

บทบาทของผู้พิพากษาในการพักการลงโทษ

รติบดี รัชตะเมธากุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2556

Roles of the Judge in Parole Sentence

Ratibodee Rachatamethakul

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws**

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทของผู้พิพากษาในการพักการลงโทษ
ชื่อผู้เขียน	รติบดี รชตะเมธากุล
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

การบังคับโทษจำคุกให้เป็นไปตามหลักวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกถือเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขพฤติกรรมเสียและทัศนคติของอาชญากรให้มีความคิดอย่างคนปกติทั่วไปมากที่สุดก่อนปล่อยตัวบุคคลนั้น ออกสู่สังคมภายนอกเรือนจำ และจะไม่หันมากระทำความผิดซ้ำอีก แต่ในปัจจุบันกลับพบว่ากระบวนการบังคับโทษจำคุกที่กระทำอยู่มุ่งเน้นที่จะกระทำต่อตัว “ผู้ต้องโทษ” อันเป็นไปตามหลักวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อแก้แค้น ทดแทน เป็นสาระสำคัญ และมีการนำวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อข่มขู่ ตัดโอกาสกระทำความผิด และเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข มาใช้เป็นส่วนน้อย ผู้ต้องโทษจำคุกจึงอยู่ในสถานะเป็นเพียง “กรรมของการบังคับโทษ” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การบังคับโทษในปัจจุบันเป็นการลงโทษเพื่อตอบสนองความรู้สึกและความต้องการของคนในสังคม แต่มิได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกอย่างแท้จริงที่มุ่งให้ผู้กระทำความผิดสามารถดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิด สามารถกลับตัวเป็นคนดี ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดจนครบกำหนดเวลาแล้ว ผู้นั้นจะต้องสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติได้

ทั้งนี้การลงโทษจำคุกจะต้องมีความสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งผู้ถูกบังคับโทษต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย หรือมีหลักประกันการบังคับโทษโดยกฎหมาย อันจะเป็นการยกระดับผู้ต้องโทษจำคุกให้มีสถานะเป็น “ประธานของการบังคับโทษ” และสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องโทษจำคุกตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการบังคับโทษเป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุก อันมีลักษณะที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้ที่ต้องถูกบังคับโทษจำคุกนั้นโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก

การใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดขึ้นได้ในทุกประเทศแม้แต่ประเทศที่ได้ชื่อว่า “ประเทศพัฒนาแล้ว” หากปรากฏว่ามีกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่งมาก

เกินไป ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบและถ่วงดุลโดยองค์กรอื่น หรือประชาชน หรือ อาศัยเจ้าหน้าที่ หรือองค์กรในระดับที่สูงกว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการใช้อำนาจ อย่างไรก็ตาม กระบวนการบังคับโทษอาญา เริ่มตั้งแต่การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือ คำสั่งตามกฎหมายโดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง การ กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายของ กระทรวง หลักราชทัณฑ์ และหลักทัณฑ์วิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการ ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการ ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การจะคุมขังผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดไว้ ณ ที่ใด การ ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างไร การพักการลงโทษ การอภัยโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก การปล่อยตัว ผู้ต้องขังก่อนกำหนด เหล่านี้เป็นเรื่องของการบังคับโทษอันเป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของกรม ราชทัณฑ์โดยเฉพาะ

กระบวนการบังคับโทษทางอาญาตามหลักสากลและในประเทศต่าง ๆ เช่น สาธารณรัฐ ฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น จะมีระบบการบริหารงานราชทัณฑ์ซึ่งมีลักษณะที่ แตกต่างจากระบบงานราชทัณฑ์ของประเทศไทย กล่าวคือ ในกระบวนการชั้นบังคับโทษทางอาญา จะมีได้มีแต่เพียงหน่วยงานราชทัณฑ์ที่จะมีอำนาจสิทธิขาดในการดำเนินการบังคับโทษเพียง หน่วยงานเดียว แต่ยังมีองค์กรศาลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณา ออกคำสั่งในเรื่องต่าง ๆ ที่ จะมีผลเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังนั้น นอกจากนี้ ยังมีองค์กรอัยการซึ่งกฎหมาย ได้กำหนดบทบาทในการร้องขอและให้ความยินยอมหรือคัดค้านการให้มีการใช้วิธีการต่าง ๆ อันมี ผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของตัวผู้ต้องขัง รวมถึงการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลในกรณี ดังกล่าวด้วย กระบวนการในชั้นบังคับโทษนี้จึงเสมือนเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาในชั้นพิจารณา พิพากษาคดีอีกชั้นตอนหนึ่ง และเป็นการทำงานที่มีลักษณะเป็นระบบบูรณาการองค์กรใน กระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ต้นจนจบ

การมีผู้พิพากษาบังคับโทษทำงานใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จึงมีความจำเป็นเพื่อให้ เกิดความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในกระบวนการบังคับโทษอาญากับความจำเป็นในการ คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่โดยมิ ชอบหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ อันจะทำให้ผู้ต้องขังและประชาชนทั่วไปที่รับรู้รับทราบขาด ศรัทธาในกระบวนการบังคับโทษ และย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของกระบวนการยุติธรรม ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม เป็นการลดเสถียรภาพในการดำเนินการของรัฐบาลและระบบงาน ยุติธรรมทางอาญาของไทย

ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการสร้างระบบการตรวจสอบหรือถ่วงดุลอำนาจรวมถึงการทำงานร่วมกันขององค์กรศาลและกรมราชทัณฑ์ มากกว่าที่จะให้กรมราชทัณฑ์เป็นผู้มีสิทธิขาดในการดำเนินกระบวนการชั้นบังคับโทษแต่เพียงหน่วยงานเดียว

D
P
U

Thesis Title	Roles of the Judge in Parole Sentence
Author	Ratibodee Rachatamethakul
Thesis Advisor	Assis.Prof. Dr. Thanee Vorapatr
Department	Law
Academic Year	2013

ABSTRACT

Imprisonment sanction is an important indicator to monitor the efficiency of imprisonment that aims to solve behavior and attitude of the criminal to become normal as much as possible before liberate to the society outside the prison and shall not repeatedly commit offense. In presence, however, it is found that the imprisonment sanction is focused on the “convict” that generally aims to revenge, compensate but the objective to punish as to threaten, eliminate the change to commit offence and improvement is less applied. The convict is thus only in the status of “Deed of Punishment”. In other hand, punishment sanction in present is to respond the feeling and desire of people in the society but not to respond actual objective of imprisonment that aims to develop the offender’s living in the future without committing any offense, able to reform oneself and shall not recommit any offense, responsible to the society and able to co-live with others in normal society after the expiry of imprisonment period.

In this regard, imprisonment must be corresponding to the rules of Human Dignity according to the provision of the Constitution. In addition, the sanctioned offender must be protected or guaranteed by law which shall upgrade the imprisoned convict as “Chairman of the Punishment Sanction” and able to protect right of the convict according to basic human right to fully treat the prison due to imprisonment sanction is measure to deal with the imprisonment that directly limit freedom of the convict which is important and greatly impact the society.

Arbitrary use of power of state official is found in almost all countries even in “developed countries”. Should law grants too much power to any official, it is thus required to inspect and balance by other organization or by people or otherwise more senior official or higher organization is required to inspect use of such power. However, criminal sanction is initiated from treating the convict according to the judgment or legal order according to the Corrections

and other related Laws. Prescribing guidelines to treat the prison to correspond with laws, rules, regulations, policies of the ministers, criminological and penology principles and also determine minimum standard treatment for the prisoners, welfare and support management for the prisoners including also other action as prescribed by law, such as, where to imprison the convict who is treated by final judgment, how to treat the prisoner, parole, pardon, rebate of imprisonment date, earlier liberation. Those are the matter of punishment sanction which is special direct duty of Department of Corrections.

Criminal sanction processes according international principles and in several countries, such as, Republic of France, Federation Republic of Germany, etc. shall have corrections management system differently from Thailand, namely, in the criminal sanction processes, not only the Department of Corrections who has absolute power of punishment sanction but the court also has key roles in consideration, issuing orders in several matters that impacting right and freedom of the prisoners. In addition, there is also prosecutor organization where law prescribes roles on claim, consent or opposition the use of several methods that impacts right and benefit of the prisoners including appeal to oppose the court decision in those mentioned case. The punishment sanction process is liked other one step of consideration procedures in hearing process and as the organizational integrated function in judiciary process from the beginning until ending process.

The judge who enforces punishment sanction working closely to the corrections official is thus necessary in order to make balance between the efficiency in criminal sanction process and the necessity to protect right and freedom of the prisoners and to prevent illegal or arbitrary use of power of the official which shall cause the prisoners and general publics to loose their believe in punishment sanction process and finally impacts the stability of judiciary processes, causes frustration in the society, reduce stability in operation of the government and criminal justice administration system of Thailand.

Based on those reason, it is recommended to build inspection and power balance system including co-working of court and Department of Corrections more than to give the Department of Corrections an absolute power to solely operate the punishment sanction process.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์ เป็นอย่างสูง ที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำและให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ และติดตามความคืบหน้าในการเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดมา จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ เป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นกร ซึ่งได้กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.อุทัย อาทิวะ และรองศาสตราจารย์อัคริยา ชูตินันท์ ซึ่งได้กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งหากปราศจากท่านทั้งสามนี้แล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ก็คงจะไม่สมบูรณ์ โดยท่านทั้งสามได้สละเวลาอันมีค่าของท่านให้คำแนะนำและเพิ่มเติมข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียน จนกระทั่งสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปกป้อง ศรีสนิท อาจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์ และเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และมอบความรู้และข้อมูลต่างๆ ในการศึกษา รวบรวมข้อมูลอันมีค่าให้แก่ผู้เขียนจนสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา และครอบครัวของผู้เขียนที่ให้โอกาสในการศึกษา ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจให้กับผู้เขียนเสมอมา ให้ผู้เขียนสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ รวมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ทุกๆ ท่านที่คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดีมาโดยตลอดจนกระทั่งผู้เขียนสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อนๆ นักศึกษาปริญญาโท นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอดด้วย

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดผลดีต่อการศึกษาวิชานิติศาสตร์อยู่บ้าง ผู้เขียนขอมอบคุณงามความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้แก่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้เขียน แต่หากเกิดข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

รติบดี รัชตะเมธากุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ณ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ณ
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
2. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของศาลในชั้นบังคับโทษจำคุก	6
2.1 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของการบังคับโทษทางอาญา และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	6
2.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก	19
2.3 หลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) ในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญา.....	22
2.4 หลักเกณฑ์ในการบังคับโทษจำคุก.....	26
2.4.1 หลักเกณฑ์ตามกฎหมาย	26
2.4.2 หลักเกณฑ์อันเป็นแนวปฏิบัติ	28
2.5 กระบวนการบังคับตามคำพิพากษาของศาล	29
2.6 อำนาจหน้าที่ในการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา	29
2.7 แนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง.....	30
2.7.1 ปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.....	33
2.7.2 หลักการเพื่อการคุ้มครองบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุก.....	36

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.7.3 อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	37
2.7.4 หลักการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.....	39
2.8 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย	47
2.8.1 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550	47
2.8.2 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479	49
3. ศาลบังคับโทษในต่างประเทศ.....	52
3.1 ศาลบังคับโทษในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี	52
3.1.1 ระบบการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามกฎหมายบังคับโทษทางอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Strafvollzugsgesetz)	52
3.1.2 ศาลที่ทำหน้าที่บังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา	59
3.1.3 การยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำตัดสินเรื่องมาตรการจำคุกตามคำพิพากษา	62
3.2 ศาลบังคับโทษในสาธารณรัฐฝรั่งเศส	73
3.2.1 ผู้พิพากษาบังคับโทษ	74
3.2.2 เขตอำนาจของศาลบังคับโทษ	78
3.2.3 หลักการปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับตัวนักโทษแต่ละคน	78
4. วิเคราะห์ขอบเขตอำนาจของศาลในกระบวนการบังคับโทษของประเทศไทย	92
4.1 ขอบเขตอำนาจในกระบวนการยุติธรรมของศาลไทย	93
4.2 การกำกับดูแลให้เป็นไปตามคำพิพากษา	96
4.3 การใช้อำนาจตรวจสอบของศาลในกระบวนการบังคับโทษทางอาญา	98
4.4 การใช้สิทธิทางศาลในกระบวนการบังคับโทษทางอาญา	103
4.5 กระบวนการพักการลงโทษ	105
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	115
5.1 บทสรุป.....	115

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5.2 ข้อเสนอแนะ	118
บรรณานุกรม	122
ประวัติผู้เขียน	128

DPU

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก ซึ่งประสงค์จะเปลี่ยนอาชญากรให้ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมเสียและทัศนคติให้มีความคิดอย่างคนปกติทั่วไปมากที่สุดก่อนปล่อยตัวบุคคลนั้นออกสู่สังคมภายนอกเรือนจำ และจะไม่หันมากระทำความผิดซ้ำอีก อันถือเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญ ประการหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกัน การบังคับโทษจำคุกที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน มุ่งกระทำต่อตัว “ผู้ต้องโทษ” ที่ต้องโทษจำคุกเพื่อแก้แค้น ทดแทน เป็นหลัก โดยนำวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกเพื่อข่มขู่ ตัดโอกาสกระทำความผิด และเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข มาใช้เป็นส่วนน้อย ผู้ต้องโทษจำคุกจึงอยู่ในสถานะเป็นเพียง “กรรมของการบังคับโทษ” กล่าวคือ เป็นการลงโทษเพื่อตอบสนองความรู้สึกและความต้องการของคนในสังคม แต่มิได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกอย่างแท้จริงที่มุ่งให้ผู้กระทำความผิดสามารถดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิด สามารถกลับตัวเป็นคนดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดจนครบกำหนดเวลาแล้ว ผู้นั้นจะต้องสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติได้ ดังนั้น การลงโทษจำคุกจะต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของผู้ถูกบังคับโทษ และต้องมีความสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งผู้ถูกบังคับโทษต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย หรือมีหลักประกันการบังคับโทษโดยกฎหมาย อันจะเป็นการยกระดับผู้ต้องโทษจำคุกให้มีสถานะเป็น “ประธานของการบังคับโทษ”¹ และสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องโทษจำคุกตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้อย่างเต็มที่

การบังคับโทษเป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุก อันมีลักษณะที่เป็น การจำกัดเสรีภาพของผู้ที่ต้องถูกบังคับโทษจำคุกนั้น โดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันหากพิจารณาถึงการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของ

¹ ธาณี วรภัทร์. (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤติกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 104-105.

หน่วยงานรัฐ อาจมีการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดขึ้นได้ในทุกประเทศแม้แต่ประเทศที่ได้ชื่อว่า “ประเทศพัฒนาแล้ว” หากปรากฏว่ามีกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่งมากเกินไป ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบและถ่วงดุลโดยองค์กรอื่น หรือประชาชน หรืออัยการเจ้าหน้าที่หรือองค์กรในระดับที่สูงกว่าเป็นผู้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการใช้อำนาจ² อย่างไรก็ตาม กระบวนการบังคับโทษอาญา เริ่มตั้งแต่การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมายโดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง การกำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายของกระทรวง หลักราชวิทยาลัย และหลักทัณฑ์วิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการปฏิบัติกรอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ทั้งหมด ซึ่งการปฏิบัติงานทั้งหลายเหล่านี้เป็นหน้าที่โดยตรงของกรมราชทัณฑ์โดยเฉพาะ³

การดำเนินกระบวนการในชั้นบังคับโทษ เช่น การจะคุมขังผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดไว้ ณ ที่ใด การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างไร การพักการลงโทษ การอภัยโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก การปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนกำหนด เหล่านี้เป็นเรื่องของการบังคับโทษอันเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ อย่างไรก็ตาม กระบวนการบังคับโทษที่เป็นหลักสากล และกระบวนการบังคับโทษของประเทศต่าง ๆ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น จะมีระบบการบริหารงานราชทัณฑ์ซึ่งมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่าระบบงานราชทัณฑ์ของประเทศไทย กล่าวคือ ในกระบวนการชั้นบังคับโทษจะมีได้มีแต่เพียงกรมราชทัณฑ์ที่จะมีอำนาจสิทธิขาดในการดำเนินการบังคับโทษเพียงหน่วยงานเดียว แต่ยังมีองค์กรศาลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณาออกคำสั่งในเรื่องต่าง ๆ อันจะมีผลเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังนั้น นอกจากนี้ ยังอาจมีองค์กรอัยการซึ่งกฎหมายได้กำหนดบทบาทในการร้องขอและให้ความยินยอมหรือคัดค้านการให้มีการใช้วิธีการต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของตัวผู้ต้องขัง รวมถึงการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลในกรณีดังกล่าวด้วย⁴ ซึ่งกระบวนการในชั้นบังคับโทษนี้จึงเสมือนเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดีอีกขั้นตอนหนึ่ง

การมีองค์กรศาลทำหน้าที่เป็นผู้มีบทบาทหลักในชั้นบังคับโทษย่อมเป็นการทำงานที่มีลักษณะเป็นระบบบูรณาการองค์กรในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ต้นจนจบ อันรวมถึง

² อุทัย อาทิวะช. (2554). *รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส*. กรุงเทพฯ: วิ.เจ.พรินต์ติ้ง. หน้า 192.

³ กลุ่มงานวิชาการด้านการราชทัณฑ์ สำนักทัณฑ์วิทยา. (ม.ป.ป., น. 1). *ระบบงานราชทัณฑ์ไทย*.

⁴ อุทัย อาทิวะช. เล่มเดิม. หน้า 152.

กระบวนการในชั้นบังคับโทษซึ่งเป็นกระบวนการหลังคำพิพากษา อันจะเป็นการรักษาหลักการและสาระสำคัญของการลงโทษ การมีผู้พิพากษาบังคับโทษทำงานใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จึงมีความจำเป็นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในกระบวนการบังคับโทษอาญากับความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่โดยมิชอบหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ อันจะทำให้ผู้ต้องขังและประชาชนทั่วไปที่รับรู้รับทราบขาดศรัทธาในกระบวนการบังคับโทษซึ่งถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความสำคัญขั้นต้นหนึ่งของไทย และย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของกระบวนการยุติธรรมก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม เป็นการลดเสถียรภาพในการดำเนินการของรัฐบาลและระบบงานยุติธรรมทางอาญาของไทย ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการสร้างระบบการตรวจสอบหรือถ่วงดุลอำนาจรวมถึงการทำงานร่วมกันขององค์กรศาลและกรมราชทัณฑ์ มากกว่าที่จะให้กรมราชทัณฑ์เป็นผู้มีสิทธิขาดในการดำเนินกระบวนการชั้นบังคับโทษแต่เพียงหน่วยงานเดียว

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบังคับโทษจำคุก วัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการบังคับโทษจำคุกของไทย และแนวคิดการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามหลักสากล
2. เพื่อศึกษาถึงการใช้อำนาจ หรือการเข้าไปมีบทบาทหน้าที่ของศาลในกระบวนการบังคับโทษจำคุก โดยเฉพาะมาตรการพักการลงโทษของประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการบังคับโทษจำคุก โดยเฉพาะมาตรการพักการลงโทษตามหลักกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยศึกษาถึงหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการให้สิทธิผู้ต้องขังในการยื่นคำร้องเพื่อโต้แย้งคัดค้านการกระทำหรือคำสั่งใด ๆ ที่อาจเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังนั้น รวมถึงการให้องค์ศาลและองค์กรอัยการเข้ามามีบทบาทหลักในกระบวนการพักการลงโทษร่วมกับกรมราชทัณฑ์
4. เพื่อศึกษาถึงข้อแตกต่าง ข้อเปรียบเทียบ และข้อดีข้อเสียระหว่างกระบวนการพักการลงโทษของไทยในปัจจุบัน กับกระบวนการพักการลงโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการพักการลงโทษของไทย เพื่อให้การบังคับโทษเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต้องตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษอย่างแท้จริง

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

กระบวนการในการบังคับโทษ รวมตลอดจนการออกคำสั่งใด ๆ ในกระบวนการบังคับโทษ ย่อมเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง ซึ่งหากประสงค์ที่จะให้กระบวนการบังคับโทษเป็นไปตามหลักการสากลและเป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และเป็นกระบวนการบังคับโทษที่มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ การออกคำสั่งทั้งหลายอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง จึงควรให้ศาลเป็นผู้ออกคำสั่ง รวมถึงการให้สิทธิผู้ต้องขังยื่นคำร้องต่อศาลเมื่อตนถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ได้ อันจะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในการบังคับโทษอาญา กับความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังได้มากกว่าที่จะให้กรมราชทัณฑ์เป็นผู้มีสิทธิขาดในการดำเนินกระบวนการขึ้นบังคับโทษแต่เพียงหน่วยงานเดียว ทั้งนี้ โดยการนำกระบวนการตรวจสอบโดยศาลมาใช้บังคับแก่การบังคับโทษจำคุกของการราชทัณฑ์ไทย เพื่อให้เป็นไปตามหลักกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเพื่อพิทักษ์ไว้ซึ่งหลักนิติธรรม อันจะทำให้เกิดความเสมอภาคและเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิ อีกทั้งเพื่อให้ผู้ต้องขังได้ใช้สิทธิของตนอย่างเต็มที่

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษานี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นทำการศึกษาดังกระบวนการบังคับโทษตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ของไทย เปรียบเทียบกับกฎหมายราชทัณฑ์ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในส่วนที่เกี่ยวกับการถ่วงดุลการใช้อำนาจของกรมราชทัณฑ์ในกระบวนการยุติธรรมขึ้นบังคับโทษ โดยมุ่งศึกษาถึงมาตรการพักการลงโทษเป็นหลัก รวมตลอดถึงการให้สิทธิของผู้ต้องขังในการร้องไปยังศาล ในกรณีที่การดำเนินการบังคับโทษอาจเป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังได้ ทั้งนี้ โดยศึกษาตามหลักสากลอันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน สิทธิขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง รวมตลอดถึงทฤษฎีและหลักการขั้นพื้นฐานในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอื่น ๆ เช่น หลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) เป็นต้น

1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ของไทยเป็นหลัก และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษฉบับอื่น ๆ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของผู้ต้องขัง กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วย

มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษแห่งสหประชาชาติ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี รวมถึงบทความ เอกสารรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำราทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบการศึกษาครั้งนี้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎีตลอดจนกระบวนการบังคับโทษจำคุกของไทย และแนวคิดการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามหลักสากล
2. เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการใช้อำนาจ และการเข้าไปมีบทบาทหน้าที่ของศาลในกระบวนการบังคับโทษจำคุกของประเทศไทย
3. เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยทราบถึงหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการให้สิทธิผู้ต้องขังในการยื่นคำร้องเพื่อโต้แย้งคัดค้านการกระทำหรือคำสั่งใด ๆ ที่อาจเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังในระหว่างที่ถูกคุมขัง รวมถึงการให้องค์กรศาลและองค์กรอัยการเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพักการลงโทษร่วมกับหน่วยงานราชทัณฑ์ด้วย
4. เพื่อวิเคราะห์และนำมาเปรียบเทียบ หาข้อดี ข้อเสียระหว่างกระบวนการพักการลงโทษจำคุกของไทยในปัจจุบันกับกระบวนการพักการลงโทษจำคุกของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เพื่อให้ได้ทราบถึงแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการบังคับโทษจำคุกของไทยให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยนำกระบวนการตรวจสอบโดยศาลมาใช้ในชั้นบังคับโทษ ทั้งนี้ เพื่อพิทักษ์ไว้ซึ่งหลักนิติธรรมให้เกิดความเสมอภาคในการบังคับโทษจำคุก

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของศาลในชั้นบังคับโทษจำคุก

การบังคับโทษเป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุก และโทษหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคล¹ และโดยที่ในประเทศไทยเรายังมีโทษประหารชีวิตอยู่ การดำเนินการเกี่ยวกับโทษประหารชีวิตก็เป็นการบังคับโทษเช่นกัน

การบังคับโทษอาญาเป็นกระบวนการที่อยู่นอกวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือการบังคับโทษอาญาต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษที่สำคัญของประเทศไทยได้แก่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นอกจากนี้ยังมีปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในภาค 7 ว่าด้วยการอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นโทษเบาและอภัยโทษ ก็เป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการบังคับโทษเช่นกัน²

2.1 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของการบังคับโทษทางอาญา และทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.1.1 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของการบังคับโทษทางอาญา

มาตรการบังคับทางอาญาเป็นวิธีการหนึ่งที่สังคมใช้ตอบโต้ผู้ล่วงละเมิดกฎระเบียบของสังคม และเป็นสิ่งจำเป็นมาแต่โบราณนับจากการกำเนิดสังคมที่เดียว ที่มีการเรียนรู้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อกันในสังคมผ่านการตรางวัลและการลงโทษ³

เดิมมาตรการบังคับทางอาญาในสังคมคงกระทำในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน เป็นแรกเริ่มตามลำดับ เช่น ผู้ใหญ่กล่าวตักเตือนหรือลงโทษผู้น้อย เพื่อนบ้านรวมตัวกันอภัยโทษ เป็นต้น กระทั่งสังคมขยายตัวและมีความซับซ้อนขึ้น การใช้มาตรการบังคับทางอาญาจึงไม่อาจ

¹ vgl. Etva Claus Roxin, *Strafverfahrensrecht*, 24. Auflage. pp. 430-431.

² คณิต ณ นคร. (2555). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 46.

³ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2551). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. ISBN 9789742887100.

กระทำได้ด้วยปัจเจกบุคคลเพื่อการแก้แค้นเช่นสมัยเดิม และเพื่อความเป็นท่าแก่ผู้ถูกกล่าวหา เกิดเป็นระบบที่ผู้ปกครองหรือรัฐจะยื่นมือเข้ามาดำเนินการนี้โดยเหมาะสมกับความผิดที่เกิดขึ้น⁴

มาตรการบังคับทางอาญาจึงได้ชื่อว่าเป็นกฎเกณฑ์อย่างหนึ่งของสังคมที่มีมาแต่โบราณ จวบจนปัจจุบัน วิวัฒนาการของการบังคับโทษทางอาญา ในยุคก่อนมิได้มีการบัญญัติกฎหมายราชทัณฑ์ไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ดังเช่นในปัจจุบัน แต่มีการบัญญัติไว้อย่างกระจัดกระจายตามกฎอัยการต่าง ๆ ที่มีโทษทางอาญา โดยจะมีกฎหมายตราสามดวง⁵ เป็นหลักในการศึกษาเรื่องนี้⁶ มาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีลักษณะเป็นกฎหมายว่าด้วยการรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นบทบัญญัติที่ควบคุมห้ามปรามการกระทำหรือควบคุมความประพฤติของประชาชน จึงเรียกว่ากฎหมายอาญาและมีการระบุดังกล่าวการกระทำที่มีโทษทางอาญา

การลงโทษก็เป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมสังคม เพื่อจำกัดขอบเขตความประพฤติของคนในสังคมให้รักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี และให้เกิดเสถียรภาพแก่สังคม โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กำกับดูแลให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎหมาย ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับ การลงโทษและโทษที่จะลงในสมัยนั้นก็คือการทรมานร่างกายผู้กระทำความผิด ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับความเสียหายทางทรัพย์สิน ประจานหรือลดฐานะทางสังคมแก่ผู้กระทำความผิดให้เกิดความละอาย ถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม ต่ำต้อยหรือถูกจำกัดสิทธิบางประการ และหากผู้กระทำความผิดนั้นได้กระทำความผิดร้ายแรงก็จะต้องถูกตัดขาดออกไปจากสังคม สำหรับการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักการดังกล่าวมา⁷ โดยแบ่งการลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญาออกเป็น 5 ประการ คือ⁸

⁴ Gerald Gardiner. (1958). *The purpose of criminal punishment*. 21 Mod. L. Rev.

⁵ กฎหมายตราสามดวงคือประมวลกฎหมายซึ่งรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายเก่าที่มีมาแต่ครั้งโบราณ แล้วรวบรวมเป็นประมวลกฎหมายขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2347 และโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ให้อาลักษณ์ชุบเส้นหมึกสามชุด แต่ละชุดประทับตราสามดวง คือ ตราราชสีห์ ตราക്ഷสีห์ และตราบังแก้ว ไว้ทุกเล่ม เก็บไว้ใน หอเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง และศาลหลวงอีกชุดหนึ่ง.

⁶ ประเสริฐ เมฆมณี. (2526). *คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479* เรียงมาตรา กับกฎกระทรวง และมาตรฐานทั่วไปในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง. หน้า 9-11.

⁷ แหล่งเดิม.

⁸ แหล่งเดิม.

(1) โทษที่ลงแก่ผู้ต้องโทษทางร่างกาย

การลงโทษลักษณะนี้ยังแบ่งได้ออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ โทษประหารชีวิต โทษจำคุก และโทษอันตรายต่ออวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย

(2) โทษที่ลงแก่ผู้ต้องโทษทางทรัพย์สิน

การลงโทษลักษณะนี้ก็สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การริบราชบาตร⁹ การตัดคอร์ปเรชั่น¹⁰ และการปรับไหม โดยลักษณะของความผิดที่ผู้กระทำความผิดจะถูกลงโทษลักษณะนี้ได้แก่กฎหมายลักษณะละเมิด

(3) โทษที่ลงแก่ผู้ต้องโทษโดยการลดฐานะทางสังคม

การลงโทษประเภทนี้หมายถึงการลดชั้น หรือลดตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคลที่เคยมีตำแหน่ง ฐานะสูง ให้มีฐานะต่ำลง รวมทั้งการประจานผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการต่าง ๆ และเป็นการลงโทษที่นิยมแพร่หลายในสมัยโบราณ โดยอาจแบ่งการลงโทษลักษณะนี้ ออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ การถอดออกจากราชการแล้วเอาตัวลงเป็นไพร่ การเอาตัวลงตะพุ่นหญ้าช้าง¹¹ และการประจาน

(4) โทษอุเบกษาภาคทัณฑ์

เป็นการลงโทษที่เบาที่สุดในบรรดาโทษทางอาญาสมัยโบราณ มีลักษณะคล้ายกับการลงโทษทางศาสนา การลงโทษลักษณะนี้จะกระทำโดยการวางเฉย ไม่ยึดติดกับผู้กระทำความผิด ไม่ให้ความช่วยเหลือใด ๆ ไม่ได้รับการคบค้าสมาคมจากบุคคลในสังคม อันมีลักษณะเป็นการภาคโทษเอาไว้ก่อน

(5) โทษเนรเทศ

คือการขับไล่ออกจากประเทศหรือท้องถิ่นเดิม

ผู้กระทำความผิดอาญาในประเทศไทยสมัยก่อนการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จะตกอยู่ภายใต้พระบรมราชโองการ

⁹ การริบราชบาตร หมายถึง การริบเอาทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของ บุตร ภริยา ข้าทาสของผู้กระทำความผิดเข้าเป็นของหลวง.

¹⁰ การริบเรื่อน หมายถึง การริบเอาบ้านเรือนของผู้กระทำความผิดเข้าเป็นของหลวง และยังหมายความรวมถึงการริบเอาที่ดินของผู้กระทำความผิดนั้นด้วย โดยการริบเรื่อนมักจะกระทำควบคู่กับการตัดคอผู้กระทำความผิดด้วย.

¹¹ การเอาตัวลงตะพุ่นหญ้าช้าง หมายถึง การให้ทำหน้าที่หาหญ้า กอกล้วย อ้อย และอาหารให้ช้างกินทั้งวัน เพราะช้างหลวงมีเป็นจำนวนมากและในสมัยโบราณช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญมาก ใช้ประโยชน์ในกิจการต่างๆ ได้มาก จึงจำเป็นต้องมีคนทำหน้าที่คอยหาหญ้าให้ช้างกินเป็นจำนวนมาก.

พระมหากษัตริย์จะทรงพระเมตตา โดยเมื่อมีการพิจารณาคดีเสร็จแล้วเห็นว่าจำเลยมีความผิดสำนึกแล้ว ยังไม่มีอำนาจลงโทษจำเลยได้ทันทีแต่จะต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชวินิจฉัยกำหนดโทษให้ผู้กระทำความผิดเป็นรายตัวบุคคลไป¹² แต่เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวมีภารกิจมากมาย ดังนั้นจำเลยจึงถูกคุมขังรอพระบรมราชวินิจฉัยโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน กฎหมายก็มิได้บัญญัติว่าโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลาเท่าใด ถ้าวินิจฉัยให้ลงโทษจำคุกแล้วก็จะต้องจำคุกตลอดไปเว้นแต่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณา เป็นเหตุให้ศาลต่าง ๆ ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงพิจารณากำหนดเวลาจำคุกอยู่เสมอ จึงมีการคิดหาวิธีการแก้ปัญหา โดยกำหนดให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาหรือการวินิจฉัยโทษ เรียกว่า “การประกันเชิงลา” เมื่อผู้ต้องคุมขังหาคนประกันตัวได้¹³

ต่อมาในปี ร.ศ. 115 มีพระราชบัญญัติยกเลิกอาญาจารีตนครบาล กำหนดห้ามมิให้ข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดลงอาญาด้วยเครื่องเขียน เครื่องจำ หรือเครื่องทรมานอย่างอื่นแก่ร่างกาย และยังมีพระราชทานอำนาจให้แก่ข้าหลวงพิเศษในศาลหัวเมืองกำหนดโทษเองได้ และให้อำนาจศาลยุติธรรมกำหนดโทษผู้กระทำความผิดได้ เว้นแต่โทษประหารชีวิต ริบราชบาทว์ และโทษจำคุกตลอดชีวิต โดยโทษเหล่านี้ยังคงต้องนำความกราบบังคมทูลให้ทรงพิจารณากำหนดโทษอยู่เช่นเดิม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 มาตรา 247 ซึ่งบัญญัติว่า “คดีที่จำเลยต้องประหารชีวิต ห้ามมิให้บังคับตามคำพิพากษาจนกว่าจะได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายว่าด้วยอภัยโทษแล้ว ฯลฯ ”

การประหารชีวิตให้กระทำเมื่อพ้นกำหนด 60 วัน นับแต่วันฟังคำพิพากษา เว้นแต่ กรณีที่มีการถวายเรื่องราว หรือคำแนะนำขอพระราชทานอภัยโทษ ก็ให้ทุเลาการประหารชีวิตต่อไปได้ และการยื่นเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษในกรณีมีคำพิพากษาประหารชีวิตให้ถวายได้ครั้งเดียวเท่านั้น ส่วนวิธีการขอพระราชทานอภัยโทษนั้นบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 มาตรา 259 ว่า “ถ้าผู้ถวายเรื่องราวซึ่งต้องจำคุกอยู่ในเรือนจำ จะยื่นเรื่องราวต่อ พัดคดีหรือผู้บัญชาการเรือนจำก็ได้” พัดคดีหรือผู้บัญชาการเรือนจำมีหน้าที่ต้องออกไปรับให้แก่ผู้ที่ยื่นเรื่องราว และให้รับส่งเรื่องดังกล่าวให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

¹² เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, บุญทิพย์ ผ่องจิต แลนเกรฟ และประธาน วัฒนาวณิชย์. (2529). *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำรา สหาคคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 307.

¹³ คำปรารภ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ.

นอกจากเรื่องอภัยโทษดังกล่าวแล้ว กฎหมายยังมีการบัญญัติถึงวิธีการว่าด้วยการขอพระราชทานเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาหรือลดโทษด้วยโดยใช้วิธีการอย่างเดียวกัน เช่น ประวิงการลงโทษไว้ก่อน เป็นต้น¹⁴

2.1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.1.2.1 ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model)

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หมายถึง การดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ ในการบังคับใช้กฎหมายทางอาญา เช่น หน่วยงานตำรวจ หน่วยงานอัยการ หน่วยงานศาล หน่วยงานในกระทรวงยุติธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นในการปฏิบัติตามกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการวินิจฉัยชี้ขาดให้เป็นไปตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการชั้นสืบสวน สอบสวน พิจารณา พิพากษา บังคับคดี หรือกระบวนการอื่นใดอันจะยังให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม¹⁵

แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านกระบวนการยุติธรรม อยู่บนทางเลือกสองทาง กล่าวคือ เลือกที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางหนึ่ง กับเลือกที่จะควบคุมอาชญากรรมทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามในรัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยหรือรัฐสมัยใหม่ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าส่วนมากเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาประเภทที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ¹⁶

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ต้องการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งควบคุม ระงับ และปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถจะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมหรือจับกุมอาชญากรรมมาลงโทษตามกฎหมายได้นั้น ย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและเสรีภาพของประชาชนผู้สุจริต ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องมีสถิติการจับกุมสูง ๆ และผู้ที่ถูกจับกุมได้นั้นต้องเป็นผู้ที่กระทำ ความผิดจริง เป็นหลักที่เน้นประสิทธิภาพ คือ การประสบผลสำเร็จ โดยการลงแรงและลงทุนน้อยที่สุด และการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็วและเด็ดขาด โดยการค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรม จะดำเนินการไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้อย่าง

¹⁴ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 310.

¹⁵ กระทรวงยุติธรรม.(2556). “หลักการและพื้นฐานกระบวนการยุติธรรมทางอาญา”, *กระบวนการและการบริหารงานยุติธรรมไทย*. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2556, จาก http://www.moj.go.th/upload/mini110_information/uploadfiles/25400_9270.pdf. หน้า 2.

¹⁶ สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2556. จาก <http://dllibrary.spu.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/1713/6/6chap2.pdf>.

สม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก โดยมีกระบวนการคัดกรอง (Screening Process) ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเป็นการปฏิบัติงานประจำ และเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีดุลพินิจในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเต็มที่ กระบวนการจะเริ่มตั้งแต่การสอบสวนก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสอบสวนภายหลังการจับกุม การเตรียมคดีเมื่อมีการฟ้องต่อศาล การพิจารณาคดีและการพิพากษา ลงโทษผู้กระทำความผิดและการปลดปล่อยจำเลย ดังนั้น การดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าว ในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีความรวดเร็ว แน่นนอน ซึ่งหมายถึงโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะ หลุดพ้นจากการที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษได้น้อยที่สุด¹⁷ การค้นหาข้อเท็จจริงในคดีพยายามให้ยุติ ในขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมให้มากที่สุด เช่น ให้ยุติในชั้นพนักงานสอบสวนหรือพนักงาน อัยการมากกว่าการนำคดีเข้าสู่ศาลโดยไม่จำเป็น ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการดำเนินงานตามขั้นตอนใน กระบวนการยุติธรรมควรอยู่ภายใต้อำนาจของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเป็นส่วน ใหญ่ วิธีการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพดังกล่าวซึ่งทำให้การวินิจฉัยคดีเสร็จไป ได้ตั้งแต่ในขั้นตอนต้น ๆ ของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้ต้องสงสัยหรือผู้บริสุทธิ์ถูก คัดกรองออกไป และในขณะเดียวกันผู้กระทำความผิดก็จะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายอย่าง รวดเร็ว ซึ่งในระบบกระบวนการยุติธรรมเช่นนี้ ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นผลที่ อาจจะเป็นไปได้ทั้งสิ้น 2 ประการ ได้แก่ การปลดปล่อยผู้ต้องหา ผู้ต้องสงสัย ผู้บริสุทธิ์โดยเร็ว และ การดำเนินคดีต่อผู้ต้องหาที่มีพยานหลักฐานแน่นแฟ้นหรือผู้ต้องหาไร้สารภาพ¹⁸

บทบาทของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) ใน บริบทของการป้องกันอาชญากรรมภายใต้ระบบการลงโทษ (Penal Sanction) มีเป้าหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ¹⁹

(1) การป้องกันมิให้บุคคลกระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎหมาย โดยเฉพาะป้องกันมิให้ มีผู้กระทำความผิดครั้งแรก

(2) การลดจำนวนผู้กระทำความผิดซ้ำ หรือป้องกันมิให้บุคคลนั้นกระทำความผิดอีก การยับยั้งผู้ที่อาจจะกระทำความผิดครั้งแรก (Potential Offender) มักจะเรียกว่าการ ป้องกันอาชญากรรม²⁰ ส่วนการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดซ้ำกระทำความผิดอีก มักจะเรียกว่า การป้องกัน โดยการแก้ไขผู้กระทำความผิด (Reformation)

¹⁷ กระทรวงยุติธรรม. เล่มเดิม. หน้า 12.

¹⁸ <http://dllibrary.spu.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/1713/6/6chap2.pdf>. หน้าเดิม.

¹⁹ ประธาน วัฒนวานิชย์. (ม.ป.ป.). “บทบาทของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมอาชญากรรม.” *รวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 คร.ปรีดี เกษมทรัพย์*. หน้า 130.

²⁰ Sutherland and Cressey, 1966 : chap. 29.

2.1.2.2 ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model)

เป็นทฤษฎีที่ยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ และยึดหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นไปตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) ที่ถือค่านิยมในเรื่องกระบวนการยุติธรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการต้องชอบด้วยกฎหมาย และต่อต้านการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบซึ่งมักจะเกิดจากการที่รัฐมุ่งที่จะควบคุมอาชญากรรมโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของประชาชน เป็นเหตุให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนถูกระทบกระเทือนจากการปราบปรามอาชญากรรมของรัฐอย่างมาก ดังนั้นรัฐที่ยึดถือทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) จึงต้องมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เน้นหนักไปในทางที่คุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพของผู้บริสุทธิ์มิให้ถูกล่วงละเมิดโดยไม่เป็นธรรมจากเจ้าพนักงานของรัฐ เช่น สิทธิของผู้เสียหาย สิทธิของผู้ถูกกล่าวหา สิทธิของจำเลย การค้น การจับจะต้องมีหมายซึ่งออกโดยศาล เป็นต้น และหากบางกรณีมีพยานหลักฐานชิ้นสำคัญในการที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ แต่หากว่ากระบวนการที่ได้มานั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ไม่อาจจะรับฟังเพื่อลงโทษจำเลยได้ แม้พยานหลักฐานนั้นเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบก็ตาม เช่น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยตามมาตรา 78²¹ ก็มีการนำหลักการของทั้ง 2 ทฤษฎี มาเป็นแนวทางในการบัญญัติเป็นกฎหมายด้วย ซึ่งในวรรคแรกของมาตรา 78 เป็นไปตามหลัก Due Process Model คือ ต้องมีหมายของศาลเสียก่อน ซึ่งถือว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการจับหรือค้นของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยให้ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่คอยถ่วงดุลว่าเหตุอันสมควรให้ออกหมายหรือไม่ ส่วนตาม (1)-(4) ของมาตรา 78 นั้น เป็นการให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อให้สามารถปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างทันถ่วงที ซึ่งเป็นไปตามหลัก Crime Control Model ที่เน้นการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยจะเห็นว่าทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) และทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) นั้น แม้จะมี

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามมาตรา 78 “พนักงานฝ่ายปกครองหรือ ตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งของศาลนั้น ไม่ได้ เว้นแต่

- (1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้าดังได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 80
- (2) เมื่อพบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด
- (3) เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้นตาม มาตรา 66 (2) แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้
- (4) เป็นการจับผู้ต้องหาหรือ จำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว ตาม มาตรา 117.”

ขึ้นมาเพื่อให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความปลอดภัยจากอาชญากรรมก็ตาม แต่มีความแตกต่างกันในแนวความคิดอยู่ หากรัฐมุ่งที่จะควบคุมอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนก็จะถูกระทบกระเทือนมากตามไปด้วย และหากรัฐมุ่งที่จะให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมาก การควบคุมอาชญากรรมอาจทำได้ไม่สะดวกซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการควบคุมอาชญากรรมก็ลดตามไปด้วย เมื่อพิจารณาแล้วเหมือนกับว่าทั้งสองแนวความคิดทั้ง 2 แนวนั้นแตกต่างกัน จนอาจจะดูเหมือนเส้นขนานที่ไม่อาจจะอยู่ร่วมกันได้ หากให้น้ำหนักไปทางใดทางหนึ่งอีกทางก็ต้องเอนเอียง ต่ำหรือสูงไปด้วย ดังนั้น จึงเป็นความยากของรัฐและนักกฎหมายที่จะหาจุดสมดุลระหว่างแนวคิดทั้ง 2 ทฤษฎี เพื่อให้กระบวนการดำเนินคดีอาญาของไทยมีประสิทธิภาพในการควบคุมอาชญากรรม และในขณะเดียวกันก็ให้มีผลเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของบุคคลให้น้อยที่สุด และเปิดโอกาสให้ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นไปอย่างเสรี ซึ่งหากให้น้ำหนักไปทางแนวความคิดใดแนวหนึ่งย่อมเสียสมดุลของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไป²²

โดยทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) นี้ มีแนวความคิดว่าบุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำอาชญากรรมเพราะว่ามีพยานหลักฐานว่าเขาได้กระทำเท่านั้น แต่จะมีความผิดต่อเมื่อมีผู้มีอำนาจตามกฎหมายได้พิจารณาพิพากษาชี้แจงแล้วว่าเขามีความผิด นอกจากนี้ผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาก็ต้องปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของเขอย่างถ่วงถ่วง โดยเห็นว่าไม่ควรปล่อยให้องค์กรอื่นมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีก่อนที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาล เนื่องจากเห็นว่า มีแต่องค์กรผู้พิพากษาที่เป็นกลางและไม่ลำเอียงเท่านั้นที่เชื่อถือได้

ทฤษฎีนี้แตกต่างจากทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม แต่ทฤษฎีนี้ยึดหลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรมมากกว่าความคิดในเรื่องการควบคุมอาชญากรรม และไม่เชื่อว่าความคิดในการควบคุมอาชญากรรมนั้นจะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการค้นหาข้อเท็จจริงซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการหรือฝ่ายปกครองจะเชื่อได้เพียงใด เพราะวิธีการปฏิบัติของตำรวจหรือพนักงานอัยการนั้นเป็นการปฏิบัติงานที่รโหฐาน ซึ่งอาจใช้วิธีการล่อลวง บู่เชิญ หรือการสร้างพยานหลักฐานขึ้นมาใหม่ได้ ดังนั้นแนวความคิดของทฤษฎีนี้จึงไม่เห็นพ้องด้วยกับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม และต้องให้มีการ

²² เกียรติจิกร วัจนะสวัสดิ์. (2553). คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในชั้นตอนก่อนการพิจารณา (พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินติ้ง (ประเทศไทย). หน้า 56.

พิจารณาคดีหรือไต่สวนผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการและเปิดเผยในศาลยุติธรรม ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายต่อหน้าองค์คณะของผู้พิพากษาที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงกับฝ่ายใด²³

ความแตกต่างระหว่าง Crime Control Model กับ Due Process Model อยู่ที่วิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ หากมีการให้น้ำหนักกับทฤษฎี Crime Control Model มากเกินไป อาจส่งผลให้สังคมยอมรับการปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ เช่น การถูกล่อลวง ข่มขู่ การจับ การค้น ที่ไม่เป็นไปตามขั้นตอน ซึ่งอาจส่งผลให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกล่วงละเมิดได้โดยง่าย ในปัจจุบันไม่มีประเทศใดใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยเคร่งครัด แต่จะเป็นระบบผสมของทั้งสองทฤษฎี ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการที่มีคุณภาพต้องเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน ซับซ้อน และสามารถแก้ไขจุดบกพร่องตัวเองได้ และมีมาตรฐานเป็นเช่นเดียวกันทุกกรณี ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเน้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งต้องมีการถ่วงดุลอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม²⁴

2.1.2.3 หลักนิติธรรม (The Rule of Law)

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) เป็นคำที่เรียกในประเทศอังกฤษ ส่วนในประเทศภาคพื้นยุโรปเรียกว่า “หลักนิติรัฐ” (Legal State) ทั้งสองคำนี้มีความหมายก็คือ “หลักแห่งกฎหมาย” อันเป็นแนวคิดที่ว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมที่สืบทอดมาจากปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (The Natural Law Theory) โดยมีวิวัฒนาการขึ้นในประเทศอังกฤษจนกลายเป็นทฤษฎีกฎหมายที่สำคัญ

เอ.วี. ไคซี นักกฎหมายชาวอังกฤษผู้มีชื่อเสียง ได้อธิบาย “หลักนิติธรรม” ว่าหมายถึงการปกครองที่ทุก ๆ คนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายหรือมีอภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น เสรีภาพของมนุษย์ต้องได้รับการยอมรับและนับถือ บุคคลจะมีความผิดเมื่อมีกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด บุคคลจะถูกลงโทษต้องกระทำโดยการพิจารณาพิพากษาของศาลสถิตยุติธรรมที่มีอำนาจอิสระและเด็ดขาดตามกฎหมายของรัฐ

ส่วนนักกฎหมายไทยก็ได้มีผู้ให้ความหมายของ “หลักนิติธรรม” ไว้ด้วยเช่นกัน ดังนี้

หลักนิติธรรม หมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม และหลักนิติธรรมนี้จะถูกล่วงละเมิดไม่ได้ ผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม คือ ใช้บังคับไม่ได้ ส่วนสาระสำคัญของหลักนิติธรรม ได้แก่

²³ ประธาน วัฒนวานิชย์. (2520). “ระบบความยุติธรรมทางอาญา : แนวความคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมและกระบวนการนิติธรรม”, *วารสารนิติศาสตร์* 9 (2). หน้า 151-152.

²⁴ กระทรวงยุติธรรม. เล่มเดิม. หน้า 13.

- 1) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา
- 2) กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังเป็นโทษ
- 3) กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ
- 4) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- 5) เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจได้ภายใต้การให้อำนาจโดยกฎหมาย
- 6) ห้ามยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำในอนาคต”²⁵

หลักนิติธรรม คือหลักที่ใช้กำกับดูแลตรวจสอบ อำนาจอันไม่ชอบธรรมของรัฐสภา และฝ่ายบริหาร และเป็นหลักที่ใช้ตรวจสอบการการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาคตุการ อำนาจอธิปไตยทั้งสาม รวมทั้งรัฐธรรมนูญต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม หลักนิติธรรม จึงเป็นเสาหลักที่ปักไว้ให้กฎหมายยึด เพื่อมุ่งไปสู่ความยุติธรรม หลักนิติธรรม จะช่วยป้องกันมิให้กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ

หลักนิติธรรม เป็นหลักการที่ฝังรากลึกในรัฐธรรมนูญอังกฤษมาแต่อดีตกาลและเป็นหลักการที่ขาดเสียไม่ได้สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยหลักนิติธรรมหมายถึงการใช้กฎหมายหรือหลักการทั่วไปโดยศาล ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐแก่ทุกคนโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง คือ อย่างเป็นกลาง (neutrality) และ โดยเสมอภาค (equity) นำไปสู่ความเป็นธรรม (fairness) หลักนิติธรรมจึงมีส่วนสำคัญในการช่วยให้เกิดความเสมอภาคและเสรีภาพ (liberty) ในสังคม ซึ่งทั้งสองต่างเป็นอุดมการณ์หลักของระบอบประชาธิปไตย²⁶

ดังนั้น กระบวนการนิติธรรมจึงเป็นการใช้กฎหมายอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล ทฤษฎีนี้จะมีแนวความคิดตรงกันข้ามกับทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) โดยทฤษฎีนี้จะเน้นไปทางการให้ความคุ้มครองสิทธิบางอย่างของประชาชน มากกว่าการพยายามป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ทฤษฎีนี้ไม่เห็นด้วยกับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของตำรวจและอัยการ แต่เห็นว่าจะต้องจัดให้มีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการ และเปิดเผยในศาลยุติธรรม

²⁵ กำชัย จงจักรพันธ์. กล่าวบรรยายร่างข้อเสนอเรื่อง “หลักนิติธรรม ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืน.” ณ โรงแรมรามารการ์เดนส์ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2556.

²⁶ กัทธศักดิ์ วรรณแสง. “การตรวจสอบและควบคุมฝ่ายบริหารโดยอำนาจตุลาการและรูปแบบองค์กรตุลาการ.” *วารสาร ศาลยุติธรรม*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2556, จาก http://elib.coj.go.th/Article/j5_s_9.pdf. หน้า 134.

หลักนิติธรรมยังก่อให้เกิดทฤษฎีกฎหมายขึ้นอีกหลายทฤษฎี ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ ถือว่ากฎหมายขึ้นอยู่กับเหตุผลที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาบ้านเมือง (The Positive Law Theory) ที่ถือว่ากฎหมายเป็นคำบัญชาของผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐ

หลักนิติธรรมในทางรัฐศาสตร์เป็นความหมายหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองโดยยึดหลักและภายใต้ขอบเขตของกฎหมายโดยกฎหมาย จะต้องให้ความยุติธรรมแก่ทุกคน เพราะที่ปรากฏพบมีกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมีข้อบกพร่องสมควรแก้ไขในความหมายนี้ไม่สนับสนุนให้ใช้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย เช่น การประท้วง หรือการตั้งศาลเดี่ยว (Kangaroo Court)²⁷

หลักนิติธรรม อันเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีสภาพนามธรรมได้ถูกทำให้เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายอย่างเป็นทางการครั้งแรกได้ครั้งแรกโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยที่ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่และความสำคัญของหลักนิติธรรม โดยใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” เขียนไว้ในกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ทั้ง ๆ ที่รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 เป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นมาสืบเนื่องจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อย่างไรก็ตาม แม้รัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ จะมิได้มีบทบัญญัติที่ใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้โดยตรง แต่ก็มิได้หมายความว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ มิได้มีบทบัญญัติที่มีเนื้อหาตรงกับหลักการหรือสาระสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540²⁸ เป็นต้น

มาตรา 3 วรรคสอง แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่และความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ว่า

“การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (6) ยังได้บัญญัติไว้ว่า

“รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

²⁷ วันชัย มีสุวรรณ. *หลักนิติธรรม*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2556, จาก <http://www.patuncity.com/upload/1307476549.doc>.

²⁸ มาตรา 32 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้.”

...(6) คำเนิรการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

นับเป็นเรื่องที่ดีที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ทำให้ “หลักนิติธรรม” อันเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งนั้น ปรากฏขึ้นในตัวบทกฎหมายที่จับต้องได้ (Positive law or Existing law) และอย่างน้อยที่สุดได้ประกาศความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ชัดเจนว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ซึ่งมีผลโดยปริยายให้นักกฎหมายต้องทำความเข้าใจเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ยังไม่ชัดเจนจากกฎหมายรัฐธรรมนูญก็คือ การกำหนดความหมายสาระสำคัญหรือองค์ประกอบของหลักนิติธรรม และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม ซึ่งคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ โดยคณะอนุกรรมการวิชาการนิติธรรมแห่งชาติ ได้ทำการค้นคว้า รวบรวม และศึกษางานเขียนหลักนิติธรรมของนักวิชาการทั้งหลาย ไว้มากมาย ทั้งนี้ คณะอนุกรรมการวิชาการตระหนักดีว่า งานทางวิชาการ ย่อมมีความแตกต่างทางความคิดเห็นเป็นธรรมดา ความพยายามของคณะอนุวิชาการ จึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเห็นตรงกันทั้งหมด แต่เป็นการพยายามทำความเข้าใจและสร้างความชัดเจนในส่วนที่เห็นต้องตรงกัน โดยยึดหลักการแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง มาร่วมกันพัฒนาและทำให้หลักนิติธรรมซึ่งเป็นนามธรรมและมีที่มาจากกฎหมายต่างประเทศมาเป็นรูปธรรมชัดเจนในระบบกฎหมายไทย²⁹ บัญญัติความหมายสาระสำคัญและผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ เพื่อให้หลักนิติธรรมเป็นเสาหลักในการค้ำยันให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปสู่ความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ตลอดจนปลูกฝังหลักนิติธรรมนี้ให้หยั่งรากลึกในสังคมกฎหมายไทย เพื่อที่จะได้พัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต³⁰

กล่าวโดยสรุป ก็คือ กฎหมายซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นต้องมีหลักไว้ให้ยึด หากกฎหมายออกนอกหลักที่ปักไว้ ก็ไม่เป็นกฎหมาย ดังนั้น การออกกฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย การตีความกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม ต้องอยู่ภายใต้หลักยึดนี้ ซึ่งก็คือ หลักนิติธรรม หากออกนอกหลักก็ไม่มีผลใช้บังคับ

²⁹ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร. (2553). *หลักนิติธรรม*. จัดพิมพ์โดยสำนักประธานศาลฎีกา. กรุงเทพฯ: บริษัทชวนพิมพ์ 50 จำกัด. หน้า 21, 57.

³⁰ กำชัย จงจักรพันธ์. (ม.ป.ป.). *หลักนิติธรรม*. หน้า 7.

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญที่จะเป็นหลักแห่งนิติรัฐได้นั้น จำต้องมีบทบัญญัติในประการสำคัญกล่าวถึงหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน เช่น เสรีภาพในร่างกาย ในทรัพย์สิน ในการทำสัญญา และในการประกอบอาชีพ โดยนัยนี้รัฐจึงมีฐานะเป็นคนรับใช้ของสังคม โดยถูกควบคุมอย่างเคร่งครัด จะเห็นได้ว่า การที่รัฐจะเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้นั้น ข้อมืออยู่วิธีเดียว ก็คือ การที่รัฐยอมตนอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายโดยเคร่งครัดเท่านั้น

หลักเกณฑ์ที่จะพิจารณาว่าประเทศใดใช้หลักนิติรัฐ จะต้องมิลักษณะดังนี้³¹

(1) ประเทศนั้น กฎหมายจะต้องบัญญัติรับรองในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ถ้าเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาล่วงเกินสิทธิและเสรีภาพของประชาชน หรือห้ามมิใช้ประชาชนใช้สิทธิและเสรีภาพ เจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมมีความผิดในทางอาญา

(2) ประเทศนั้น จะต้องแบ่งแยกขอบเขตอำนาจอธิปไตยไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมีการควบคุมกลไกการใช้อำนาจของรัฐ หรืออำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐให้อยู่ในกรอบอำนาจ และอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

(3) ประเทศนั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีอิสระในการพิจารณาและพิพากษาคดี โดยไม่ถูกก้าวท้าวหรือแทรกแซงจากอำนาจบริหาร และประการสำคัญจะต้องมีตุลาการศาลปกครองไว้ทำหน้าที่ควบคุมการกระทำในทางปกครองของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

แนวความคิดเรื่องนิติรัฐนี้เองก่อให้เกิด หลักนิติธรรม (The Rule of law) ขึ้นในระบบกฎหมายต่าง ๆ อันมีที่มาจากแนวคิดของอริสโตเติลที่ว่า การปกครองที่ดีไม่ใช่การปกครองโดยปुरुชน หากแต่เป็นการปกครองโดยกฎหมาย เพราะการปกครองโดยปुरुชนย่อมเสี่ยงต่อการปกครองตามอำเภอใจ ขณะที่การปกครองโดยกฎหมายเอื้ออำนวยให้เกิดความเสมอภาค (equality) และเสรีภาพ (liberty) มากกว่า เพราะการปกครองโดยหลักนิติธรรม ทุกคนจะมีความเสมอภาคกันในสายตาของกฎหมาย และมีเสรีภาพ คือ ปราศจากความหวาดระแวงว่าจะมีการใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยชนชั้นปกครอง แนวความคิดนี้จึงเป็นที่มาของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) ซึ่งในอีกแง่หนึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า Law and Order หรือ บ้านเมืองมีชื่อมีแป นั่นเอง

ในทางปกครอง การปกครองโดยหลักนิติธรรมก็คือ หลักการที่ว่า บรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง ต้องกระทำการภายใต้กฎหมาย และรัฐธรรมนูญการ

³¹ กำหนด โสภณวสุ. ความหมายของคำว่านิติธรรม. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2556, จาก <http://www.patuncity.com/upload/1307476549.doc>.

ปกครอง โดยใช้อำนาจภายในขอบเขตซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ให้ ดังนั้น การปกครองโดยหลักนิติธรรมในนัยที่จะให้เกิดความเป็นธรรมนั้น จะต้องมีการออกกฎหมายที่เป็นธรรมด้วย

สรุปได้ว่า หลักนิติธรรม ก็คือ “การปกครองประเทศโดยกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลเสมอภาคกันในกฎหมาย บุคคลจักต้องรับโทษในการกระทำผิดอันใด ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า การกระทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และจะต้องได้รับการพิจารณาคดีจากศาลยุติธรรมที่มีความเป็นอิสระในการชี้ขาดตัดสินคดี ไม่ว่าจะป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนด้วยกันเองก็ดี หรือระหว่างเอกชนกับรัฐก็ดี” อาจถือได้ว่าหลักนิติธรรมนั้น เป็นหลักสำคัญของนิติรัฐ ตลอดจนเป็นรากแก้วของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยแท้³²

2.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

การลงโทษ คือ การปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัตินั้นได้รับผลร้าย เนื่องมาจากการที่ผู้นั้นได้ปฏิบัติหรือทำการที่ฝ่าฝืนกฎ กติกาของสังคม โดยรัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้าย การลงโทษเป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันสังคมจากผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ การป้องกันแบ่งออกเป็น การป้องกันทั่วไป และการป้องกันพิเศษ³³

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันทั่วไป (General Prevention / Generalprvention) คือ การลงโทษผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 อันได้แก่ การประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน เนื่องจากเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ใช้ข่มขู่มิให้บุคคลอื่นกระทำความผิดในทางเดียวกัน หรือกระทำเป็นแบบอย่าง อันจะเป็นการบังคับจิตใจของบุคคลทั่วไปที่คิดจะกระทำความผิดอย่างเดียวกันนั้น ให้ยุติความคิดนั้นๆ

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันพิเศษ (Special Prevention / Spezialprvention) เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ใช้เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดแบบเดียวกันซ้ำอีก และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดที่อาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้อื่น อันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต วิธีการเพื่อความปลอดภัยเป็นทางเลือกที่ศาลสามารถที่จะสั่งให้นำมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือเลือกใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้แทนมาตรการลงโทษทางอาญาได้ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อภารกิจหลักในการคุ้มครองสังคม และป้องกันการกระทำความผิดกฎหมายอาญา ทั้งนี้การเลือกใช้

³² แหล่งเดิม.

³³ ธาณี วรภัทร์. (2553). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 33.

วิธีการเพื่อความปลอดภัยอันเป็นมาตรการป้องกันพิเศษมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือแทน มาตรการลงโทษ ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา กล่าวคือ

(1) การป้องกันทั่วไป (General Prevention/Generalpravention) โดยการลงโทษการ กระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย เพื่อให้ผู้กระทำความผิดทราบว่าได้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ และ เพื่อให้บุคคลอื่นทั่วไปเห็นว่าหากมีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น การกระทำนั้นก็จะไม่เป็นที่ยอมรับ บุคคลย่อมจะต้องได้รับโทษจากการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย

(2) การป้องกันพิเศษ (Special Prevention/Spezialpravention) เป็นการป้องกันมิให้ผู้ ที่เคยกระทำความผิดกลับมาก่ออันตรายต่อสังคมได้อีกในอนาคต โดยการใช้มาตรการฟื้นฟูและ ป้องกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ต้องรับโทษนั้น ได้รู้สึกสำนึกว่าการ กระทำของตนเป็นการกระทำที่ผิด อันเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่พึงประสงค์จะให้ เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น จึงต้องนำเข้าสู่กระบวนการแก้ไขพฤติกรรมมนุษย์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ที่ไม่ดีขึ้นให้หมดไป³⁴ โดยมีทฤษฎีการลงโทษที่สำคัญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้³⁵

การลงโทษทางอาญา คือ ผลแห่งความผิดที่ผู้กระทำจะได้รับเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎ กติกาที่ รัฐกำหนดวางไว้ ซึ่งการลงโทษย่อมจะก่อให้เกิดความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน และเกิดความไม่พึง พอใจแก่ผู้ที่ต้องได้รับโทษดังกล่าว โดยนักวิชาการมีความเห็นว่าการลงโทษไม่ควรเป็นเรื่องที่ กระทำเพื่อการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ควรจะเป็นการกระทำเพื่อคุ้มครอง ผู้กระทำความผิดมิให้ถูกแก้แค้นจากผู้เสียหาย เนื่องจากการแก้แค้นกันเองย่อมก่อให้เกิดความไม่ สงบสุขในสังคม ดังนั้นการขังขังไม่ให้มีการกระทำความผิดที่กฎหมายห้าม การก่อให้เกิดความ ทุกข์ทรมานน้อยที่สุด ทั้งต่อผู้กระทำความผิดและต่อผู้อื่นในสังคม การให้ผู้กระทำความผิดสำนึก ผิดในการกระทำของตน ตลอดจนการแสดงออกว่าสังคมไม่ยอมรับการกระทำความผิดนั้น³⁶ จึงเป็น ส่วนสาระสำคัญในการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากรหรือผู้กระทำความผิดทั่วไปให้สามารถกลับ ตัวมาเป็นคนดีและสามารถที่จะกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับบุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคมได้อย่างสงบสุข ภายหลังจากที่ต้องถูกบังคับโทษทางอาญาแล้ว

³⁴ แหล่งเดิม.

³⁵ อุททิศ แสนโกศิก. (23 มีนาคม 2515). *หลักกฎหมายอาญา: การลงโทษ*. อนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ. หน้า 69.

³⁶ ประธาน วัฒนวานิชย์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก. หน้า 365. อ้างถึงใน Walker Aims of Punishment. (1971). pp. 48-65.

วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาลหรือการทำให้ผู้ที่ต้องคำพิพากษาให้ถูกลงโทษจำคุกนั้น ก็เพื่อมุ่งที่จะปรับเปลี่ยน บำบัดฟื้นฟูหรือแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดกฎหมาย โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้³⁷

(1) เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม³⁸

วัตถุประสงค์นี้มุ่งให้ความสำคัญถึงการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นไปตามหลักการบังคับโทษในทัณฑสถานที่ว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้วผู้นั้นก็จะออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอีกครั้ง” ดังนั้น ในการลงโทษจำคุกบุคคลจึงต้องคำนึงถึงผลเสียหายที่อาจตามมาจากการบังคับโทษจำคุกด้วย กล่าวคือ การบังคับโทษจำคุกจะต้องไม่มีผลเป็นการทำลายบุคลิกภาพของบุคคลและต้องมีความสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ อันอยู่บนพื้นฐานของการบังคับโทษตามหลักความใกล้เคียงกันระหว่างการดำรงชีวิตภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำ โดยถือว่านักโทษทุกคนนั้นย่อมมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคมได้ ทั้งนี้การจะลงโทษบุคคลใด ๆ ย่อมจะต้องคำนึงถึงอนาคตของตัวผู้ถูกลงโทษด้วย เพื่อให้ตัวผู้ที่ถูกลงโทษรวมทั้งบุคคลทั่วไปในสังคมได้รับทราบถึงผลอันเกิดจากการกระทำและเป็นการเตือนสติมิให้มีการกระทำความผิดซ้ำอีก

(2) เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม³⁹

เมื่อมีการพิจารณาจนเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าบุคคลใดกระทำความผิดอาญา สิ่งที่ตามมาคือการบังคับโทษอาญา กล่าวคือบุคคลนั้นจะถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพเพื่อนำตัวเข้าสู่มาตรการในการแก้ไขตามกำหนดระยะเวลาที่สมควร โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับความบกพร่องของผู้กระทำความผิดแต่ละคน โดยเป็นไปตามแผนการบังคับโทษ เมื่อบุคคลนั้นได้รับการแก้ไขพฤติกรรมครบกำหนดเวลาแล้วก็จะได้รับการปล่อยตัวเพื่อนำบุคคลนั้นกลับเข้าสู่สังคม จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ข้อนี้จึงเป็นการมุ่งคุ้มครองสังคม กล่าวคือ แยกตัวบุคคลที่กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อให้คนทั่วไปในสังคมมีความรู้สึกปลอดภัย เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมชั่วร้ายให้กลับเป็นคนดีในสังคม

³⁷ ธาณี วรภัทร์. (2552). *กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก* วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิตกณะนิติศาสตรบัณฑิต พนมยงค์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 36-38.

³⁸ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1976 แห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี. มาตรา 2.

³⁹ Joan Petersilia. (2003). *When Prisoners Come Home*. pp. 12-13, 64-65.

(3) เพื่อปรับปรุง แก้ไข บำบัดพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย⁴⁰

เป็นการยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ไม่ดีของผู้กระทำความผิดให้ขึ้นมาอยู่ในระดับปกติ โดยมีหลักการว่ามนุษย์เป็นประติมากรรมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้และยังสามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยได้ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ความสามารถ ความคิดและการกระทำเพื่อให้สอดคล้องกับจุดด้อยหรือข้อบกพร่องของแต่ละบุคคล ซึ่งการบำบัดปรับปรุงแก้ไขนี้พฤติกรรมนิสัยของนักโทษแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน จึงต้องมีการวิเคราะห์หาสาเหตุและมีการวางแผนบังคับโทษเป็นรายตัวบุคคลไป ซึ่งจะส่งผลให้ผู้กระทำความผิดที่ถูกบังคับโทษดังกล่าวจะไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

2.3 หลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

จากการที่รัฐธรรมนูญมีการกำหนดให้มีการแบ่งแยกอำนาจทั้ง 3 ฝ่ายเป็นอิสระต่อกัน คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ แต่รัฐธรรมนูญก็ได้บัญญัติให้อำนาจทั้ง 3 มีความสัมพันธ์ต่อกันด้วย เป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบของการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจของทั้ง 3 ฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายสามารถถือสิทธิ และปกป้องสิทธิของตนเอง โดยการยับยั้ง และสนับสนุนในกิจกรรมสำคัญ ๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งได้ ซึ่งในทางปฏิบัติผู้ร่างรัฐธรรมนูญมิได้ให้รัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกามีการแบ่งแยกอำนาจออกจากกันโดยเด็ดขาด แต่เป็นการแบ่งแยกหน้าที่โดยใช้อำนาจร่วมกันจึงกล่าวได้ว่าหลักการถ่วงดุลอำนาจนี้มีผลช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากรัฐธรรมนูญของหน่วยงานทั้งสามเป็นไปได้โดยสะดวก และป้องกันการเป็นเผด็จการในการใช้อำนาจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของทั้ง 3 ฝ่าย อาจพิจารณาได้ ดังนี้⁴¹

(1) ฝ่ายนิติบัญญัติถ่วงดุลฝ่ายบริหาร (Congressional Checks on the Executive Branch)

ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหาร ซึ่งการใช้อำนาจนี้สามารถแสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ

(1.1) อำนาจในการฟ้องร้องได้สวนตลอดจนพิจารณาพิพากษาคดีว่าประธานาธิบดีและข้าราชการฝ่ายบริหารกระทำความผิดทางอาญาจริงหรือไม่ ถ้ามีความผิดจริงโทษอย่างน้อยก็คือการถอดถอนออกจากตำแหน่ง

⁴⁰ กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก. เล่มเดิม. หน้า 37. อ้างถึงใน Clemens Bartollas C. (2002). *Invitation to Corrections*. pp. 71-75.

⁴¹ สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2556, จาก <http://freedom-thing.blogspot.com/2011/05/checks-and-balances.html>.

(1.2) อำนาจในการให้คำแนะนำ และความยินยอมต่อการแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของประธานาธิบดี อำนาจนี้ถือว่าเป็นอำนาจของสภาสูงเท่านั้น นอกจากนี้สภาสูงยังเป็นผู้ให้สัตยาบันต่อสนธิสัญญาที่ประธานาธิบดีได้กระทำขึ้นกับรัฐบาลต่างประเทศด้วย

(1.3) อำนาจในการจัดสรร และควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณขององค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ของฝ่ายบริหาร อำนาจนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นอำนาจที่สำคัญที่สุดของสภาองเกรส เพราะมีผลต่อการบริหารงานของประธานาธิบดี ยิ่งกว่านั้นฝ่ายนิติบัญญัติยังมีอำนาจในการอนุมัติการจัดเก็บภาษี และการใช้จ่ายขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลด้วย ดังนั้นการให้คำยินยอมของสภาองเกรสต่อการดำเนินงาน และนโยบายของรัฐบาลนั้นจึงมีผลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของรัฐบาลโดยตรง

(2) ฝ่ายนิติบัญญัติถ่วงดุลฝ่ายตุลาการ (Congressional checks on the Judicial Branch)

ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการถ่วงดุลฝ่ายตุลาการในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(2.1) อำนาจในการจัดตั้งศาลสหรัฐระดับต่าง ๆ ยกเว้นศาลสูง

(2.2) อำนาจให้ความเห็นชอบในการกำหนดจำนวนผู้พิพากษาศาลสูง

(2.3) สภาสูงเป็นผู้ให้คำแนะนำ และยินยอมต่อการแต่งตั้งผู้พิพากษาที่ประธานาธิบดีเป็นผู้เสนอ ในขณะที่เดียวกันสภาสูงก็เป็นผู้พิพากษาคดีที่ผู้พิพากษากระทำความผิดทางอาญา โดยใช้กระบวนการฟ้องร้องเพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่ง (Impeachment)

(3) ฝ่ายบริหารถ่วงดุลฝ่ายนิติบัญญัติ (Presidential Checks an Congress)

ฝ่ายบริหารสามารถใช้อำนาจในการถ่วงดุลฝ่ายนิติบัญญัติในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(3.1) ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญบัญญัติว่า ประธานาธิบดีจะต้องส่งสารไปแถลงนโยบาย และสภาพความเป็นไปของประเทศ ตลอดจนเสนอมาตรการในการแก้ไขต่อสภาองเกรสเพื่อพิจารณาบัญญัติเป็นกฎหมายออกมามีบังคับใช้ ซึ่งการกระทำดังนี้จะเห็นได้ว่า ฝ่ายบริหารไม่เพียงแต่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น แต่หากการกระทำของฝ่ายบริหารนี้มีผลทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องสนใจนโยบายของฝ่ายบริหาร จึงถือได้ว่าเป็นการรั้งและถ่วงดุลแห่งอำนาจของฝ่ายบริหาร

(3.2) ประธานาธิบดีมีอำนาจในการเรียกประชุมสภาสมัยวิสามัญ โดยจะเป็นการประชุมเพียงสภาหนึ่ง หรือสองสภาก็ได้ นอกจากนั้นยังมีอำนาจในการเลื่อนวันปิดสมัยประชุม ในกรณีที่สภาทั้งสองไม่อาจจะตกลงกันได้

(3.3) อำนาจที่สำคัญที่สุดของประธานาธิบดีในฐานะผู้นำของฝ่ายบริหาร ก็คืออำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมาย (Veto Power over Bills) ซึ่งสภาองเกรสจะเอาชนะการยับยั้งของประธานาธิบดีได้ก็จะต้องใช้เสียง 2 ใน 3 ของทั้งสองสภา

(3.4) ประธานาธิบดีอาจจะเพิกเฉยต่อกฎหมายของสภากองเกรส (An Act of Congress) โดยบอกว่ากฎหมายที่สภากองเกรสผ่านออกมานั้นในทัศนะของประธานาธิบดีไม่มีผลในการบังคับ เนื่องจากขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภากองเกรสไม่มีมาตรการใด ๆ จะใช้บังคับประธานาธิบดีให้ประกาศบังคับใช้กฎหมายตามที่ตนต้องการได้เสมอไป หากประธานาธิบดีใช้ข้ออ้างดังกล่าว สภากองเกรสสามารถลงโทษประธานาธิบดีได้เพียงประการเดียว คือ การถอดถอนประธานาธิบดีออกจากตำแหน่งเพราะกระทำความผิดทางอาญา และประพฤติตนไม่เหมาะสม แต่เป็นการยากที่จะถอดถอนประธานาธิบดีออกจากตำแหน่ง เพราะจะต้องได้รับเสียงสนับสนุนจากสภาสูงถึงสองในสาม ซึ่งประวัติศาสตร์การเมืองอเมริกันยังไม่เคยปรากฏ

(4) ฝ่ายบริหารถ่วงดุลฝ่ายตุลาการ (Presidential Checks on the Judiciary)

ประธานาธิบดีมีอำนาจที่สำคัญในการถ่วงดุลฝ่ายตุลาการดังนี้

(4.1) อำนาจในการให้อภัยโทษต่อบุคคลที่กระทำความผิด หรือถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด

(4.2) อำนาจในการให้อภัยโทษทั่วไป ซึ่งจะให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือกลุ่มบุคคลซึ่งกระทำความผิด

(4.3) คำสั่งและคำพิพากษาของศาลจะมีผลใช้บังคับอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร

(4.4) ประธานาธิบดีเป็นผู้เสนอแต่งตั้งผู้พิพากษา โดยคำแนะนำและยินยอมจากสภาสูง

(5) ฝ่ายตุลาการถ่วงดุลฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร (Judicial Checks on Congress and the President)

ฝ่ายตุลาการเป็นองค์กรที่มีอำนาจค่อนข้างจำกัดในบรรดาองค์กรทั้งสาม อำนาจของฝ่ายตุลาการในการถ่วงดุลฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(5.1) อำนาจในการตีความว่าการกระทำของฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารนั้นถูกต้องตามกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือไม่

(5.2) ศาลสูงเป็นสถาบันเดียวที่ทำการตีความกฎหมายรัฐธรรมนูญ

(5.3) ฝ่ายตุลาการไม่สามารถบังคับให้ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติปฏิบัติตามคำสั่ง และกฎข้อบังคับได้ แต่ในทางปฏิบัตินั้นถือเป็นประเพณีว่า ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารจะต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการ

การแบ่งแยกอำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างอำนาจทั้ง 3 ฝ่าย ทำให้แต่ละฝ่ายประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจทางการเมือง เพราะการแบ่งแยกอำนาจ ทำให้ไม่มีฝ่ายใดล่วงล้ำ

กิจกรรมที่เป็นความรับผิดชอบของอีกฝ่ายหนึ่งได้ การตรวจสอบถ่วงดุลจะเป็นการกระทำที่ทั้ง 3 ฝ่ายตามอำนาจซึ่งกันและกัน ผลที่ได้คือการกระจายอำนาจทางการเมือง แต่ที่สำคัญคือการทำให้หลักของ มองเตสกีเออ ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการแบ่งแยกบุคลากรของรัฐบาลให้เป็นอิสระต่อกันอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้ง 3 ฝ่าย ถ้าดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง จะไม่สามารถดำรงตำแหน่งอื่น ๆ พร้อมกันในอีก 2 ฝ่ายได้

การมีฝ่ายตุลาการหรือศาล ที่เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลนี้ การตรวจสอบถ่วงดุล รวมถึงการควบคุมการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายตุลาการจึงเป็นหลักการที่ขาดเสียมิได้ในกรปกครองระบอบประชาธิปไตย⁴²

อำนาจตุลาการซึ่งเป็น 1 ใน 3 ของอำนาจอธิปไตยนั้น มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาอรรถคดี ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์จะต้องมีอิสระในการทำหน้าที่ ไม่ว่าจะมาจากฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติ ต้องปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองเพื่อให้ทำงานได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม สามารถให้ความคุ้มครองประชาชนในสิทธิเสรีภาพได้

องค์กรตุลาการมีหน้าที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้⁴³

1) ในระดับภาพรวม (Macro) ได้แก่ การควบคุม ตรวจสอบการออกกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นภารกิจของศาลรัฐธรรมนูญ

2) ในระดับภาคย่อย (Micro) ได้แก่ การควบคุม ตรวจสอบการใช้อำนาจทางการเมือง การปกครอง ซึ่งเป็นภารกิจของศาลปกครอง และการควบคุม ตรวจสอบการใช้อำนาจทางปกครองที่มีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ซึ่งเป็นภารกิจของศาลปกครอง

การตรวจสอบดังกล่าวข้างต้นนี้ มีหลายรูปแบบ เช่น การโต้แย้งคัดค้าน การปรึกษาหารือ การโต้สวน การให้ประชาชนรับรู้และเข้าถึงเอกสาร การให้เหตุผลในคำสั่งทางปกครอง และการให้สิทธิต่าง ๆ แก่คู่ความในคดี

อำนาจตุลาการของศาลยุติธรรมในการตรวจสอบอำนาจของฝ่ายบริหารนั้น มีภารกิจในการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในลักษณะอื่นที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง และเน้นการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนจากการล่วงละเมิดของฝ่ายบริหาร ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ เช่น อำนาจของศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษา

⁴² กัทธศักดิ์ วรรณแสง. เล่มเดิม. หน้า 134.

⁴³ แหล่งเดิม.

คดีที่เจ้าพนักงานกระทำความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา หรืออำนาจศาลยุติธรรมในการออกหมายอาญาทุกประเภท โดยเฉพาะหมายค้น หมายจับ ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ตามหมายดังกล่าวของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจจัดการตามหมายนั้น ย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิ เสรีภาพของปัจเจกชน⁴⁴

2.4 หลักเกณฑ์ในการบังคับโทษจำคุก

หลักการที่สำคัญอันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้การบังคับโทษจำคุกมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล จะต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

(1) ส่วนของการควบคุม มุ่งจำกัดเสรีภาพให้เป็นไปตามคำพิพากษา จะต้องเป็นไปตามหลักการของจุดมุ่งหมายการบังคับโทษ

(2) ส่วนของบังคับโทษ มุ่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่ว ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการของจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษ

หลักการสำคัญดังกล่าวเป็นที่มาในการสร้างบทบัญญัติแห่งกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกให้มีประสิทธิภาพ และสามารถนำมาใช้บังคับได้ผลดีทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ

ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด มีแนวคิดและการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ พัฒนาการเรื่อยมาโดยการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดนั้นอาจกระทำโดยไม่ใช้สถานที่ควบคุม (Non-institutional Treatment) และการใช้สถานที่ควบคุม (Institutional Treatment) สถานที่ที่ใช้ในการควบคุมมีหลายประเภทและหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการควบคุม วิธีการควบคุม และวิธีการดำเนินงานในสถานที่นั้น ตลอดจนตัวผู้ที่ถูกควบคุม ส่วนหลักเกณฑ์ที่ใช้บังคับ อาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ หลักเกณฑ์ตามกฎหมาย และหลักเกณฑ์อันเป็นแนวปฏิบัติ ดังนี้

2.4.1 หลักเกณฑ์ตามกฎหมาย

หลักเกณฑ์การบังคับโทษตามกฎหมาย ยังสามารถแบ่งแยกย่อยได้ออกเป็น 3 ข้อ ได้แก่

1) กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ โดยในปัจจุบันมีหน่วยงาน องค์การระหว่างประเทศ ข้อตกลง สนธิสัญญาและกฎหมายระหว่างประเทศมากมาย ซึ่งประเทศต่าง ๆ ได้ประชุมและมีความตกลงยินยอมที่จะนำกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ร่วมกัน โดยในเรื่องของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดมีองค์กรที่มีความสำคัญในการวางแนวทางปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดไว้ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ องค์การสหประชาชาติ ซึ่งประเทศไทยเองก็เป็นสมาชิกอยู่ด้วยเช่นกัน ดังนั้น แนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังจึงจำเป็นต้องศึกษาตามแนวทางของสหประชาชาติ

⁴⁴ กัทธศักดิ์ วรรณแสง. เล่มเดิม. หน้า 139.

โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่ทุกประเทศให้ความสำคัญในด้านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากแนวทางหรือข้อกำหนดที่ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติและองค์กรในสังกัดได้สร้างขึ้นส่วนมากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นหลัก⁴⁵ อันเป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทยที่เป็นสมาชิกในบางเรื่องด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะมีได้เข้าร่วมเป็นประเทศสมาชิกในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเป็นการรับรองโดยมติที่ประชุมใหญ่แห่งสหประชาชาติ แต่การดำเนินการของกรมราชทัณฑ์ไทยก็ได้ยึดถือหลักการสากลมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานราชทัณฑ์ กล่าวโดยเฉพาะคือข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาตินั้น กรมราชทัณฑ์ก็ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานราชทัณฑ์ด้วยเช่นเดียวกัน

2) กฎหมายของประเทศไทย

เนื่องจากเรือนจำนั้น มีบุคคลหลายประเภทถูกคุมขังอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นนักโทษเด็ดขาดคนต้องขังหรือคนฝากขัง ผู้ต้องขังชาวต่างชาติ การปฏิบัติต่อบุคคลแต่ละประเภท ต้องพิจารณากฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ ซึ่งมีได้รวบรวมไว้ในกฎหมายเพียงฉบับเดียว แต่การดำเนินการเกี่ยวกับการบังคับโทษนี้ต้องประกอบด้วยกฎหมายหลายฉบับ ซึ่งกฎหมายที่สำคัญแยกได้ ดังนี้

2.1) กฎหมายทั่วไป โดยกฎหมายทั่วไปที่นำมาใช้ในการดำเนินการต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติการปฏิบัติเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศในการดำเนินการตามคำพิพากษาคดีอาญา พ.ศ. 2527 ซึ่งกฎหมายเหล่านี้เป็นกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินการบังคับโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษาในเรือนจำ

2.2) กฎหมายเฉพาะ ซึ่งมีกฎหมายเฉพาะที่นำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินงานราชทัณฑ์ ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นอกจากนี้ยังมีข้อบังคับและ

⁴⁵ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights), อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political), ปฏิญญาว่าด้วยการป้องกันบุคคลทุกคนจากการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นๆ ที่โหดร้าย ขาดมนุษยธรรม หรือลดคุณค่ามนุษยชาติ (Declaration on Protection of All Person from being subjected to Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่น ๆ ที่โหดร้าย ขาดมนุษยธรรมหรือลดคุณค่ามนุษย์ (Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), หลักประกันสำหรับปกป้องสิทธิบุคคลผู้ต้องโทษประหารชีวิต (Sefeguards Guaranteeing Protection of the Rights of Those Facing the Death Penalty), ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) เป็นต้น.

ระเบียบต่าง ๆ ของกรมราชทัณฑ์ที่กำหนดรายละเอียดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ไว้ ซึ่งข้อบังคับหรือระเบียบต่าง ๆ นี้ สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตามความเหมาะสมกับยุคสมัยและเหตุการณ์ โดยมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย วางหลักเกณฑ์อย่างกว้างไว้

บทบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ได้มีการให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังไว้ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั่วไป การงาน การศึกษา การอนามัย การลงโทษ และการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ เป็นต้น

2.4.2 หลักเกณฑ์อันเป็นแนวปฏิบัติ

แนวความคิดทางทัณฑวิทยาและการบริหารงานราชทัณฑ์ของไทยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก อันจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 แทนกฎหมายฉบับเดิมอันได้แก่พระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ. 120 และกฎหมายฉบับอื่น ๆ ที่ใช้มา โดยมีแนวความคิดและโครงสร้างเป็นไปตามข้อบังคับสำหรับปฏิบัติกับนักโทษที่ร่างขึ้นโดยคณะกรรมการพิจารณาการลงอาชญาและการราชทัณฑ์ระหว่างประเทศ ขององค์การสันนิบาตชาติ เมื่อ พ.ศ. 2472 และมีการตรวจชำระใหม่เมื่อ พ.ศ. 2478 และมีการร้องขอความร่วมมือมายังรัฐบาลไทย เพื่อให้มีการปฏิบัติภายในเป็นไปในแนวทางเดียวกัน⁴⁶

แนวความคิดในสังคมยุคใหม่เห็นว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนหวงแหนดังนั้นการจำกัดเสรีภาพน่าจะเป็นวิธีการลงโทษที่รุนแรงเพียงพอแล้ว การนำบุคคลมาขังไว้ในสถานที่คุมขัง เช่น ในเรือนจำก็เพื่อเป็นการลงโทษและป้องกันสังคมให้ปลอดภัยในช่วงระยะเวลาที่บุคคลนั้นถูกคุมขังอยู่ภายในเรือนจำ อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลดังกล่าวได้รับการปล่อยตัวภายหลังจากที่ครบกำหนดเวลาถูกคุมขังแล้ว บุคคลดังกล่าวก็จะกลับเข้าสู่สังคม และเพื่อเป็นการป้องกันบุคคลดังกล่าวมิให้กลับไปกระทำความผิดซ้ำอันเป็นอันตรายในสังคม จึงจำเป็นต้องหาสาเหตุของการกระทำความผิดของบุคคลนั้นและหาวิธีการแก้ไขอบรมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้นั้นภายในเวลาที่ถูกคุมขัง ดังนั้น การลงโทษจึงควรเป็นไปเพื่อแก้ไข มิใช่ลงโทษเพื่อแก้แค้น โดยแนวคิดการนำตัวผู้กระทำความผิดมาคุมขังไว้ในเรือนจำมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ⁴⁷

⁴⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2551). *กฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. หน้า 335-336.

⁴⁷ แหล่งเดิม.

(1) เป็นการลงโทษตอบแทนต่อการกระทำความผิดโดยการจำกัดเสรีภาพในร่างกาย โดยหวังว่าผู้นั้นจะเส็ดหลาบและไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

(2) เป็นการป้องกันสังคม เพื่อให้บุคคลทั่วไปในสังคมทราบถึงผลของการกระทำความผิดและไม่กระทำความผิดเช่นเดียวกันนั้น และในขณะที่ผู้กระทำความผิดต้องถูกคุมขังอยู่ภายในเรือนจำสังคมก็จะปลอดภัยจากผู้กระทำความผิด

(3) เป็นการให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้รับการอบรมแก้ไขเพื่อลดปัจจัยที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้กระทำความผิด เช่น การด้อยโอกาสทางการศึกษา

2.5 กระบวนการบังคับตามคำพิพากษาของศาล

กระบวนการที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นเรียกว่า “การบังคับคดีอาญา” อันได้แก่ การออกหมายจำคุก การสั่งปรับและการวินิจฉัยว่าควรทูลเกล้าฯ ลงโทษหรือไม่ เป็นต้น

คณิต ฅ นคร ได้อธิบายว่า การบังคับคดีอาญา หมายถึง กระบวนการพิจารณาที่กระทำไป เพื่อให้มีการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาที่ถึงที่สุดนั้น รวมตลอดทั้งการวินิจฉัยสั่งการอันเกี่ยวเนื่องกับการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาที่ถึงที่สุดนั้นด้วย ส่วนการที่จะจำคุกผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดไว้ ณ ที่ใด การที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างไร การพักโทษ การปล่อยก่อนกำหนดเหล่านี้ ไม่ใช่ “การบังคับคดี” แต่เป็น “การบังคับโทษอาญา” อันเป็นเรื่องของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษอาญาหรือกฎหมายราชทัณฑ์ มิใช่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁴⁸

เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ศาลต้องออกหมายบังคับคดีโดยทันที

2.6 อำนาจหน้าที่ในการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา

การบังคับโทษจำคุกแก่ผู้กระทำความผิดอาญา หรืออำนาจหน้าที่ในการที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้น เป็นการบังคับโทษทางอาญา อันเป็นเรื่องของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษอาญาหรือกฎหมายราชทัณฑ์

งานราชทัณฑ์มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลว่าด้วยการประหารชีวิต จำคุก กักขัง กักกัน ผู้กระทำความผิด รวมทั้งการควบคุมบุคคลตามคำสั่งและกฎหมาย เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น

⁴⁸ คณิต ฅ นคร. เล่มเดิม. หน้า 650.

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์ ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎกระทรวง ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ว่าด้วยเรื่องทั่ว ๆ ไป ประเภทของเรือนจำ การใช้อาวุธ ประเภทต่าง ๆ การจ่ายรางวัลผู้ต้องขัง และเจ้าพนักงาน การพักการลงโทษ นอกจากการควบคุมผู้ต้องขังแล้วกรมราชทัณฑ์ยังมีหน้าที่ฝึกวิชาชีพและใช้แรงงานผู้ต้องขัง การอบรมและให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการแก้ไขบำบัดต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขังด้วย⁴⁹

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ยังได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ รวมถึงเงื่อนไขในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ไว้ โดยให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์เป็นผู้บัญชาการเรือนจำทั่วไป มีอำนาจบังคับบัญชากิจการเรือนจำทั้งหมด โดยมีรองอธิบดีเป็นผู้ช่วยอำนาจการเรือนจำ

หัวหน้ากองในกรมราชทัณฑ์มีอำนาจตรวจตราเรือนจำและให้คำปรึกษาหารือแก่พนักงานประจำเรือนจำ

สารวัตรเรือนจำประจำกรมราชทัณฑ์ เป็นเจ้าหน้าที่ตรวจเรือนจำเสนอความเห็นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ และให้คำแนะนำปรึกษาแก่เจ้าพนักงานระดับรองผู้บัญชาการเรือนจำลงมา ในกรณีสารวัตรเรือนจำได้รับมอบหมายให้ไปคุมกิจการเรือนจำใด ให้มีอำนาจบังคับบัญชาเหนือเจ้าพนักงานรองจากผู้บัญชาการเรือนจำลงมา หรือให้ให้มีพัศดีประจำให้ทำหน้าที่พัศดีด้วย

หัวหน้าแผนกในกรมราชทัณฑ์ที่ได้รับคำสั่งให้ออกตรวจหรือควบคุมกิจการเรือนจำ ให้มีอำนาจอย่างเดียวกับสารวัตรเรือนจำดังกล่าว⁵⁰

2.7 แนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง

สิทธิของผู้ต้องขัง (Prisoner's Rights) เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ซึ่งในอดีตได้มีการเรียกร้องให้มีการรับรองและคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิทธิของพลเมือง และเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชนของผู้ต้องขัง เพราะในอดีตผู้ที่กระทำผิดหรือผู้ต้องขังมักจะถูกมองว่าเป็นบุคคลที่มีความบกพร่องในทางศีลธรรม และได้รับการช่วยเหลือในขอบเขตที่จำกัด แต่ในระยะต่อมา แนวความคิดนี้เริ่มพัฒนาโดยมีการรับรองสิทธิผู้ต้องขังไว้หลายประการจนกลายเป็นแนวทางในการบัญญัติกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

⁴⁹ เกียรติจิจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. เล่มเดิม. หน้า 335.

⁵⁰ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 13-21.

แนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังเกิดขึ้นจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) ซึ่งในสมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องขัง แต่ยังมีลักษณะที่ไม่เป็นรูปธรรมมากนัก ในระยะต่อมาสิทธิของปัจเจกบุคคลได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวมักมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมือง กล่าวคือ การเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิประเภทใดประเภทหนึ่งในช่วงนั้น มักจะมีพื้นฐานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องศีลธรรมและการเรียกร้องสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งมีผลกระทบในทางการเมืองเกิดขึ้นเสมอ รวมทั้งเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังซึ่งมีการเรียกร้องกันมากในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดของเรือนจำและข้อเสนอให้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังอื่น ๆ

เหตุผลที่มีการนำมาอ้างเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง คือ การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติทำให้ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

โดยหลักการแล้ว การที่จะกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงสิทธิของผู้ต้องขังให้เป็นอย่างไรนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาโดยยึดวัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นหลัก ไม่ว่าสิทธิที่กำหนดคนนั้นจะเป็นสิทธิตามกฎหมายหรือสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ หลักการนี้เป็นที่ยอมรับทั่วไปในศตวรรษที่ 19 จนถึงในปัจจุบัน เนื่องจากในศตวรรษที่ 19 ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการลงโทษซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการทั่วไปหลายประการ เช่น การลงโทษเพื่อยับยั้ง การลงโทษเพื่อแก้แค้น ตอบแทน และการลงโทษเพื่อแก้ไขปรับปรุง ซึ่งวัตถุประสงค์ในการลงโทษเหล่านี้ได้นำมาสู่การกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปรับปรุงหรือเพื่อความยุติธรรมนับเป็นวัตถุประสงค์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในระยะหลัง ในขณะที่การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์ในการหน่วงเหนี่ยวกักขังบุคคลก็มีผู้ยอมรับว่ายังเป็นการกระทำที่ชอบธรรมและจำเป็นต้องทำเพื่อผลในการป้องกันสังคมอยู่

แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังและการลงโทษผู้ต้องขังข้างต้นอาจสรุปได้ว่าที่มาของสิทธิผู้ต้องขังนั้นเกิดจากแนวคิดในทางทฤษฎีที่ว่า สิทธิบางส่วนที่ผู้ต้องขังต้องสูญเสียไปจากการถูกลงโทษและการสูญเสียสิทธิบางส่วนดังกล่าวจึงหมายความว่า ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิบางส่วนที่ยังเหลืออยู่จากการถูกลงโทษซึ่งขอบเขตของสิทธิในส่วน

ที่เหลือเหล่านั้นจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แต่ละประเภทนำมาใช้ เช่น หากการลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์และเหตุผลหลักเพื่อการป้องกันสังคม คือป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น ๆ ดังนั้น การสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษจำคุกก็น่าจะเป็นเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้น และบุคคลนั้นจะยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย ซึ่งในกรณีนี้ได้มีผู้เสนอว่า การจำคุกบุคคลซึ่งเป็นการกระทำที่แทรกแซงความเป็นมนุษย์ในเชิงลบนั้นควรเพิ่มภาระความรับผิดชอบของสังคมในด้านบวกควบคู่ไปด้วย ภาระในด้านบวกอาจกระทำโดยการให้สิทธิผู้ต้องขังในการมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัคร การให้โอกาสในการทำงาน หรือการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

การที่จะรักษาปกป้องสิทธิของผู้ต้องขังตามแนวคิดดังกล่าวให้ได้ผลนั้น รัฐควรจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและรับรองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขังในรูปของสิทธิตามกฎหมาย เพราะผู้ที่จะได้สิทธิดังกล่าวมีเพียงผู้ต้องขัง เพราะสิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม ทั้งนี้เพราะสังคมเห็นว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายอันชอบธรรมที่แยกผู้ต้องขังออกจากสังคมจึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องปกป้องบุคคลเหล่านั้นและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การให้การศึกษา การรักษาโรค หรือความจำเป็นพื้นฐานทางกายที่จำเป็นในชีวิตอื่น ๆ การได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่น ที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับ รวมถึงให้ความคุ้มครองในด้านการถูกละเมิดสิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตลอดจนไปจนถึงให้สิทธิบุคคลเหล่านั้นในอันที่จะได้มีโอกาสเรียกร้องหรือโต้แย้งหากถูกละเมิดสิทธิดังกล่าวได้ด้วย เช่น การให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ ในกรณีที่ผู้ต้องขังถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ได้รับการปฏิบัติตามมาตรการที่กฎหมายรับรองไว้ ซึ่งหลักการนี้ เป็นหลักการที่มีใช้อยู่ในทุกประเทศทั่วโลก และถือเป็นหลักสากลที่พึงปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคน

1) การให้สิทธิผู้ต้องขังในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ตามหลักสากล ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในกรณีที่ผู้ต้องขังถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ได้รับการปฏิบัติตามมาตรการที่กฎหมายรับรองไว้ โดยผู้ต้องขังมีสิทธิในการที่จะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์พร้อมทั้งวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ นับแต่วันแรกที่ถูกส่งตัวเข้าสถานที่คุมขัง เช่น แจ้งให้ทราบถึงกรณีที่ผู้ต้องขังจะมีสิทธิยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ได้ แจ้งให้ทราบถึงวิธีการขั้นตอนในการยื่นคำร้องทุกข์ เป็นต้น⁵¹

⁵¹ ประเสริฐ เมฆมณี. (2526). คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์เรียงมาตรา. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. หน้า 20.

2) การให้สิทธิของผู้ต้องขังยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ตามกฎหมายไทย ตามกฎกระทรวงที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้กำหนดถึงสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องทุกข์ยื่นเรื่องราวและการถวายฎีกาไว้⁵² โดยกำหนดให้การร้องทุกข์นั้นอาจกระทำด้วยวาจาหรือการยื่นเป็นหนังสือ ถ้ากระทำด้วยวาจาให้เจ้าพนักงานที่รับคำร้องทุกข์นั้นบันทึกคำร้องทุกข์ไว้ โดยบันทึกคำร้องทุกข์หรือหนังสือร้องทุกข์นั้นต้องลงลายมือชื่อผู้ร้องทุกข์และเจ้าพนักงานที่รับคำร้องทุกข์ไว้ด้วย และให้ทางเรือนจำเป็นผู้จัดเตรียมเครื่องเขียนและเอกสารต่าง ๆ สำหรับที่ผู้ต้องขังจะใช้ในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์หรือถวายฎีกา โดยในการจัดทำเอกสารการร้องทุกข์หรือถวายฎีกา ทางเรือนจำต้องจัดหาสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการเข้าร้องทุกข์และทำเรื่องถวายฎีกา ในกรณีที่ผู้ต้องขังประสงค์จะให้เป็นการลับห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำหรือบุคคลใด อยู่ใกล้ในระยะที่อาจล่วงรู้หรือเข้าใจข้อความที่เขียนนั้น เว้นแต่บุคคลที่ผู้ต้องขังนั้นยินยอม

ในการยื่นเรื่องราวร้องทุกข์หรือถวายฎีกานั้น ให้ผู้ต้องขังยื่นต่อพัศดีเรือนจำ หรือจะใส่ลงในที่ซึ่งจัดไว้เพื่อการนั้นก็ได้ เมื่อพัศดีได้รับหนังสือดังกล่าวให้เปิดซองตรวจดูข้อความ สอบข้อเท็จจริง แก้ไข หรือช่วยเหลือตามคำร้องขอ ตามสมควรแก่กรณี และเสนอต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำพร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติ แต่หากกรณีที่ผู้ต้องขังประสงค์ที่จะรักษาข้อความในหนังสือร้องทุกข์หรือการถวายฎีกานั้นให้เป็นความลับ โดยสอดหนังสือไว้ในซองและผนึก หน้าซองเขียนว่าลับ ก็ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอ่าน โดยเจ้าพนักงานเรือนจำมีหน้าที่แต่เพียงจัดส่งไปยังผู้รับ หากเป็นหนังสือถึงรัฐมนตรีหรือทูตเกล้าฯ ถวายก็ให้ส่งไปยังอธิบดีเพื่อดำเนินการต่อไป คำสั่งหรือคำชี้แจงตอบกลับคำร้องทุกข์หรือการถวายฎีกานั้น ต้องแจ้งให้ผู้ยื่นทราบและต้องจัดให้มีการลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้น ยังได้มีการกำหนดไว้โดยยึดถือเป็นหลักปฏิบัติสากลที่ประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญ อันได้แก่

2.7.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิ พลเมืองและสิทธิทางการเมือง

องค์การสหประชาชาติให้การรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล โดยบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และต่อมา มาตรฐานดังกล่าวได้รับการบัญญัติรับรอง

⁵² กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 120-126.

สิทธิของภูมิภาคและองค์กรต่าง ๆ ของสิทธิมนุษยชน ได้แก่ The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms 1950, The American Convention on Human Rights 1969 เป็นต้น

สาระสำคัญของมาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา มีดังนี้⁵³

1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กำหนดมาตรฐานเรื่องนี้ไว้ในข้อ 9 ว่า บุคคลใดจะถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการไม่ได้

2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในข้อ 9 ซึ่งกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการใช้อำนาจจับหรือกักขังโดยพลการ ดังนี้

3) บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพ และความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุม หรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลใดจะถูกลิดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย (ข้อ 9.1)

4) บุคคลผู้ถูกจับกุม ย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุม และการแจ้งข้อหาอันเป็นปทัษย์ต่อตน โดยพลัน ในเวลาที่มีการจับกุม (ข้อ 9.2)

5) บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่ผู้อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย⁵⁴ โดยพลัน⁵⁵ เพื่อให้ศาลได้ตรวจสอบและได้รับการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร หรือได้รับการปล่อยตัวมิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่า ระหว่างรอการพิจารณาคดีบุคคลจะต้องถูกคุมขังอยู่แต่การปล่อยชั่วคราวจะกระทำเฉพาะที่มีหลักประกันว่าจะมีตัวผู้นั้น อยู่ในการพิจารณาหรือการบังคับตามคำพิพากษา (ข้อ 9.3)

6) บุคคลใดที่ถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพโดยการจับกุมหรือควบคุมย่อมมีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยโดยไม่ชักช้าคือ ความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมผู้นั้น หรือหากมีการควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะมีคำสั่งปล่อยตัวผู้นั้น (ข้อ 9.4)

7) บุคคลใดที่ตกเป็นผู้ถูกจับหรือควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน (ข้อ 9.5)

⁵³ สมรัตน์ เข้มศิริ. (2553). กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังภายนอกเรือนจำ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 42-44.

⁵⁴ Officer Authorized by Law to Exercise Judicial Power นี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่ตัดสินคดีเหมือนกับ Judge แต่อาจเป็นเจ้าหน้าที่ซึ่งกฎหมายให้อำนาจ เช่น พนักงานอัยการ หรือผู้พิพากษาสอบสวน เป็นต้น.

⁵⁵ เคยมีคำวินิจฉัยของ UN Human Right Committee ว่าในกรณีที่น่าบุคคลผู้ถูกจับมายังศาลหลังจับเป็นเวลาหนึ่งเดือนโดยไม่ได้ให้ผู้นั้น ติดต่อกับบุคคลภายนอกและทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายแล้ว ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิตามข้อ 9 (3) นี้.

จะเห็นได้ว่า ตามกติกาฯ ข้อ 9 ข้างต้น ได้กำหนดมาตรการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐที่จะจับกุมคุมขังบุคคลว่าจะต้องทำภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด และได้รับการตรวจสอบโดยองค์กรศาล หรือเจ้าพนักงานถึงเหตุที่จับในทันทีที่ถูกจับ และมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ตรวจสอบความชอบธรรมของการจับหรือควบคุมได้ และมีสิทธิได้รับคำคืนโทษทดแทนในกรณีการควบคุมกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม จากการที่มีการรับรองว่า มนุษย์มีสิทธิและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดและไม่มีผู้ใดสามารถพรากไปจากบุคคลนั้นได้ จึงได้มีการแบ่งสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ว่ามีสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งสิทธิพลเมืองนี้เป็นสิทธิของบุคคลตามกฎหมาย มีทั้งสิทธิอันจำเป็นต่อสถานะในความเป็นคน และสิทธิอันเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจแบ่งได้ดังนี้⁵⁶

1) สิทธิพื้นฐานของบุคคล คือสิทธิอันจำเป็นต่อหลักการพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลทุกคนพึงจะได้รับ เช่น การดำรงชีวิตและความมั่นคงแห่งตัวตน ไม่ถูกบังคับให้เป็นทาส ไม่ถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ด้วยวิธีที่ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือเหยียดหยามเกียรติศักดิ์ มีความเสมอภาคกันในกฎหมายและชอบที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน มีสิทธิได้รับการคุ้มครองจากศาล ไม่ถูกจับกุมหรือคุมขังโดยพลการ ได้รับการพิจารณาตามกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระและเที่ยงธรรม ไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา และมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิด

2) สิทธิส่วนบุคคลและทรัพย์สิน คือ สิทธิที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตัวของบุคคล อันถือเป็นเอกลักษณ์ในเรื่องสิทธิที่มีอยู่ในทรัพย์สิน เช่น มีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ไม่ถูกแทรกสอดโดยพลการในกิจการส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน การสื่อสาร และการโจมตีต่อเกียรติยศและชื่อเสียง มีสิทธิเดินทางทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีอิสรภาพในที่อยู่อาศัย มีสิทธิลี้ภัยจากการประหัตประหารหรือการเมืองไปยังประเทศอื่น มีสิทธิในการถือสัญชาติ มีสิทธิจะสมรสและสร้างครอบครัวโดยไม่มีการจำกัดใด ๆ และมีสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นต้น

3) สิทธิทางการเมือง คือ สิทธิที่เปิดโอกาสให้มีการแสดงออกซึ่งเป็นสิทธิที่สำคัญในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น สิทธิเสรีภาพในความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธิ

⁵⁶ สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2551). *สิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 56-58.

เสรีภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก สิทธิและเสรีภาพแห่งการชุมนุมและการสมาคมโดยสงบ และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในรัฐบาลแห่งประเทศของตน

2.7.2 หลักการเพื่อการคุ้มครองบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุก

หลักการเพื่อการคุ้มครองบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุกที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ได้ให้การรับรองตามข้อมติที่ 43/473 ลงวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1988 (พ.ศ. 2531) ได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกคุมขังหรือจำคุกทุกประเภท ดังนี้⁵⁷

ข้อที่ 1 บุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุกพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์และอย่างเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น

ข้อ 8 ผู้ที่ถูกคุมขังระหว่างการดำเนินคดีพึงได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสถานะของการที่ผู้นั้นยังไม่ได้ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก ดังนั้น หากเป็นไปได้ การคุมขังผู้นั้น พึงให้แตกต่างหากจากนักโทษเด็ดขาด

ข้อ 17 (1) ผู้ที่ถูกคุมขังระหว่างการดำเนินคดีพึงมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากที่ปรึกษาทนายและพึงได้รับการแจ้งถึงสิทธินั้นในทันทีหลังการถูกจับกุม ตลอดจนพึงได้รับความสะดวกตามสมควรที่จะใช้สิทธินั้น

ข้อ 17 (2) ในกรณีที่ผู้นั้นไม่สามารถจัดหาที่ปรึกษาทนายมาให้ตนเองได้ พึงได้รับการจัดให้โดยองค์กรศาลหรือองค์กรอื่นในทุกกรณีเมื่อมีเหตุผลเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมและโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย หากว่าผู้นั้นไม่มีเงินพอที่จะจ่าย

ข้อ 36 (1) ผู้ที่ถูกคุมขังในฐานะเป็นผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญานั้น พึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และพึงได้รับการปฏิบัติเหมือนอย่างข้อสันนิษฐานนั้นด้วย จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ทั้งนี้ จะต้องมีหลักประกันตามกฎหมายที่จะคุ้มครองให้ผู้นั้นสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีแก้ข้อกล่าวหาเหล่านั้นด้วย

ข้อ 36 (2) การจับกุมหรือคุมขังบุคคลดังกล่าวในระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีนั้น จะกระทำได้อต่อเมื่อเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมและต้องกระทำภายใต้เงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น การออกคำสั่งกำจัดอิสรภาพของบุคคลโดยที่มิได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการคุมขังดังกล่าว หรือมิได้เป็นไปเพื่อการป้องกันการขัดขวางกระบวนการยุติธรรม หรือเพื่อรักษาความปลอดภัยหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่คุมขังนั้นแล้ว จะกระทำมิได้

⁵⁷ สมรัตน์ เข็มศิริ. เล่มเดิม. หน้า 44-45.

ข้อ 37 ผู้ที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้นจะต้องถูกนำตัวไปยังองค์กรศาลหรือองค์กรอื่นตามที่กฎหมายกำหนดในทันทีที่จะกระทำได้นับแต่เวลาที่ผู้นั้นถูกจับกุม ทั้งนี้เพื่อจะได้มีการตรวจสอบและวินิจฉัยว่าการควบคุมตัวผู้นั้นเป็นการชอบหรือจำเป็นหรือไม่ การคุมขังบุคคลใดในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดีนั้นจะกระทำไม่ได้เว้นแต่มีหมายคุมขังที่ออกโดยชอบขององค์กรที่ออกคำสั่งคุมขังนั้น ผู้ที่ถูกคุมขังดังกล่าวมีสิทธิที่จะทำหนังสือระบุถึงสิ่งที่เขาได้รับการปฏิบัติในระหว่างที่ถูกคุมขังในองค์กรที่ตรวจสอบความถูกต้องของการคุมขังดังกล่าวนี้ไว้ได้ทราบข้อเท็จจริงด้วย

ข้อ 38 บุคคลที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญาพึงได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็ว รวมถึงมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาให้ปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาคดีนั้นด้วย

ข้อ 39 เว้นแต่กรณีที่มีเหตุจำเป็นพิเศษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ บุคคลที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวเว้นแต่องค์กรศาลหรือองค์กรอื่นที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาการปล่อยตัวชั่วคราวนั้นจะเห็นเป็นอย่างอื่นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมตามเงื่อนไขที่กำหนดในกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การให้ปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างการดำเนินคดีนั้นอาจมีการทบทวนคำสั่งใหม่ได้กรณีแห่งความจำเป็น

2.7.3 อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

อนุสัญญาต่อต้านการทรมาน และการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ ได้รับการตกลงรับและเปิดให้ลงนามให้สัตยาบันและภาคยานุวัติโดยข้อมติสมัชชาสหประชาชาติที่ 39/46 ตามข้อ 27(1) โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1984 โดยรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้พิจารณาว่า ตามหลักการที่ประกาศไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ การยอมรับสิทธิที่เท่าเทียมกัน และโอนมิได้ของสมาชิกทั้งปวงแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นรากฐานแห่งเสรีภาพความยุติธรรม และสันติภาพโลก ซึ่งได้คำนึงถึงการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามอนุสัญญาตามข้อ 5 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และข้อ 7 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยต้องมิให้บุคคลใดตกอยู่ภายใต้การทรมาน หรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสาระสำคัญเกี่ยวกับข้อห้ามในการกระทำทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสาระสำคัญ ดังนี้⁵⁸

⁵⁸ อนุสัญญาต่อต้านการทรมาน และการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.

1) เพื่อความมุ่งหมายของอนุสัญญานี้ คำว่า “ทรมาน” หมายถึง การกระทำใดก็ตาม โดยเจตนาที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานอย่างสาหัส ไม่ว่าจะทางร่างกายหรือทางจิตใจต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อความมุ่งประสงค์ที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อสนเทศหรือคำสารภาพจากบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สาม การลงโทษบุคคลนั้น สำหรับการกระทำซึ่งบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สามกระทำ หรือถูกสงสัยว่าได้กระทำ หรือเป็นการข่มขู่ให้กลัว หรือเป็นการบังคับขู่เข็ญบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สาม หรือเพราะเหตุผลใดใด บนพื้นฐานของการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด เมื่อความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานนั้นกระทำโดย หรือด้วยการขู่ข่มขู่ หรือโดยความยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจของเจ้าพนักงานของรัฐ หรือของบุคคลอื่นซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางการ ทั้งนี้ ไม่รวมถึงความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานที่เกิดจาก หรืออันเป็นผลปกติจากหรืออันสืบเนื่องมาจากการลงโทษทั้งปวงที่ชอบด้วยกฎหมาย

2) ให้รัฐภาคแต่ละรัฐดำเนินมาตรการต่าง ๆ ทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร ทางตุลาการ หรือมาตรการอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพผล เพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำทรมานในอาณาเขตใดซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจรัฐของตน

3) ไม่มีพฤติการณ์พิเศษใด ไม่ว่าจะเป็นสงคราม หรือสภาพบุคคลที่จะเกิดสงคราม การขาดเสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศ หรือสภาวะฉุกเฉินสาธารณะอื่นใดที่ยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างที่มีเหตุผลสำหรับการทรมานได้

4) คำสั่งจากผู้บังคับบัญชาหรือจากทางการ ไม่สามารถยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างที่มีเหตุผลสำหรับการทรมานได้

5) รัฐภาคีต้องไม่ขับไล่ ส่งกลับ (ผลักดันส่งกลับออกไป) หรือส่งบุคคลเป็นผู้ร้ายข้ามแดนไปยังอีกรัฐหนึ่ง เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้นจะตกอยู่ภายใต้อันตรายที่จะถูกทรมาน

6) ให้รัฐภาคีแต่ละรัฐรับประกันว่า การกระทำทรมานทั้งปวงเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาของตน ให้ใช้หลักการเดียวกันนี้สำหรับการพยายามกระทำการทรมาน และสำหรับการกระทำโดยบุคคลที่เป็นการสมรู้ร่วมคิด หรือการมีส่วนร่วมในการทรมานด้วย

7) ให้รัฐภาคีแต่ละรัฐทำให้ความผิดเหล่านี้เป็นความผิดที่มีโทษ ซึ่งมีระวางที่เหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำเหล่านี้

8) ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ที่อาจจำเป็น เพื่อให้ตนมีเขตอำนาจเหนือความผิดที่อ้าง

9) รัฐภาคีแต่ละรัฐต้องรับประกันว่า การศึกษาและข้อสนเทศเกี่ยวกับการห้ามการทรมานเข้าไปบรรจุอย่างสมบูรณ์ในหลักสูตรการฝึกอบรมบุคคลากรที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ทั้งที่เป็นพลเรือนหรือทหาร พนักงานทางการแพทย์ เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่น ๆ ที่อาจ

เกี่ยวข้องกับการควบคุมตัว การสอบสวน หรือการปฏิบัติต่อปัจเจกชน บุคคลที่อยู่ภายใต้ภาวะของการถูกจับกุม การกักขัง หรือการจำคุก ไม่ว่าจะในรูปแบบใด

10) ให้รัฐภาคีแต่ละรัฐรับประกันว่า ปัจเจกบุคคลที่อ้างว่าตนถูกทรมานในอาณาเขตใดก็ตามที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของรัฐนั้น มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานผู้ที่มีอำนาจของรัฐนั้น และที่จะทำให้กรณีของตนได้รับการพิจารณาตรวจสอบ โดยพลัน และปราศจากความลำเอียงโดยเจ้าพนักงานผู้คุ้มครองให้พ้นจากการประทุษร้ายหรือการข่มขู่ให้หวาดกลัวทั้งปวง อันเป็นผลจากการร้องทุกข์หรือการให้พยานหลักฐานของบุคคลนั้น

จากหลักดังกล่าวข้างต้นที่เป็นอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการต้องห้ามให้มีการทรมานในรัฐภาคีแล้ว อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังกล่าวนี้อยู่ยังมีการรองรับถึงกระบวนการพิจารณาในการตรวจสอบ สอบสวน ในด้านข้อเท็จจริงของการร้องเรียนเกี่ยวกับการกระทำทรมานที่เกิดขึ้น และให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบ อีกทั้งยังมีการรับรองถึงการให้สิทธิผู้ร้องทุกข์ หรือผู้ที่ได้ถูกกระทำทรมาน ให้ได้รับประกันว่าจะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี ซึ่งหลักดังกล่าวทั้งหมดของอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ ก็จะถูกนำมาใช้บัญญัติเป็นกฎหมายของประเทศไทย ในการพิจารณาคดี ตลอดถึงขั้นตอนการแจ้งสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือการให้มีการพบทนายความหรือญาติหรือบุคคลที่ไว้วางใจเมื่อมีการถูกจับกุมดำเนินคดีต่าง ๆ เป็นต้น⁵⁹

2.7.4 หลักการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของแนวคิดและบรรทัดฐานของกระบวนการยุติธรรมไทย โดยได้บัญญัติถึงสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในมาตรา 40 เช่น สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือพยานในคดี มีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง นอกจากนี้ยังได้กำหนดหลักการในการขับเคลื่อนกระบวนการ

⁵⁹ ระพีพรรณ วรรณกถัด. (2554). การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีการร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 66-68.

ยุติธรรมของไทยไว้ในหลาย ๆ ด้าน อาทิ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ⁶⁰ การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาจำเลย ผู้ต้องโทษในคดีอาญา ห้ามการทรมาน ทารุณ การลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย⁶¹ การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องโทษให้ได้รับการลงโทษทางอาญา ตามกฎหมายที่กำหนดในขณะกระทำความผิด⁶² การคุ้มครองผู้ต้องหาจำเลยในคดีอาญาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด⁶³ เป็นต้น

1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามมาตรา 4 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ คุณค่าความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในตัวบุคคลทุกคน ซึ่งบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองจากการกระทำใด ๆ มาตรา 4 ได้เพิ่มเติมความคุ้มครองให้รวมไปถึงความเสมอภาคของบุคคลซึ่งเป็น ไปในทิศทางเดียวกันกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 อันได้แก่ รัฐต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ รัฐยังต้องคุ้มครองช่วยเหลือบุคคลจากการถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมให้รัฐต้องคุ้มครองบุคคลจากการถูกละเมิดที่แต่เดิมในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ มีเฉพาะการห้ามการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่านั้น

2) การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

เจตนารมณ์ก็เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยจากการใช้อำนาจใด ๆ โดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ส่งผลให้องค์กรของรัฐทุกประเภท เช่น หน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น รวมตลอดถึงรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรตามรัฐธรรมนูญนี้หรือ กฎหมายอื่นจะต้องปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายหรือตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับใด ๆ หรือการตีความกฎหมายที่มีผลกระทบต่อประชาชน

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 26.

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 32.

⁶² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39 วรรคหนึ่ง.

⁶³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39 วรรคสอง และวรรคสาม.

จะต้องตระหนักและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยแจ้งชัดหรือโดยปริยาย แม้บุคคลนั้นจะถึงแก่ความตายไปแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พึงได้รับความเคารพเช่นกัน หลักการดังกล่าวยังคงเป็นหลักการเดิมที่เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสอดคล้องกับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948⁶⁴

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 27 บัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพัน รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

มาตรา 29 บัญญัติว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบอบบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติในวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วยโดยอนุโลม”

เจตนารมณ์ของบทบัญญัติ มาตรา 29 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีเจตนารมณ์ กำหนดเงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ป้องกันมิให้รัฐดำเนินการใดๆ เพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินสมควร และกระทบสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ เงื่อนไขของการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลรวมทั้งสิ้น 5 ประการ ดังนี้⁶⁵

(1) ต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายและระบอบบทบัญญัติกฎหมายที่ให้อำนาจ

(2) จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เฉพาะเพื่อการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

⁶⁴ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2551). เจตนารมณ์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. กรุงเทพมหานคร: สภาผู้แทนราษฎร. หน้า 18.

⁶⁵ สมรัตน์ เข้มศิริ. เล่มเดิม. หน้า 61.

- (3) จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เท่าที่จำเป็น
- (4) จะกระทบสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพไม่ได้
- (5) มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป

เงื่อนไขให้นำการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยดังกล่าวไปใช้กับการออกกฎหมายหรือระเบียบที่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งปวงด้วย ทั้งนี้ คำว่า “กฎหมายและระเบียบ” หมายรวมถึง กฎหมายลำดับรองที่ฝ่ายบริหารบัญญัติขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายระดับพระราชบัญญัติทุกประเภท เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง และระเบียบข้อบังคับต่างๆ⁶⁶

3) หลักข้อสันนิษฐานในคดีอาญาและการปฏิบัติต่อบุคคลที่ยังไม่เป็นผู้กระทำความผิด ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 บัญญัติว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้”

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาของประเทศที่ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน อันสืบเนื่องมาจากหลักการดำเนินคดีอาญาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่ไปกับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ โดยผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ส่งผลให้การตั้งข้อหาหรือการสั่งฟ้องผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด แต่จะต้องถือว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ความผิดของเขาในการพิจารณาคดีที่กระทำโดยศาล

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ถือเป็นหลักสากลที่ประเทศต่างๆ ให้การยอมรับ อันจะเห็นได้จากการบัญญัติรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 11⁶⁷ ซึ่งกำหนดว่า บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับ

⁶⁶ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เล่มเดิม. หน้า 21.

⁶⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2538). “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย.” ใน *รวมบทความทางวิชาการเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 451.

การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณา โดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี นอกจากนี้ในระดับภูมิภาคก็มีการบัญญัติรับรองสิทธินี้ไว้เช่นกันใน “The European Convention on Human Rights” ในส่วนของระดับประเทศหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกไม่ว่าจะใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law หรือ Common Law ก็ตามก็ให้การยอมรับสิทธินี้⁶⁸ โดยได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหรือประมวลกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ซึ่งก็รวมถึงประเทศไทยด้วยในการรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ โดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน มาตรา 39 วรคสองและวรคสาม ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งก็หมายความว่าตราบทที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่เป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนผู้กระทำความผิดมิได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับปวงชนชาวไทย นอกเหนือจากมีสิทธิในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อนึ่ง หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำความผิดอาญาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม ตลอดจนหลักการดังกล่าวยังสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 มาตรา 11 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1966 มาตรา 14 และมาตรา 15⁶⁹ อีกด้วย

4) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

- (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
- (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐาน เรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

⁶⁸ *The Universal Declaration of Human Rights*, Article 11, States: Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defense.

⁶⁹ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เล่มเดิม. หน้า 31.

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ”

การยอมรับหลักการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อันเป็นหลักการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมส่งผลต่อรูปแบบในการดำเนินคดีอาญาที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างแท้จริง เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับหลักประกันในอันที่จะไม่ถูกจับกุม หรือกักขัง หรือถูกดำเนินคดีโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งก็รวมไปถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยและเป็นกลาง โดยผู้พิพากษาที่มีความสามารถและไม่มีความเอนเอียง นอกจากนั้นยังต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยให้สิทธิต่าง ๆ ในการต่อสู้คดีแก่เขาเพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นในกระบวนการยุติธรรม สิทธิที่ผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรมนั้นจึงเป็นสิทธิที่ได้รับต่อเนื่องมาจากสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะจนกว่าที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับการปฏิบัติจะได้รับการปฏิบัติเสมือนตนถูกลงโทษแล้วมิได้ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้อง ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายจากการดำเนินคดีอาญาของรัฐในอันที่จะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและไม่เป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเขาเกินสมควร ซึ่งก็รวมไปถึงการที่จะต้องเปิดโอกาสให้เขาสามารถที่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน

ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ แม้จะได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิต่าง ๆ ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตั้งแต่ปี 2547 แล้วก็ตาม แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ก็ได้เน้นย้ำให้ความสำคัญกับสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ในมาตรา 40 อีกด้วย บทบัญญัติตามมาตราดังกล่าวมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดให้บุคคลมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว กฎระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายจะต้องไม่เป็นอุปสรรค มีสิทธิได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยเปิดเผย เทียบธรรม มีสิทธิได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย มีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด รวมทั้งมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำใดอันเป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง เช่น ถ้อยคำที่อาจทำให้ตนต้องได้รับโทษหรือได้รับโทษหนักขึ้น เป็นต้น ตลอดจนมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือทางกฎหมาย ทั้งทางแพ่งและทางอาญาจากรัฐตามจำเป็นและเหมาะสม และเสียค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามที่กฎหมายบัญญัติ⁷⁰

มีข้อสังเกตว่า สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ ยังคงหลักการเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งปรับปรุงจากมาตรา 237 ถึงมาตรา 247 โดยไม่บัญญัติรายละเอียดไว้ในรัฐธรรมนูญอีกเนื่องจากได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว หากบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจะทำให้การปรับปรุงเพื่อเพิ่มสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมทำได้ยาก จึงปรับปรุงใหม่โดยบัญญัติสาระสำคัญของสิทธิพื้นฐานที่ประชาชนจะได้รับในกระบวนการยุติธรรมไว้ให้ครบถ้วน รวมทั้งเพิ่มหลักการเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิ และจะต้องตรากฎหมายเพื่อกำหนดรายละเอียดในแต่ละเรื่องที่กำหนดไว้ ซึ่งจะทำได้เมื่อเหตุการณเปลี่ยนแปลงไป โดยหลักการดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับหลักกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1966 มาตรา 9 มาตรา 10 (2) (ข) และ (3) และมาตรา 14 อีกด้วย

5) นโยบายอื่น ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันได้แก่ มาตรา 81 บัญญัติว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และ

⁷⁰ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เล่มเดิม. หน้า 33.

จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(2) คຸ້ມครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน

(3) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ดำเนินการเป็นอิสระเพื่อปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศ รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ โดยต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายนั้นประกอบด้วย

(4) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

(5) สนับสนุนการดำเนินการขององค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว”

บทบัญญัติของมาตรานี้มีเจตนารมณ์ เพื่อกำหนดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากฎหมายและการยุติธรรม โดยรัฐบาลต้องดำเนินการดังนี้⁷¹

(1) ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างถูกต้อง เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ และไม่เลือกปฏิบัติ

(2) คຸ້ມครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้พ้นจากการกระทำละเมิดและให้หมายความร่วมมือถึง การถูกระทำรุนแรงไม่ว่าทางใด ๆ

(3) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และเข้าถึงได้สะดวก

(4) จัดให้มีการช่วยเหลือหรือสนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือทางกฎหมายทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครองแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

(5) จัดให้มีองค์กรอิสระในการพัฒนาและปฏิรูปกฎหมาย และตรวจสอบกฎหมายต่าง ๆ ว่า ขัดแย้งรัฐธรรมนูญหรือไม่ โดยให้นำกฎหมายหรือบุคคลจากภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

⁷¹ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เล่มเดิม. หน้า 77.

(6) จัดให้มีองค์กรอิสระเพื่อปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนจากภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่รวมถึงศาลซึ่งมีความเป็นอิสระตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่า หลักการตามมาตรานี้ยังคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ได้มีการเพิ่มหลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในชั้นบังคับใช้กฎหมาย การพัฒนากฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม โดยต้องจัดให้มีองค์กรอิสระในการพัฒนากฎหมายและ ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม เพิ่มเติมขึ้นมาด้วย

2.8 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย

การบังคับโทษจำคุก อันเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายซึ่งประกอบไปด้วยกฎหมายหลายฉบับ ดังนี้ จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาถึงกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษจำคุก เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงกระบวนการและหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ในกฎหมาย เพื่อวิเคราะห์หาความเหมาะสมในการบังคับใช้ต่อไป

2.8.1 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึงบทบาทหน้าที่ของศาลไว้ในหมวด 10 ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องบททั่วไป โดยกำหนดให้ศาลมีอำนาจโดยอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย⁷² และในการจัดตั้งศาลขึ้นใหม่นั้นจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ⁷³

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนชาวไทยทุกคนไว้เช่นกัน ซึ่งหากถูกกระทบสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ บุคคลนั้นย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลได้ ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 26 (เรื่องการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ) บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

มาตรา 28 (เรื่องการอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพ)
บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้

⁷² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 197 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง.

⁷³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 198 วรรคหนึ่ง.

เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐ ในการใช้สิทธิตามความในหมวดนี้”

มาตรา 32 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาล หรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาล เพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

ทั้งนี้ ประชาชนชาวไทยทุกคนไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน⁷⁴ อันกล่าวได้ว่า บุคคลทุกคนย่อมมีความเสมอกันในกฎหมาย และในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะประชาชนทั่วไป หรือผู้กระทำความผิดที่ถูกศาลตัดสินให้ลงโทษจำคุก ก็ย่อมได้รับการรับรองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันอย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

⁷⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 5.

2.8.2 บทบาทของศาลในการบังคับโทษจำคุกตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เป็นกฎหมายเฉพาะที่บัญญัติเกี่ยวกับการราชทัณฑ์ อันเป็นอำนาจหน้าที่และกระบวนการภายหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดแล้ว และหมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษด้วย ทั้งนี้ จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุกตามกฎหมายฉบับนี้เสียก่อน

พระราชบัญญัตินี้ได้มีการให้คำนิยามหรือความหมายของคำต่างๆ ไว้ในมาตรา 4 เพื่อให้เข้าใจและเกิดความชัดเจนในการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ โดยผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ ได้แก่

“เรือนจำ” หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขังกับทั้งสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงตลอดถึงที่อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้โดยชัดเจน

“ผู้ต้องขัง” หมายความว่า รวมตลอดถึงนักโทษเด็ดขาด คนต้องขังและคนฝาก

“นักโทษเด็ดขาด” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุด และหมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษ

“คนต้องขัง” หมายความว่า บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายขัง

“คนฝาก” หมายความว่า บุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่น โดยไม่มีหมายอาญา

“นักโทษพิเศษ” หมายความว่า นักโทษเด็ดขาดซึ่งส่งไปอยู่ทัณฑนิคมตามพระราชบัญญัตินี้

ส่วนในหมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้ ได้บัญญัติถึงเรื่องอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งอาจสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

มาตรา 14 บัญญัติห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่ เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น บุคคลวิกลจริต หรือจิตไม่สมประกอบอันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น บุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม โดยให้พัศดีเป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่จะออกคำสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น

มาตรา 16 และมาตรา 17 บัญญัติให้เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธแก่ผู้ต้องขังได้ เฉพาะกรณีตามที่มาตราดังกล่าวกำหนดไว้เท่านั้น และยังรวมถึงกรณีกับผู้ต้องขังหลบหนี (ตามมาตรา 19) ด้วย

ในหมวด 5 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้ ได้บัญญัติถึงเรื่องการทำงานของ ผู้ต้องขัง ส่วนในหมวด 6 บัญญัติเกี่ยวกับการให้การศึกษาอบรมผู้ต้องขัง หมวด 7 เป็นเรื่องเกี่ยวกับ อนามัยและสุขภาพของผู้ต้องขัง

หมวด 8 บัญญัติเกี่ยวกับวินัยผู้ต้องขัง อันมีสาระสำคัญอยู่ในมาตรา 32 ซึ่งหากนักโทษ เด็ดขาดคนใดมีความประพฤติดี มีความอดสาหะ ความก้าวหน้าในการศึกษาและทำการงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับการเลื่อนชั้น สิทธิในการลา⁷⁵ การพักการลงโทษ⁷⁶ ลดวันต้องโทษจำคุก⁷⁷ และนอกจากนี้ มาตรา 34 ยังให้สิทธิผู้ต้องขังในอันที่จะยื่นคำร้องทุกข์ หรือ เรื่องราวใด ๆ ต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำ อธิบดี รัฐมนตรี หรือทูตเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ได้ อย่างไรก็ตาม หากผู้ต้องขังคนใดกระทำผิดวินัย มาตรา 35 ให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้มี หน้าที่พิจารณาลงโทษผู้ต้องขังนั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้

หมวด 10 เป็นเรื่องการปล่อยและพักการลงโทษ โดยสาระสำคัญอยู่ในมาตรา 43 ซึ่ง บัญญัติว่า “นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการพักการลงโทษตามมาตรา 32 (5) หรือนักโทษเด็ดขาดซึ่งได้ ลดวันต้องโทษจำคุกตามมาตรา 32 (6) หรือ(8) และถูกปล่อยตัวไปก่อนครบกำหนดโทษตามหมาย ศาลในขณะนั้น ต้องปฏิบัติตนโดยเคร่งครัดตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้สำหรับความประพฤติของตน ถ้าไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นข้อหนึ่งข้อใด นักโทษเด็ดขาดผู้นั้นอาจถูกจับมาอีก โดยมีต้องมีหมายจับ หรือหมายจำคุกและนำกลับเข้าจำคุกต่อไปตามกำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่ และให้ผู้มีอำนาจสั่งการ พักการลงโทษตามมาตรา 32 (5) หรือการลดวันต้องโทษจำคุกตามมาตรา 32 (6) หรือ (8) สั่งถอน

⁷⁵ ลาไม่เกินสี่วันในคราวหนึ่ง โดยไม่รวมเวลาที่ต้องใช้ในการเดินทางเข้าด้วย เมื่อมีความจำเป็นเห็น ประจักษ์เกี่ยวกับกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว แต่ห้ามมิให้ออกไปนอกราชอาณาจักรสยาม และต้อง ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่รัฐมนตรีได้กำหนดไว้ ระยะเวลาที่อนุญาตให้ลานั้นมิให้หักออกจากการคำนวณกำหนดโทษ.

⁷⁶ พักการลงโทษภายใต้บังคับเงื่อนไขตามที่รัฐมนตรีกำหนดไว้ แต่การพักลงโทษนี้จะพึงกระทำได้ ต่อเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของกำหนดโทษตามหมายศาลในขณะนั้น หรือไม่น้อยกว่าสิบปีในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตและระยะเวลาที่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นให้กำหนด ไม่น้อยกว่าหนึ่งปีแต่ไม่เกินกว่ากำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่.

⁷⁷ ลดวันต้องโทษจำคุกให้เดือนละไม่เกินห้าวันตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดใน กฎกระทรวง แต่การลดวันต้องโทษจำคุกจะพึงกระทำได้ต่อเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษา ถึงที่สุดมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือนหรือไม่น้อยกว่าสิบปีในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตที่มีการเปลี่ยนโทษ จำคุกตลอดชีวิตเป็นโทษจำคุกมีกำหนดเวลา

ในการลดวันต้องโทษตาม (6) ให้มีคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนของกรมราชทัณฑ์ กรมตำรวจ กรมอัยการ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ*และจิตแพทย์จากกรมการแพทย์ เป็นผู้พิจารณาโดยมติเสียงส่วนมาก.

การพักการลงโทษหรือถอนการลดวันต้องโทษจำคุกที่ยังเหลืออยู่ และจะลงโทษทางวินัยอีกด้วยก็ได้”

มีข้อสังเกตว่า อำนาจของเจ้าหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้มีได้กล่าวถึงการเข้ามามีบทบาทหน้าที่หรือส่วนรวมขององค์กรศาลในการดำเนินการหรือออกคำสั่งใด ๆ ในงานราชทัณฑ์ โดยอำนาจหน้าที่ทั้งหมดตามที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้อุปกรณ์หรืออาวุธต่าง ๆ ในการควบคุมผู้ต้องขังภายในเรือนจำ การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขัง การปล่อยและพักการลงโทษ รวมถึงการมีคำสั่งถอนการพักการลงโทษหรือถอนการลดวันต้องโทษจำคุกที่ยังเหลืออยู่ ซึ่งกรณีเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังทั้งสิ้น แต่การใช้อำนาจดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยเจ้าพนักงานเรือนจำได้ทันที ทั้งนี้ โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการร้องขอต่อผู้บังคับบัญชาระดับสูง หรือกระบวนการตรวจสอบโดยองค์กรอื่น ๆ ดังเช่นกระบวนการยุติธรรมในขั้นตอนอื่น ๆ ที่จะต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลกัน ตามหลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance)

บทที่ 3

ศาลบังคับโทษในต่างประเทศ

เนื่องจากระบบกฎหมายไทยเป็นระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ในการศึกษากระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษของผู้เขียนครั้งนี้ จึงขอหยิบยกตำราทางวิชาการที่เกี่ยวกับการศึกษาคำสั่งนี้ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้และพัฒนากฎหมายของไทย ซึ่งประเทศที่มีกระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษที่ดีและเหมาะสมที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษของไทย มีอยู่ 2 ประเทศ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

3.1 ศาลบังคับโทษในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีกระบวนการบังคับโทษอย่างเป็นระบบและมีความชัดเจน โดยมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างละเอียดถึงกระบวนการบังคับโทษและมาตรการต่าง ๆ ในการให้สิทธิผู้ต้องขัง รวมถึงกระบวนการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ตลอดจนมีการบัญญัติถึงอำนาจของศาลในการพิจารณาข้อพิพาท หรือข้อโต้แย้งอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ โดยมีการจัดตั้งแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมชั้น เพื่อทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทอันเกี่ยวข้องกับมาตรการบังคับโทษตามคำพิพากษาไว้โดยเฉพาะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ระบบการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามกฎหมายบังคับโทษทางอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Strafvollzugsgesetz)

กฎหมายบังคับโทษทางอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กล่าวถึงกระบวนการหรือระบบการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้ เช่นเดียวกับที่บุคคลทั่วไปพึงมีสิทธิได้รับการคุ้มครองในสิทธิของตน ซึ่งผู้ต้องขังสามารถใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายได้หลายวิธีการด้วยกัน อันได้แก่

3.1.1.1 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยศาล ตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงศาล ซึ่งบัญญัติอยู่ใน มาตรา 19 วรรคสี่¹ อันมีหลักการสำคัญว่า บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยศาล ในกรณีที่บุคคลนั้นถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานจากมาตรการใด ๆ ของรัฐ ในกรณีที่ผู้ต้องขังถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานอันเกี่ยวข้องด้วยการบังคับโทษทางอาญา ก็สามารถใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลได้ โดยแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ²

(1) คำร้องขออุทธรณ์คำสั่งในเรื่องเกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาตามมาตรา 462 และมาตรา 462 a แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) คำฟ้องต่อศาล ตามมาตรา 109 แห่งกฎหมายบังคับโทษทางอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Strafvollzugsgesetz)

การแบ่งแยกลักษณะของการใช้สิทธิทางศาลเช่นนี้ เป็นการจำแนกตามประเภทของ มาตรการบังคับโทษทางอาญา กล่าวคือ การทำเป็นคำร้องขออุทธรณ์คำสั่งในเรื่องเกี่ยวกับการ บังคับโทษทางอาญายื่นต่อศาลในกรณีแรกนั้นจะนำไปใช้ในกรณีที่พิพาทกันเกี่ยวกับการออก มาตรการบังคับโทษ ว่ามีอำนาจในการออกมาตรการบังคับโทษนั้น ๆ หรือไม่ ตัวอย่างเช่น การที่ ผู้ต้องขังโต้แย้งว่าจะมีการบังคับโทษแก่ตน ไม่ได้เนื่องจากไม่ครบองค์ประกอบตามกฎหมายในการ ที่จะบังคับโทษได้ หรือการโต้แย้งเกี่ยวกับคำสั่งที่ให้ลดวันต้องโทษและรอลงอาญาโทษที่เหลือ หรือคำสั่งให้เพิกถอนการรอลงอาญา เป็นต้น ส่วนการทำเป็นคำฟ้องต่อศาลในกรณีที่สองนั้น จะ นำมาใช้แก่กรณีที่มีข้อพิพาทอันเกี่ยวกับมาตรการ วิธีการในการบังคับโทษ³

ภายหลังจากที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยตามที่ผู้ต้องขังใช้สิทธิเรียกร้องดังกล่าวแล้ว คำวินิจฉัย ดังกล่าวย่อมเป็นอันยุติ ผู้ต้องขังไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาคำวินิจฉัยต่อไปอีกได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังยังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่ามาตรการ บังคับโทษดังกล่าวนั้นเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้หรือไม่⁴ แต่ทั้งนี้ ผู้ต้องขังจะใช้สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ก็ต่อเมื่อผู้ต้องขังนั้นได้ดำเนินการใช้สิทธิ

¹ รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 19

“...(4) หากหน่วยราชการละเมิดสิทธิของบุคคล บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมได้ หาก ศาลอื่นไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา ให้เป็นอำนาจของศาลธรรมดาที่มีอยู่ตามกฎหมายที่จะพิจารณาพิพากษา”

² Kaiser/Schöch. (pp. 231-232). *Strafvollzug*. 5. Auflage.

³ Ibid.

⁴ Ibid. อ้างถึง. รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี, มาตรา 93 วรรคหนึ่ง 4a และกฎหมายวิธีพิจารณาความรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่มาตรา 90 เป็นต้นไป.

เรียกเรื่องต่อศาลยุติธรรมในขั้นตอนแรกแล้วเท่านั้น⁵ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้ต้องขังเพียงไม่กี่รายที่ ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยให้เป็นไปตามคำร้องของผู้ต้องขังนั้น แต่คำวินิจฉัยชี้ขาดคดีของศาลรัฐธรรมนูญรวมถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความรัฐธรรมนูญ ก็ยังคง มีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการบังคับโทษทางอาญา ไม่ว่าจะในทางปฏิบัติหรือตามกฎหมาย⁶

นอกจากการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญอันเป็นกระบวนการสุดท้ายที่ผู้ต้องขัง สามารถที่จะใช้สิทธิเรียกร้องต่อศาลภายในประเทศของตนได้แล้ว หากคำวินิจฉัยของศาล รัฐธรรมนูญยังไม่เป็นที่พอใจ ผู้ต้องขังยังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป โดยร้อง ว่าตนได้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน อันเป็นไปตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิ อื่น ๆ ที่บัญญัติอยู่ในอนุสัญญาอันได้รับการยอมรับและรับรองจากประเทศสมาชิก⁷ โดยขั้นตอน ของการยื่นคำร้องนี้จะเป็นอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องขังได้ยื่นคำร้องเข้ามายังศาลสิทธิ มนุษยชนยุโรปแล้ว ศาลจะทำการตรวจสอบถึงองค์ประกอบในการรับคำร้องอย่างเคร่งครัด โดย ขั้นตอนแรก จะมีการตรวจสอบว่าผู้ต้องขังนั้นได้ดำเนินการใช้สิทธิเรียกร้องตามกระบวนการที่มี อยู่ภายในประเทศของตนทั้งหมดทุกกระบวนการแล้วหรือไม่⁸ อย่างไรก็ตาม คำวินิจฉัยชี้ขาดของ ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ย่อมมีผลผูกพันต่อประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาดังกล่าว โดยประเทศภาคีสมาชิกมีหน้าที่ในการที่จะต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลสิทธิมนุษยชน ยุโรปที่ได้วินิจฉัยมาแล้วนั้น⁹

3.1.1.2 การเข้าร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ตามกฎหมายบังคับโทษทางอาญา มาตรา 108 โดยนอกจากการใช้สิทธิเรียกร้องอันเกี่ยวกับมาตรการการบังคับโทษของผู้ต้องขังโดยทางศาลแล้ว ผู้ต้องขังยังมีช่องทางอื่นในการโต้แย้งมาตรการการบังคับโทษของหน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการ บังคับโทษทางอาญาได้อีกด้วย โดยช่องทางการใช้สิทธิเรียกร้องหรือการโต้แย้งดังกล่าวนี้มีได้จำกัด อยู่แต่เพียงการเรียกร้องเพื่อให้มีคำวินิจฉัยว่ามาตรการที่โต้แย้งหรือตกเป็นข้อพิพาทนั้นชอบด้วย

⁵ Ibid. อ้างถึง. กฎหมายวิธีพิจารณาความรัฐธรรมนูญ มาตรา 90 วรรคสอง.

⁶ Ibid.

⁷ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน มาตรา 34 และมาตรา 35.

⁸ ยกเว้นกรณียื่นคำร้องขอภัยโทษ เนื่องจากกฎหมายบังคับโทษอาญาได้กำหนดไว้ว่านอกจากจะต้อง ยื่นคำร้องตามมาตรา 109 แล้ว ผู้ต้องขังยังจำเป็นต้องยื่นคำร้องทุกข์ไปยังหน่วยงานที่กำกับดูแลเรือนจำ และศาล รัฐธรรมนูญ ด้วย, และในกรณีเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการต่อสู้คดีในชั้นศาลภายในประเทศของตน จะต้องยื่นคำร้องต่อศาลด้วยว่ามาตรการที่นำมาใช้นั้นเป็นการละเมิดสิทธิตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยเรื่องสิทธิ มนุษยชน.

⁹ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน มาตรา 46.

กฎหมายหรือไม่ แต่ยังสามารถใช้สิทธิเรียกร้องหรือโต้แย้งไปเพื่อให้เกิดการตรวจสอบความเหมาะสมของการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในหน่วยงานนั้น ๆ ได้อีกด้วย แต่ทั้งนี้ การตรวจสอบโดยวิธีการนี้จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อผู้ต้องขังนั้นสามารถทำให้หน่วยงานที่ตนยื่นคำร้องขอให้มีการตรวจสอบไปนั้นเชื่อได้ว่าคำร้องของตนชอบด้วยกฎหมายและมีความสมเหตุสมผล¹⁰

หากพิจารณาในทางปฏิบัติแล้ว วิธีการที่ถือว่ามีค่ามากที่สุด ก็คือการที่ผู้ต้องขังเข้าร้องทุกข์ตามมาตรา 108 การร้องทุกข์ตามวิธีการดังกล่าวนี้ผู้ต้องขังสามารถกระทำโดยอาจแสดงความคิดเห็น คำวิจารณ์ติเตียน รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันเป็นการกระทบสิทธิของตนจากกระบวนการบังคับโทษจำคุก ต่อผู้บังคับบัญชาเรือนจำได้ด้วย โดยการเข้าร้องทุกข์เช่นนี้อาจกระทำด้วยวาจาหรือทำเป็นหนังสือก็ได้ อย่างไรก็ตาม ไม่ได้ให้สิทธิผู้ต้องขังในการที่จะเข้าร้องทุกข์ในเวลาใดก็ได้ แต่ผู้ต้องขังจะสามารถเข้าร้องทุกข์ได้ในช่วงเวลาที่กำหนดไว้เท่านั้น โดยเป็นไปตามมาตรา 108 วรรคสอง แต่กำหนดช่วงเวลาดังกล่าวจะต้องไม่น้อยกว่าอาทิตย์ละ 1 ครั้ง โดยกระทำในช่วงเวลาที่เหมาะสม และภายหลังจากที่ผู้ต้องขังได้เข้าร้องทุกข์ดังกล่าวแล้วนั้นผู้ต้องขังนั้นย่อมมีสิทธิได้รับการตอบกลับคำร้องทุกข์ของตนที่ได้เสนอเข้าไปนั้น แต่การตอบกลับเช่นนี้จะมิใช่เป็นไปในลักษณะของคำวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร และผลภายหลังจากที่ได้รับการตอบกลับดังกล่าว ก็ย่อมจะทำให้สิทธิต่าง ๆ ในการเข้าร้องทุกข์ รวมถึงสิทธิในการได้รับการตอบกลับของผู้ต้องขังนั้นหมดสิ้นไปสำหรับการใช้สิทธิของผู้ต้องขังในเรื่องเดิมซ้ำอีก และผู้ต้องขังนั้นจะใช้สิทธิเข้าร้องทุกข์อันจะเป็นการขัดกับหลักการของมาตรา 108 วรรคหนึ่ง (2) ไม่ได้¹¹

การร้องทุกข์ตามวิธีการดังกล่าวถือเป็นการอุทธรณ์โต้แย้งการบังคับโทษรูปแบบหนึ่งที่ผู้ต้องขังนิยมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายและได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากผู้ต้องขังมีโอกาสดูแลประสบความสำเร็จหรือได้รับการตอบกลับคำร้องทุกข์ที่ผู้ต้องขังพอใจค่อนข้างมาก¹² ส่วนการร้องทุกข์ที่ผู้ต้องขังเข้าร้องทุกข์ด้วยวาจานั้นนับเป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ทั้งกับตัวผู้ต้องขังและเจ้าพนักงานผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์ด้วย เนื่องจากการร้องทุกข์วิธีการนี้เป็นการประหยัดเวลา และยังมีโอกาสในการประสบความสำเร็จสูงกว่าการเข้าร้องทุกข์โดยทำเป็นลายลักษณ์อักษรอีกด้วย¹³

¹⁰ Kaiser/Schöch. (p. 233). Op.cit.

¹¹ Ibid.

¹² ตาม Diepenbruck 1981 12 206 เรือนจำในเมืองลูเบก มีผู้ต้องขังเข้าร้องทุกข์ด้วยวาจา 21 เปอร์เซ็นต์ และผู้ต้องขังเข้าร้องทุกข์โดยทำเป็นลายลักษณ์อักษร 27.6 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด และ จะมีผู้ต้องขังเข้าร้องทุกข์อย่างน้อย 1 ครั้ง, ดู Litwinski 1986 206.

¹³ Ibid.

นอกจากบทบัญญัติ มาตรา 108 วรรคสอง จะกำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิในการเข้าร้องทุกข์ต่อผู้บังคับการเรือนจำดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น บทบัญญัตินี้ยังกำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิเข้าชี้แจงแสดงความเห็นเป็นกรณีพิเศษต่อหน่วยงานที่กำกับดูแลเรือนจำ (หน่วยราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรม) ในกรณีที่มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าวนั้น เข้าทำการตรวจเยี่ยมเรือนจำที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมอยู่นั้นด้วย¹⁴

การร้องทุกข์หรือเข้าชี้แจงแสดงความเห็นเป็นกรณีพิเศษ ตามมาตรา 108 นี้ เมื่อผู้ต้องขังได้รับการตอบกลับมาแล้ว หากไม่เป็นที่พอใจผู้ต้องขังก็มีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำร้องทุกข์ของตนไปยังหน่วยงานที่กำกับดูแลเรือนจำ และมีสิทธิที่จะร้องเรียนไปยังองค์กรอื่น ๆ ได้อีกด้วย¹⁵

3.1.1.3 การร้องเรียนตามรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 17¹⁶ และในรัฐธรรมนูญแห่งรัฐบาวาเรีย มาตรา 115 ได้กำหนดเรื่องการร้องเรียนไว้ โดยใช้คำว่า “Petitionsrecht” หมายถึง การร้องขอ หรือการร้องทุกข์ ของตนไปยังหน่วยงานที่มีอำนาจและหน้าที่ รวมถึงการร้องเรียนไปยังองค์กรผู้แทนราษฎร โดยคำร้องเรียนจะมีผลผูกพันและสร้างภาระหน้าที่ให้หน่วยงานที่รับเรื่องร้องเรียนต้องทำการตรวจสอบเนื้อหาของเรื่องที่ร้องเรียนเข้ามานั้น และมีหน้าที่จะต้องตอบกลับคำร้องเรียนดังกล่าวโดยการตอบกลับคำร้องเรียนจะต้องแสดงให้เห็นที่ร้องเรียนทราบว่าหน่วยงานที่รับเรื่องร้องเรียนของผู้นั้นได้รับทราบคำร้องเรียนแล้วและแสดงให้เห็นที่ร้องเรียนทราบถึงแนวทางและขั้นตอนปฏิบัติอันเกี่ยวกับเรื่องที่ร้องเรียนเข้ามานั้น¹⁷

แม้รัฐสภาจะไม่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินได้ก็ตาม แต่การร้องเรียนไปยังองค์กรผู้แทนราษฎร ก็นับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะทำให้เรื่องที่ร้องเรียนเข้ามานั้น ได้รับการพิจารณาและมีการถกเถียงในกันเกิดขึ้นในวงกว้าง และนอกจากนี้รัฐสภาก็ยังสามารถจัดสรรงบประมาณสนับสนุนและพัฒนาระบบการบังคับโทษทางอาญา ซึ่งสามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่ากระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อโต้แย้งของศาลที่ผู้ต้องขังยื่นคำร้องโต้แย้งเข้ามาเสียอีก โดยมีการวิจัยของ Dippenback กล่าวไว้ว่า อัตราการประสบความสำเร็จของการร้องเรียนไปยังองค์กรผู้แทนราษฎรนี้ ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอันดับสองรองจากการเข้าร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่¹⁸

¹⁴ Kaiser/Schöch. Loc.cit.

¹⁵ ศาลสูงเมืองแฟรงเฟิร์ต VollzD 1987/4/5 13.

¹⁶ รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 17 “บุคคลคนเดียวหรือหลายคนรวมกัน มีสิทธิเสนอคำร้องเรียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเรื่องราวร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่และต่อสภาผู้แทน”

¹⁷ Kaiser/Schöch. Loc.cit.

¹⁸ Ibid.

3.1.1.4 การร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่กำกับดูแล หรือการโต้แย้งกระบวนการบังคับโทษโดยวิธีการเข้าร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่กำกับดูแลเรือนจำ เป็นกระบวนการที่ไม่มีระเบียบแบบแผนเคร่งครัด เพียงมีจุดประสงค์หลักให้หน่วยงานที่กำกับดูแลนั้นทำการตรวจสอบ และตักเตือนหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลในเรื่องที่ถูกร้องเรียนเข้ามา จึงอาจกล่าวได้ว่าวิธีการเข้าร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่กำกับดูแลนี้มีวัตถุประสงค์โดยอ้อมให้หน่วยงานที่กำกับดูแลเข้าไปทำการตรวจสอบ หรือเปลี่ยนแปลงมาตรการต่าง ๆ ที่ออกโดยหน่วยงานกำกับดูแลนั้น (การร้องทุกข์เชิงเนื้อหา) วิธีการนี้แม้หน่วยงานที่กำกับดูแลจะมีอำนาจในการตรวจสอบความชอบธรรมของการกระทำของหน่วยงานในสังกัดทั้งในด้านความชอบด้วยกฎหมายและความเหมาะสมต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่เป็นที่ประสบความสำเร็จมากนัก¹⁹

3.1.1.5 การยื่นคำร้องขอภัยโทษ ซึ่งเป็นกระบวนการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังจากการบังคับโทษด้วยวิธีการที่ค่อนข้างพิเศษ โดยมีความเห็นทางวิชาการส่วนมากได้กล่าวไว้ว่าคำตัดสินให้อภัยโทษนั้น ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิโต้แย้งโดยนำไปฟ้องร้องต่อศาลหรือนำเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบโดยองค์การตุลาการได้ อย่างไรก็ตาม ในสหพันธรัฐหรือในรัฐต่าง ๆ ได้มีการออกกฎหมายที่เป็นการกำหนดขั้นตอนและกระบวนการในการยื่นคำร้องขอภัยโทษ และการตัดสินให้อภัยโทษไว้แม้ว่าการอภัยโทษจะมีปรากฏอยู่ไม่มากนักแต่การตัดสินให้อภัยโทษย่อมส่งผลกระทบต่อสถานภาพของผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญมากกว่าการใช้สิทธิเรียกร้องหรือโต้แย้งกระบวนการบังคับโทษโดยวิธีการอื่น ๆ (เช่น การสละการลงโทษ การตัดสินให้รอลงโทษที่เหลือ การพักการลงโทษ หรือการอนุญาตให้ลากลับบ้าน)²⁰

3.1.1.6 มาตรการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยอ้อม โดยนอกจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ในเรื่องของกระบวนการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ยังควรกล่าวถึงกฎหมายบางมาตราที่ให้สิทธิบางประการแก่ผู้ต้องขังในการเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีอิทธิพลในการตัดสินใจของเจ้าพนักงานเรือนจำในลักษณะต่าง ๆ โดยการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังดังกล่าวนี้เป็นการให้ผู้ต้องขังมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นของตนถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ในเรือนจำ อันถือเป็นมาตรการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยอ้อม²¹ อย่างหนึ่ง การให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยอ้อมดังกล่าว ได้แก่ การให้สิทธิผู้ต้องขังที่จะแสดงความคิดเห็นและได้รับแจ้งเกี่ยวกับแผนการควบคุมดูแลผู้ต้องขังในระหว่างที่ถูกกักขัง (มาตรา 6 วรรค 3) การให้สิทธิผู้ต้องขังในการแสดงความคิดเห็นของตน หรือ

¹⁹ Diepenbruck 43 211. Op.cit.

²⁰ Ibid. 206.

²¹ เอกสารประกอบการร่างกฎหมาย หน้า 135-136 ใน Laubenthal (2003). ย่อหน้าที่ 753.

คำแนะนำหรือการว่ากล่าวตักเตือน โดยเสนอไปยังสมาชิกคณะกรรมการที่กำกับดูแลเรือนจำ (มาตรา 164)

3.1.1.7 การเข้าแจ้งความดำเนินคดีแก่เจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งนอกจากการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยวิธีการต่าง ๆ แล้ว กฎหมายยังให้ผู้ต้องขังมีโอกาสเข้าแจ้งความดำเนินคดีอาญากับเจ้าพนักงานเรือนจำในกรณีที่มีการกระทำที่เข้าข่ายองค์ประกอบความผิดอาญาเกิดขึ้น ได้อีกด้วย โดยให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงในกรณีที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังอีกประการหนึ่งเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการเข้าแจ้งความเพื่อดำเนินคดีอาญากับเจ้าพนักงานเรือนจำมีเพียงไม่มากนัก และหากมีการแจ้งความดำเนินคดีอาญากับเจ้าพนักงานเรือนจำ คดีส่วนมากก็มักจะยุติลงโดยมีความเห็นว่า ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นไม่มีการกระทำที่เข้าข่ายองค์ประกอบความผิดอาญา หรือเป็นกรณีที่ไม่สามารถรวบรวมพยานหลักฐานในการฟ้องร้องได้เพียงพอ²²

เมื่อพิจารณาเบื้องต้น นับว่าการใช้สิทธิของผู้ต้องขังนั้นมิได้เป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย แต่กลับพบว่าผู้ต้องขังส่วนมากยอมรับในกระบวนการบังคับโทษของเรือนจำได้ และแม้ว่าจะมีกฎหมายให้สิทธิผู้ต้องขังในการที่จะได้รับคำปรึกษาทางกฎหมาย²³ โดยผู้ต้องขังไม่เสียค่าใช้จ่าย อันเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ต้องการคำปรึกษาทางกฎหมาย แต่ก็ไม่ปรากฏว่าจำนวนผู้ต้องขังที่ต้องการขอคำปรึกษาทางกฎหมายมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใด²⁴ จึงอาจสรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไม่อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิของผู้ต้องขังได้ แต่เป็นไปได้ว่า การที่ผู้ต้องขังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาเจ้าพนักงานเรือนจำมีผลต่อการตัดสินใจเข้าร้องทุกข์หรือการใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองวิธีอื่น ๆ เนื่องจากผู้ต้องขังเกรงว่าจะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าพนักงานเรือนจำด้วยมาตรการที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งการปฏิบัติของเจ้าพนักงานเรือนจำดังกล่าวก็ยังคงถือว่าชอบด้วยกฎหมายหรืออยู่ภายในกรอบของกฎหมายนั่นเอง²⁵

²² Kaiser/Schöch. (p. 234). Op.cit.

²³ มีการออกกฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการได้รับคำปรึกษาทางกฎหมาย ลงวันที่ 18 มีนาคม 1980.

²⁴ Eschke. (1993). der zutreffend die Subsidiarität der Beratungshilfe gegenüber der Beratung nach § 73 verneint. p.49.

²⁵ Ak-Volckart. (2000). *Zum Anpassungsdruck durch tägliche Abhängigkeit vom Prozessgegner*. Rn. 7 vor § 108, Rn. 30.

3.1.2 ศาลที่ทำหน้าที่บังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีการจัดตั้งแผนกคดีการบังคับโทษอาญาขึ้นในศาลยุติธรรม อันมีที่มาจากเนื่องมาจากการเรียกร้องในอดีตซึ่งเป็นข้อเรียกร้องที่อ้างเหตุผลด้านนโยบายอาชญากรรม โดยมีการเรียกร้องไปยังรัฐสภาซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ออกกฎหมาย จนในที่สุดฝ่ายนิติบัญญัติได้เห็นสมควรตามข้อเรียกร้อง จึงมีการจัดตั้งแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาขึ้นในศาลยุติธรรม โดยหลักเกณฑ์การจัดตั้งแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญา ได้ถูกรวบรวมและกำหนดไว้ครั้งแรกในกฎหมายปฏิรูปประมวลกฎหมายอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฉบับที่ 2 ซึ่งกำหนดให้ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษทางอาญา กล่าวโดยเฉพาะคือ ข้อพิพาทอันเกี่ยวกับการดำเนินการบังคับโทษทางอาญาที่พิพาทกันว่า มีอำนาจดำเนินการบังคับโทษทางอาญารายใดได้หรือไม่ ให้อยู่ในความรับผิดชอบของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม

ในภายหลังต่อมาจึงได้มีการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับขอบเขตอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนการจัดระเบียบขององค์กร ไว้ในกฎหมายประกอบประมวลกฎหมายอาญา²⁶ ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวมีการขยายขอบเขตอำนาจของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม ให้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบข้อพิพาทเกี่ยวกับวิธีการบังคับโทษทางอาญาเพิ่มเติมอีกด้วย

ในปัจจุบัน ได้มีการบัญญัติถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม ในด้านเนื้อหาไว้เพิ่มเติม โดยถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลยุติธรรม²⁷ ซึ่งมีการอ้างให้นำมาตรา 426a และมาตรา 437 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และมาตรา 109 แห่งกฎหมายบังคับโทษทางอาญา มาบังคับใช้ด้วย ซึ่งในปัจจุบันแผนกคดีบังคับโทษในศาลยุติธรรม ได้มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการตัดสินข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษทางอาญา

วัตถุประสงค์แต่เดิมที่มีการก่อตั้งแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมนั้นคือฝ่ายนิติบัญญัติต้องการให้มีแผนกชำนาญการพิเศษที่มีความรู้เฉพาะด้านอาชญาวิทยาและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบังคับโทษมาตัดสินความ และนอกจากนี้ยังมีความมุ่งหมายที่จะให้ศาลสามารถทำการพิจารณาและรับฟังความคิดเห็นนอกสถานที่โดยเฉพาะในเรื่องจำได้²⁸ ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังที่ร้องเรียนว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากมาตรการต่าง ๆ ใน

²⁶ EGStGB Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch..กฎหมายฉบับนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1977.

²⁷ Blau. (1988, p. 341). *Zur Gesetzgebungsgeschichte.*

²⁸ Peter. (1977, p. 341); *Ebenso.* (p. 100).; Blau. *Ibid.*; Kleinknecht / Meyer-Goßner. (2001). § 462 a Rn. 1.

เรือนจำ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติคำพิพากษาของศาลในคดีการบังคับโทษอาญาในศาลยุติธรรมที่เกี่ยวกับมาตรการบังคับโทษอาญายังมีอัตราส่วนที่ค่อนข้างน้อย²⁹

3.1.2.1 อำนาจและเขตอำนาจของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมซึ่งมีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 426a และมาตรา 463 ซึ่งจะเป็นการใช้อำนาจเกี่ยวกับข้อพิพาท ในกรณีดังต่อไปนี้³⁰

- (1) รอลงอาญาโทษที่เหลือ และตามคำพิพากษาในภายหลัง³¹
 - (2) คำสั่งแก้ไขเพิ่มเติมในกรณีที่มีการรอลงอาญา การตัดเดือน และภาคโทษ³² เมื่อมีการบังคับโทษจำคุกแล้ว
 - (3) คำสั่งเปลี่ยนแปลงวิธีการ ขึ้นตอน หรือลำดับการบังคับโทษในภายหลัง³³
 - (4) คำพิพากษาที่เกี่ยวกับการนำตัวผู้ต้องขังไปไว้ที่สถานควบคุมความประพฤติหรือสถานบำบัดทางจิต³⁴ รวมถึงคำสั่งที่อาจเพิ่มเติมในภายหลัง ให้นำข้อ (1) และข้อ (2) มาบังคับใช้โดยอนุโลม
 - (5) มาตรการคุมความประพฤติในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้รอลงโทษ หรือรอลงภาคโทษที่เหลือ³⁵
 - (6) การบังคับโทษทางอาญาตามคำพิพากษา และการบังคับโทษตามมาตรการปรับปรุงความประพฤติ³⁶
 - (7) ข้อพิพาทอื่นใดที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบังคับโทษ³⁷ เช่น การเลื่อนการบังคับโทษ การนับระยะเวลาการบังคับโทษ ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการรับคำร้องไว้พิจารณาของศาล เป็นต้น
- ส่วนในเขตอำนาจการพิจารณาคดีของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมนั้น จะมีขอบเขตอำนาจการตัดสินคดีเฉพาะที่อยู่ในเขตอำนาจหรือท้องที่เดียวกับเมืองที่

²⁹ Diepenbruck. (p. 85). Op.cit. อธิบายว่าจากประสบการณ์ประมาณ 5-10 % ของน้ำหนักรวมของการตัดสินพิพากษาคดีซึ่งมีสถานที่ที่เป็นเรือนจำประมาณ 250 แห่ง.

³⁰ Kaiser/Schöch. (p. 236). Op.cit.

³¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 57, มาตรา 57a และมาตรา 56 a-g.

³² Ibid. มาตรา 56 a-g มาตรา 59 และมาตรา 59a-c.

³³ Ibid. มาตรา 67 วรรคสาม และวรรคห้า ประโยคสอง.

³⁴ Ibid. มาตรา 67a-g.

³⁵ Ibid. มาตรา 68a-g.

³⁶ Ibid. มาตรา 109 และมาตรา 138 วรรคสอง และกฎหมายบังคับโทษทางอาญา.

³⁷ Ibid. มาตรา 426 วรรคหนึ่ง, มาตรา 426a วรรคหนึ่ง, มาตรา 458-461.

ศาลนั้นตั้งอยู่ ซึ่งจะมีบัญญัติไว้ในกฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม โดยมีการวางระเบียบเกี่ยวกับเขตอำนาจและการจัดองค์กรของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมไว้ ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้งแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมไว้ในศาลจังหวัดในทุก ๆ เมืองที่มีเรือนจำตั้งอยู่³⁸

3.1.2.2 องค์คณะผู้พิพากษาในแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม โดยจะมีจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีในแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม แบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ³⁹

(1) องค์คณะเล็กที่ประกอบด้วยผู้พิพากษาเพียงคนเดียว มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาทั้งด้านการกำหนดโทษ และมาตรการบังคับโทษต่างๆ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 426a และ มาตรา 463 ภายหลังจากเมื่อมีการบังคับโทษจำคุกหรือบังคับมาตรการปรับปรุงความประพฤติตามประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญา มาตรา 64 ไปแล้ว⁴⁰

(2) องค์คณะใหญ่ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษา 3 คน โดยจะมีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะแต่คดีสำคัญ⁴¹ เช่น การรอลงอาญาโทษที่เหลือของโทษจำคุกตลอดชีวิต การพักการนำตัวผู้ต้องขังไปไปกักขังไว้ที่สถานบำบัดทางจิต และการควบคุมตัวนักโทษหลังจากพ้นโทษแล้วเพื่อป้องกันมิให้ไปก่อเหตุร้ายอีก⁴²

เหตุผลที่มีการจำกัดอำนาจ ความรับผิดชอบขององค์คณะใหญ่ไว้แต่เฉพาะกรณีสำคัญเป็นผลสืบเนื่องมาจากกฎหมายปรับลดภาระหน่วยงานยุติธรรม ลงวันที่ 11 มกราคม ค.ศ. 1993 เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะในช่วงเวลานั้นมีการรวมประเทศเยอรมนีตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน รัฐจึงต้องจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งมาจัดตั้งระบบศาลยุติธรรมให้กับอดีตเยอรมนีฝั่งตะวันออก⁴³

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า ขอบเขตอำนาจของแผนกคดีอาญาในศาลยุติธรรมก็มีได้ครอบคลุมข้อพิพาทที่เกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาทั้งหมด กล่าวคือ แม้ว่ามาตรา 138 วรรค 2

³⁸ กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 78a วรรคหนึ่ง ประโยคหนึ่ง.

³⁹ Kaiser/Schöch. Loc.cit.

⁴⁰ กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 78b วรรคหนึ่ง หมายเหตุสอง.

⁴¹ Ibid. มาตรา 78b วรรคหนึ่ง หมายเหตุหนึ่ง.

⁴² Böttcher / Meyer. (1993). p. 152.

⁴³ ในตอนแรกการป้องกันการถูกคุมตัวได้ถูกนำออกไปแล้ว แต่ต่อมาได้ถูกนำมารวมอยู่ในพระราชบัญญัติตามกฎหมายการป้องกันการกักกัน เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 1995.

แห่งกฎหมายบังคับโทษทางอาญา จะกำหนดให้ กระบวนการบังคับโทษทางอาญานั้น ให้หมายรวมถึงการบังคับมาตรการคุมประพฤติด้วย แต่อีกด้านหนึ่ง หากเป็นกรณีของการบังคับโทษในคดีเด็กและเยาวชน หรือ การบังคับมาตรการควบคุมเยาวชนไปไว้ที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มาตรา 180 กฎหมายบังคับโทษอาญากำหนดให้กระบวนการฟ้องร้องเป็นไปตามกฎหมายประกอบกฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 23 เว้นแต่ กรณีที่เยาวชนถูกบังคับให้ต้องโทษในเรือนจำสำหรับบุคคลทั่วไปที่บรรลุนิติภาวะแล้ว กรณีเช่นนี้ กฎหมายคดีอาญาของเด็กและเยาวชน มาตรา 92 วรรค 2 กำหนดให้อยู่ในขอบเขตอำนาจของแผนกคดีบังคับโทษอาญาในศาลยุติธรรม⁴⁴

นอกจากนี้ การบังคับคดีอาญาของเด็กและเยาวชน รวมถึงการออกมาตรการในการควบคุมเยาวชนไปไว้ที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กฎหมายยังแบ่งแยกระหว่างขั้นตอนการบังคับโทษ (ตามกฎหมายคดีอาญาของเด็กและเยาวชน มาตรา 82 ถึงมาตรา 89) และวิธีหรือมาตรการที่ออกระหว่างการบังคับโทษ (ตามกฎหมายคดีอาญาของเด็กและเยาวชน มาตรา 90 ถึงมาตรา 93a) ไว้เป็นการเฉพาะอีกด้วย โดยอำนาจในการออกมาตรการบังคับโทษทางอาญาในคดีเด็กและเยาวชนอื่นนอกเหนือจากการกักขังจะเป็นของผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ส่วนอำนาจในการตัดสินใจกักขังเด็กและเยาวชนนั้น เป็นอำนาจของผู้พิพากษาในศาลอาญาของเด็กและเยาวชนที่ตั้งอยู่ในเขตเดียวกับสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน⁴⁵ ในกรณียื่นคำร้องให้ศาลพิจารณาความชอบด้วยกฎหมายที่เกี่ยวกับการออกมาตรการดังกล่าวจะต้องยื่นคำร้องไปที่ศาลสูงสุดของรัฐแผนกคดีอาญา⁴⁶

3.1.3 การยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำตัดสินเรื่องมาตรการจำคุกตามคำพิพากษา

การบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการใช้สิทธิให้ได้รับความคุ้มครองทางศาลในการบังคับโทษทางอาญานี้ มีต้นแบบมาจากกฎหมายว่าด้วยการให้ความคุ้มครองทางศาลอันเกี่ยวกับคำสั่งทางปกครองที่ออกโดยหน่วยงานยุติธรรม ซึ่งถือเป็นต้นแบบ โดยในการบัญญัติจะเป็นกฎหมายที่มี

⁴⁴ คำพิพากษาของศาลฎีกา มาตรา 29, หน้า 33; เปรียบเทียบกับข้อสังเกตของผู้พิพากษาศาลแห่งฮามม์ (1989, p. 495). เกี่ยวกับการโต้แย้งเรื่องการกักตัว.

⁴⁵ กฎหมายคดีอาญาของเด็กและเยาวชน มาตรา 92, มาตรา 90 วรรค 2 และมาตรา 85.

⁴⁶ OLG หรือ Oberlandesgericht แปลตรงตัวว่า ศาลสูงสุดของรัฐ เนื่องจากเยอรมนี มีรูปแบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ กล่าวคือ ประกอบด้วยรัฐต่างๆ 16 รัฐ ศาลสูงสุดของมลรัฐจึงทำหน้าที่คล้ายศาลอุทธรณ์ภาค ของประเทศไทย แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้นในบางคดีที่มีความสำคัญ.

ลักษณะคล้ายกันแต่อาจแตกต่างกันในบางเรื่อง เช่น ขอบเขตในการปฏิบัติหน้าที่ และกระบวนการในชั้นอุทธรณ์ เป็นต้น⁴⁷

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลของทุกเมืองที่มีเรือนจำตั้งอยู่ หน้าที่ในการตัดสินข้อพิพาทเกี่ยวกับมาตรการบังคับโทษในชั้นต้นจึงตกอยู่ที่ศาลของแต่ละเมือง⁴⁸ โดยศาลสูงสุดของรัฐจะมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีที่มีการอุทธรณ์ขึ้นมา หรือในกรณีที่เป็นคดีที่มีความสำคัญ กล่าวคือ การตรวจสอบคดีของศาลจะนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐาน หรือเป็นการวางรากฐานทางกฎหมายใหม่⁴⁹

นอกจากนี้ กฎหมายบังคับโทษทางอาญา มาตรา 120 ได้กำหนดให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้กับคดีการบังคับโทษทางอาญาโดยอนุ โลม ในกรณีที่กฎหมายบังคับโทษทางอาญามีได้กำหนดเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้เป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม การอ้างให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้โดยอนุ โลมเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการบัญญัติกฎหมายที่มีความผิดพลาด เนื่องจากมาตรการต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในกระบวนการบังคับโทษทางอาญานั้น จะมีลักษณะเป็นข้อพิพาทในทางปกครอง มิได้ข้องเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาความอาญาแต่อย่างใด⁵⁰ และเมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาแล้ว มาตรการที่นำมาใช้บังคับแก่กระบวนการบังคับโทษทางอาญายังมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางปกครองอีกด้วย กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักโทษและเจ้าพนักงานเรือนจำในฐานะฝ่ายปกครอง ในทางวิชาการ จึงมีความเห็นพ้องกันว่า ควรให้มีการนำบทบัญญัติว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และบทบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาความปกครองมาบังคับใช้แก่กระบวนการบังคับโทษทางอาญาโดยอนุ โลมแทนกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามากกว่า ตัวอย่างเช่น หลักการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจตัดสิน และการใช้ดุลพินิจวินัยของฝ่ายปกครองโดยศาล⁵¹ อย่างไรก็ตาม ยังควรคำนึงถึงความแตกต่างของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย หากมีความจำเป็น⁵²

⁴⁷ Vgl. Böhm. (2003). ย่อหน้าที่ 442. ; Schaffstein / Beulke. (2002, p. 283).

⁴⁸ Wagner. (1976, p. 241). *Zur Praxis des früheren Verfahrens, auch aus der Sicht der Gefangenen.*; Litwinski. (1986, p. 54). *Zum jetzigen Verfahrens, aus der Sicht der Gefangenen.*

⁴⁹ BGH NStZ 1988, Bei einer Verlegung ist ein anhängiges Verfahren an das für die neue Anstalt zuständige Gericht zu verweisen. p. 196.

⁵⁰ เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขที่คล้ายคลึงกัน, Volckart. (1998). ส่วนที่196-200.

⁵¹ AK - Volckart. Loc.cit.. มาตรา 120 ส่วนที่ 1. ; Kösling. (1991, p. 213).

⁵² Kaiser/Schöch. (p. 237). Op.cit.

3.1.3.1 หลักในการพิจารณาคำร้องในกระบวนการบังคับโทษทางอาญา ของศาลแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญานั้น ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างละเอียดและมีความครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงและสถานการณ์ต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้สิทธิผู้ต้องหาทุกคนที่ถูกละเมิดสิทธิหรือสถานะทางกฎหมายสามารถดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาได้ทุกคน⁵³

กฎหมายบังคับโทษทางอาญาได้มีการบัญญัติความหมายของ “ข้อพิพาทเกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญา” ไว้ในมาตรา 109 ว่า หมายถึง ข้อพิพาทเกี่ยวกับมาตรการใด ๆ ที่มุ่งสร้างกฎเกณฑ์ หรือกอนิติสัมพันธ์ บนพื้นฐานของกฎหมายบังคับโทษทางอาญา กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาตรการนั้นจะต้องมีเนื้อหาที่ได้รับการบัญญัติไว้ หรือจริง ๆ แล้วสมควรได้รับการบัญญัติไว้ในกฎหมายบังคับโทษทางอาญา⁵⁴

มาตรการที่ไม่ถือว่าเป็น “มาตรการบังคับโทษทางอาญา” ก็เช่น มาตรการในการกำหนดโทษทางอาญา⁵⁵ มาตรการต่าง ๆ ในคดีเด็กและเยาวชน⁵⁶ การควบคุมเยาวชนไปไว้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน การกักตัวผู้ต้องหาไว้เพื่อทำการสอบสวน

นอกจากนี้ ยังมีข้อพิพาทบางประการที่แม้จะมีลักษณะเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญา แต่มีกฎหมายอื่นกำหนดให้อยู่ในขอบเขตอำนาจของศาลอื่น เช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับการจ้างงาน หรือไล่นักโทษออกงานที่ผู้จ้างเป็นบุคคลทั่วไป ในกรณีที่นักโทษได้รับอนุญาตให้ไปทำงานนอกเรือนจำ⁵⁷ กรณีนี้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลแรงงาน การเรียกร้องสินไหมทดแทนในกรณีการกระทำละเมิดของเจ้าพนักงานเรือนจำระหว่างกระบวนการบังคับโทษ⁵⁸ และการเรียกร้องเงินทดแทนจากผู้ต้องขัง เป็นต้น⁵⁹

⁵³ Ibid. (p. 238).

⁵⁴ S/B - Schuler. (1999). มาตรา 109 ส่วนที่ 10. ; Laubenthal. (2003). ย่อหน้าที่ 762.

⁵⁵ ตัวอย่างที่ฉบับตามมาตรา 67 วรรค 1 แห่งประมวลกฎหมายอาญา และมาตรา 458 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความทางอาญา.

⁵⁶ Meier / Rössner / Schöch. (2003). *Zum Rechtsschutz im Jugendstrafvollzug*, มาตรา 14 ส่วนที่ 28 ; *Ein – zelheiten zum Jugendstrafvollzug*, มาตรา 10 ย่อหน้าที่ 80.

⁵⁷ Laubenthal. (2003). ย่อหน้าที่ 80. Op.cit.

⁵⁸ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 34 และประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมนี มาตรา 839.

⁵⁹ Kaiser/Schöch. Loc.cit.

เกณฑ์ในการตัดสินว่าคดีหรือข้อพิพาทใดจัดเป็นคดีเกี่ยวกับการบังคับโทษหรือไม่ ต้องดูที่เนื้อหาของสาระของนิติสัมพันธ์ที่มาตรการดังกล่าวก่อขึ้นเป็นหลัก ข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งที่มีได้เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษทางอาญา หากแต่เกี่ยวกับสิทธิของนักโทษที่จะไม่อนุญาตหรือเรียกร้องให้กำจัดผลที่เกิดจากการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวในเรือนจำ ซึ่งเกิดจากการใช้สิทธิในสถานของผู้อยู่บังคับการเรือนจำ หรือการทำหน้าที่นโยบายสาธารณะ ย่อมไม่ถือว่าเป็น “มาตรการบังคับโทษทางอาญา” อันจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลแพ่งคดีบังคับโทษทางอาญา

ส่วนมาตรการอันจะเข้าลักษณะของ “ข้อพิพาทเกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญา” ตามมาตรา 109 ได้แก่ มาตรการต่าง ๆ ที่มีผลผูกพันตามกฎหมายและออกโดยผู้บังคับการเรือนจำ ผู้แทนผู้บังคับการเรือนจำ หรือข้าราชการอื่นใด ตามที่กฎหมายบังคับโทษทางอาญา มาตรา 156 วรรค 2 ประโยค 2 ได้มอบอำนาจหน้าที่และขอบเขตความรับผิดชอบไว้โดยเฉพาะ⁶⁰

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น มาตรการบังคับโทษทางอาญาจะต้องมุ่งผลทางกฎหมายโดยตรงไปยังภายนอกฝ่ายบังคับโทษทางอาญา ตามหลักการนี้ จึงทำให้การแสดงความคิดเห็นของหน่วยงานบังคับโทษต่อกรณีที่จะสั่งให้รอลงอาญาโทษที่เหลือ หรือการกำหนดวันปล่อยตัวนักโทษไว้ในแผนการคุมตัวในเรือนจำไม่จัดเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษ เนื่องจากในทั้งสองกรณีอำนาจตัดสินเด็ดขาดอยู่ที่แผนกคดีบังคับโทษในศาลยุติธรรม⁶¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายบังคับโทษทางอาญาดังกล่าวจะมีได้กำหนดชนิดคำร้องทั้งหมดเอาไว้ แต่การพิจารณาว่าจะใช้คำร้องชนิดใดในการยื่นต่อศาลเพื่อพิจารณานั้น จะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายของผู้ร้องเป็นเกณฑ์⁶² ดังเช่น

1) คำร้องขอให้เพิกถอน จะใช้กับการร้องขอต่อศาล ขอให้มีการสั่งเพิกถอนมาตรการที่สร้างภาระให้กับผู้ร้อง (มาตรา 109 วรรค 1 ประโยค 1 และมาตรา 115 วรรค 2 ประโยค 1) โดยมาตรการดังกล่าวต้องมีลักษณะเป็นคำสั่งทางปกครอง (ตัวอย่างเช่น คำร้องขอให้เพิกถอนมาตรการลงโทษทางวินัย) ภาคปฏิบัติการทางปกครองไม่สามารถที่จะถูกร้องเพิกถอนได้ หากแต่จะต้องยื่นคำร้องให้ศาลสั่งจำกัดผลของมาตรการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือสั่งให้ละเว้นการออกมาตรการดังกล่าวในอนาคต นอกจากนี้ ในกรณีที่คำสั่งทางปกครองที่เกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาได้มีการใช้บังคับไปแล้ว มาตรา 115 วรรค 2 ประโยค 2 ยังกำหนดให้ผู้รับคำสั่งมีสิทธิยื่นคำ

⁶⁰ Calliess / Müller - Deitz. (2002), มาตรา 109 ส่วนที่ 6 ; S/B - Schuler. มาตรา 109 ส่วนที่ 11. Op.cit.

⁶¹ คำพิพากษาศาลแห่งแฟรงก์เฟิร์ต ในวารสาร NSiZ (1983, p. 381).

⁶² Kaiser/Schöch. (p. 240). Op.cit.

ร้องให้ศาลมีคำสั่งให้เยียวยาผลกระทบที่เกิดจากการบังคับคำสั่งทางปกครองนั้นด้วย โดยสามารถยื่นคำร้องนี้ร่วมกับคำร้องเพิกถอนได้⁶³

2) คำร้องให้ออกมาตรการ จะใช้กับกรณีที่มีการปฏิเสธคำขอให้ออกมาตรการที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ขอในรูปแบบของคำสั่งทางปกครอง (มาตรา 109 วรรค 1 ประโยค 2) ดังนั้น ก่อนจะนำความขึ้นร้องต่อศาล ผู้ร้องจะต้องทำการแจ้งความประสงค์ของตนต่อหน่วยงานราชการที่มีอำนาจออกมาตรการนั้น ๆ เสียก่อน (มาตรา 115 วรรค 4 ประโยค 1) หากคำร้องชอบด้วยกฎหมาย ศาลอาจมีแนวทางพิพากษาได้สองทาง กล่าวคือ พิพากษาให้หน่วยงานราชการออกคำสั่งทางปกครองที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ร้องตามที่ผู้ร้องขอมานั้น หรือมีคำสั่งให้หน่วยงานราชการพิจารณาทบทวนคำร้องดังกล่าวนั้นใหม่อีกครั้ง โดยคำนึงถึงแนวทางกฎหมายที่ศาลได้วางไว้ ซึ่งใช้กับกรณีที่กฎหมายให้ดุลพินิจฝ่ายปกครองในการออกคำสั่งทางปกครอง (มาตรา 115 วรรค 4)⁶⁴ ในคดีบังคับโทษทางอาญา คำร้องให้ศาลสั่งให้หน่วยงานราชการทบทวนเรื่องใหม่อีกครั้ง มีมากกว่าคำร้องให้ศาลสั่งให้หน่วยงานราชการออกคำสั่งทางปกครอง เนื่องจากมาตรการต่างๆทั้งหมดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องขัง อาทิ การอนุญาตให้ลาพัก การผ่อนปรนมาตรการคุมขังอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่อยู่ในดุลพินิจของฝ่ายบังคับคดี⁶⁵

3) คำร้องให้ปฏิบัติ ใช้กับกรณีที่ฝ่ายที่มีอำนาจหน้าที่ในกระบวนการบังคับคดีเพิกเฉยต่อคำร้อง กล่าวคือ ไม่ปฏิเสธหรือตอบรับคำร้อง (มาตรา 109 วรรค 1 ประโยค 2 และมาตรา 113) จุดมุ่งหมายของคำร้องนี้ก็เพื่อที่จะให้ฝ่ายบังคับคดีพิจารณาคำร้องเดิม หรือออกมาตรการที่เป็นประโยชน์⁶⁶

4) คำร้องให้ละเว้นการปฏิบัติ ใช้เพื่อป้องกันไม่ให้หน่วยงานราชการออกคำสั่งทางปกครองหรือปฏิบัติการทางปกครองที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกบังคับตามคำสั่งดังกล่าว เมื่อมีเหตุชี้ชัดหรือพิสูจน์ได้ว่าหน่วยงานราชการจะออกมาตรการนั้นซ้ำอีกครั้ง⁶⁷ คำร้องให้ละเว้นการปฏิบัตินี้ แม้จะไม่ได้รับการบัญญัติไว้ในกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไปว่า จัดเป็นคำร้องชนิดหนึ่งที่มีรากฐานมาจากหลักการประกันความคุ้มครองสิทธิของประชาชน ตามมาตรา 19 ย่อหน้า 4 รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁶⁸

⁶³ Laubenthal. Op.cit. ย่อหน้าที่ 773.

⁶⁴ Ak-Volckart. มาตรา 109 ย่อหน้าที่ 25. Op.cit.; Laubenthal. Op.cit. ย่อหน้าที่ 774.

⁶⁵ คู่มือมาตรา 7 ย่อหน้าที่ 1-7.

⁶⁶ Ak-Volckart Loc.cit.; Laubenthal. ย่อหน้าที่ 775. Op.cit.

⁶⁷ Ak-Volckart. Op.cit. มาตรา 109 ย่อหน้าที่ 26 ; Laubenthal. ย่อหน้าที่ 775. Op.cit.

⁶⁸ Ak-Volckart. Loc.cit; Laubenthal. Loc.cit.

นอกจากคำร้องชนิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ยังมีคำร้องต่อศาลเพื่อให้ออกมาตรการคุ้มครองชั่วคราว ตามมาตรา 114 วรรค 2 ซึ่งมีใช้ชนิดคำร้องเอกเทศ หากแต่เพียงช่วยเสริมชนิดคำร้องหลัก เพื่อเป็นหลักประกันประสิทธิภาพของการได้รับความคุ้มครองจากศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่หากรอคำพิพากษาจากศาลแล้ว อาจก่อให้เกิดความเสียหายกับผู้ร้องขึ้นที่ไม่สามารถเยียวยาได้ในภายหลัง คำร้องต่อศาลเพื่อให้ออกมาตรการคุ้มครองชั่วคราวนี้ สามารถยื่นได้ก่อนการยื่นคำร้องให้ศาลตัดสินคดีความหลัก⁶⁹ และเนื่องการยื่นคำร้องให้ศาลตัดสินคดีตามมาตรา 114 วรรค 1 มิได้มีผลเยียวยาคำสั่งหรือมาตรการที่ออกไป มาตรา 114 วรรค 2 จึงเปิดโอกาสให้ผู้ร้องที่ประสงค์ให้ศาลเพิกถอนคำสั่งของหน่วยราชการ ยื่นคำร้องให้ศาลสั่งพักการบังคับมาตรการที่ออกไปแล้วชั่วคราวด้วย ซึ่งคำร้องต่อศาลเพื่อให้ออกมาตรการคุ้มครองชั่วคราวในลักษณะนี้ คล้ายคลึงกับมาตรา 80 วรรค 5 กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง โดยศาลจะสั่งพักการบังคับมาตรการได้ก็ต่อเมื่อมีภัยอันตรายหรือมูลเหตุชี้ชัดได้ว่าสิทธิของผู้ร้องอาจได้รับการกระทบกระเทือนจนไม่สามารถเยียวยาได้ในภายหลัง และไม่มีประโยชน์สาธารณะใดที่มีคุณค่าสูงกว่าที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับการบังคับมาตรการโดยทันทีได้

แม้ว่ากฎหมายจะได้บัญญัติว่า ศาล “สามารถ” ที่จะมีการสั่งพักการบังคับมาตรการต่าง ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม คำว่า สามารถ จะต้องตีความโดยยึดหลักการประกันความคุ้มครองสิทธิของประชาชน ตามมาตรา 19 วรรค 4 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁷⁰ นอกจากการสั่งพักการบังคับมาตรการชั่วคราวแล้ว ตามมาตรา 114 วรรค 2 ย่อหน้า 2 กฎหมายบังคับโทษทางอาญา และมาตรา 123 วรรค 1 กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง ศาลยังออกมาตรการคุ้มครองชั่วคราวอื่น ๆ ได้อีกด้วย ซึ่งมาตรการคุ้มครองชั่วคราวที่ออกนี้ห้ามมิให้มีผลเป็นการทำให้วัตถุประสงค์ของคำร้องต่อศาลในคดีหลัก (โดยปกติ คำร้องให้ออกคำสั่ง หรือคำร้องให้ปฏิบัติ) หดสั้นไป กล่าวคือ ศาลจะสั่งให้หน่วยงานออกมาตรการที่ผู้ร้องประสงค์ ในกระบวนการคุ้มครองสิทธิชั่วคราวไม่ได้ เว้นแต่หากไม่ทำตามคำขอจะเกิดความเสียหายแก่สิทธิของผู้ร้องที่มีคุณค่ามากกว่า และความเสียหายนี้ไม่สามารถเยียวยาได้ในภายหลัง⁷¹

3.1.3.2 อำนาจในการยื่นคำร้อง ตามกฎหมายบังคับโทษทางอาญา มาตรา 109 วรรค 2 ศาลจะรับคำร้องไว้พิจารณา ก็ต่อเมื่อผู้ร้องได้กล่าวอ้างว่าตนถูกละเมิดสิทธิจากการออกมาตรการปฏิบัติที่จะออกมาตรการ หรือการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ อันมีลักษณะเช่นเดียวกับบทบัญญัติ

⁶⁹ เปรียบเทียบจากข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งคอบเลนซ์ ในวารสารราชทัณฑ์. (1993, น. 371).; ปัญหาเบื้องต้นภายใต้กรอบของกฎหมาย

⁷⁰ Ak-Volckart. Op.cit. มาตรา 114 ส่วนที่ 1-7.

⁷¹ Ibid. มาตรา 114 ย่อหน้าที่ 4 (การเว้นโทษทางวินัย).

มาตรา 42 วรรค 2 แห่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญากรรม โดยผู้ร้องเพียงแต่จะต้องแสดงให้เห็นถึงโอกาสที่จะถูกละเมิดสิทธิ⁷² กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่ผู้ร้องนำขึ้นกล่าวอ้างต่อศาล จะต้องแสดงให้เห็นถึงโอกาสที่จะถูกละเมิดสิทธิของบุคคล หรือสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาเรื่องของตนโดยการ ใช้ดุลพินิจที่ปราศจากข้อผิดพลาด องค์กรประกอบในการพิจารณารับคำร้องของศาลในแง่ของอำนาจ ในการยื่นคำร้องจึงได้แก่ ความเป็นไปได้ที่จะถูกละเมิดสิทธิของบุคคลนั่นเอง โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ว่าผู้ร้องได้ถูกระทำการใด ๆ อันเป็นการละเมิดสิทธิแล้วจริง⁷³ โดยการยื่นคำร้องเสนอข้อพิพาทที่ เกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาเช่นนี้ ไม่เพียงแต่เฉพาะตัวผู้ต้องขังเท่านั้นที่มีอำนาจในการยื่นคำ ร้องได้ บุคคลอื่นก็สามารถถูกละเมิดสิทธิจากมาตรการของฝ่ายบังคับคดีได้เช่นกัน ตัวอย่างกรณี อำนาจในการยื่นคำร้องของบุคคลอื่นที่ได้รับการยอมรับ ตามมาตรา 109 ได้แก่

- (1) อำนาจในการยื่นคำร้องของผู้ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมนักโทษ⁷⁴
- (2) ในกรณีผู้ที่มาเยี่ยมได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมนักโทษได้เฉพาะในห้องที่มีกระจก
กัน⁷⁵
- (3) อำนาจในการยื่นคำร้องของทนายที่ถูกตรวจค้นร่างกายในเรือนจำ⁷⁶
- (4) ในกรณีที่ถูกปฏิบัติเสียมคำร้องขอตรวจเอกสารของผู้ต้องขัง⁷⁷
- (5) ในกรณีที่ถูกจำกัดจำนวนจดหมายที่ส่งถึงนักโทษ และในกรณีที่ถูกรื้อกรงให้
แสดงเอกสารว่าเป็นทนายของผู้ต้องขัง⁷⁸
- (6) อำนาจในการยื่นคำร้องของคณะกรรมการเรือนจำหรือของสมาชิกคณะกรรมการ
เรือนจำ ที่จะเรียกรื้อกรงให้ศาลเข้ามาตรวจสอบมาตรการต่าง ๆ ที่กระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของ
ตน⁷⁹

⁷² ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งคาร์สruhe ในวารสาร NSiZ (1993, p. 404). ; ห้องขังที่มีน้ำท่วม ซึ่งเป็น ที่อยู่ที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ; กฎหมายรัฐธรรมนูญ ในวารสารราชทัณฑ์ (1993, p. 180). : โทษทางวินัยและการ ตรวจสอบการติดต่อทางจดหมาย ; กฎหมายรัฐธรรมนูญ ในวารสารราชทัณฑ์ (1993, p. 145).: โทษทางวินัยและ การเพิกถอนการผ่อนปรนการบังคับทางกฎหมาย

⁷³ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งฮามม์ ในวารสาร NSiZ (1981, p. 368). ; ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่ง เซลล์ ในวารสาร NSiZ ปี (1989, p. 295).

⁷⁴ เปรียบเทียบกับคำพิพากษาศาลฎีกา หน้าที่ 131; ฮูเฟิน ปี 1998, มาตรา 14 ย่อหน้าที่ 143.

⁷⁵ คำพิพากษาศาลอาญา มาตรา 27 p. 175, มาตรา 27 p. 284.

⁷⁶ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งชไวบรูคเคน ในวารสาร NSiZ (1993, p. 408).

⁷⁷ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเซลล์ ในวารสาร NSiZ (1986, p. 396).

⁷⁸ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเครสเดน ในวารสารราชทัณฑ์ (2000, p. 124).

⁷⁹ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งแฟรงก์เฟิร์ต ในวารสารราชทัณฑ์ (1987, p. 114).

(7) อำนาจในการยื่นคำร้องของอาสาสมัครที่ดูแลนักโทษ กรณีถูกปฏิเสธการอนุญาตให้ปฏิบัติหน้าที่⁸⁰

(8) อำนาจในการยื่นคำร้องของผู้รับและผู้ส่งจดหมายในกรณีที่จดหมายถูกตรวจสอบหรือระงับการส่งจากเจ้าพนักงานเรือนจำ⁸¹

(9) อำนาจในการยื่นคำร้องของเจ้าหน้าที่ของผู้ต้องขัง ในกรณีที่ฝ่ายบังคับคดีออกคำสั่งเพิ่มจำนวนเงินของผู้ต้องขังที่ไม่สามารถนำมาชำระหนี้ได้ ในระหว่างต้องโทษ⁸²

กรณีดังกล่าวข้างต้นแล้ว กลุ่มบุคคล หรือคณะบุคคลก็สามารถยื่นคำร้องในกรณีนี้ได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น

(10) พรรคการเมือง ซึ่งรวมถึงพรรคการเมืองระดับท้องถิ่นในกรณีที่ทำกิจกรรมในเรือนจำ⁸³

(11) สมาคมที่จัดตั้งขึ้นโดยผู้ต้องขังในเรือนจำ ในกรณียื่นคำร้องขอใช้ห้อง⁸⁴

โดยศาลสูงสุดของเมือง Hamm⁸⁵ ได้ให้สิทธิกลุ่มบุคคล หรือคณะบุคคล ไปถึงขนาดยอมรับอำนาจในการยื่นคำร้องของกลุ่มผู้ต้องขังที่รวมตัวกันตามมาตรา 160 ในกรณีที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ร่วมกันของผู้ต้องขังที่ได้รับการกระทบกระเทือนจากมาตรการที่ออกโดยฝ่ายบังคับคดี

อย่างไรก็ตาม ศาลสูงสุดเมืองแฟรงเฟิร์ตได้พิพากษาคดีที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งคดีหนึ่ง⁸⁶ โดยมีคำพิพากษาให้ผู้ที่ยื่นคำร้องที่แม้จะร้องเรียนในเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผล มีอำนาจยื่นคำร้อง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาแล้ว เห็นได้ประจักษ์ว่า จุดประสงค์ในการยื่นคำร้องจะมีเพียงแต่การสร้างภาระให้ศาลตัดสินคดีที่ไม่เป็นเรื่อง และยื่นคำร้องต่อศาลบ่อยถึง 3 ครั้งต่อเดือน แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้ฟ้องคดีห้ามใช้สิทธิการฟ้องคดีไปในทางไม่สุจริต อาทิ ฟ้องโดยมีจุดประสงค์ที่จะสร้าง

⁸⁰ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแก้คดีตุลาการ ในวารสาร NSiZ ปี (1986, p. 382).

⁸¹ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งฮามม์ 1985/6, p. 18; คล้ายคลึงกับข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งแฟรงก์เฟิร์ตในวารสารราชทัณฑ์ (1984, p. 191).

⁸² ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งแฟรงก์เฟิร์ตในวารสารราชทัณฑ์ (1982, p. 81). ; ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเซสส์ ในวารสารราชทัณฑ์ (1986, p. 6).

⁸³ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเซสส์ ในวารสาร NSiZ (1984, p. 334).

⁸⁴ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเนิร์นแบร์ก ในวารสาร NSiZ (1984, p. 286); เรเคนบวร์ก (1986, p. 478).

⁸⁵ Müller-Dietz. (1978). ความต้องการในการพูดเรื่องของการใช้กฎหมาย.

⁸⁶ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งฮามม์ ในวารสาร NSiZ (1993, p. 512).

ความเสียหายแก่คุณกรณี หรือ สร้างภาระหรือความรำคาญใจแก่ศาล (หลักการห้ามใช้กระบวนการทางศาลเป็นเครื่องมือกดขี่ ข่มเหง หรือบังคับผู้อื่น)⁸⁷ แต่หลักการจำกัดสิทธิในการนำความขึ้นร้องศาลเนื่องจากการใช้สิทธิไปในทางทุจริตดังกล่าวจะนำมาใช้ไม่ได้ เมื่อมองโดยภาพรวมจากข้อเท็จจริงแล้ว ผู้ร้องมีโอกาสถูกละเมิดสิทธิของตนจากมาตรการดังที่ได้ยื่นคำร้องขึ้นสู่ศาลจริง⁸⁸ แต่สำหรับในกรณีกลุ่มนักโทษที่อยู่ในเรือนนอนเดียวกันในเรือนจำในกรณีที่ยื่นคำร้องขอให้ติดตั้งตู้เย็นที่มีช่องแช่แข็ง⁸⁹ ไม่ได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจในการยื่นคำร้องดังกล่าวได้แต่อย่างใด

3.1.3.3 ระยะเวลาในการยื่นคำร้องต่อศาลอันเกี่ยวข้องด้วยการบังคับโทษจะต้องกระทำภายในกำหนดสองอาทิตย์ นับจากวันที่มีการแจ้งการออกมาตรการหรือการปฏิบัติที่จะออกมาตรการ หรือการแจ้งผลการอุทธรณ์ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (มาตรา 112 วรรค 1)⁹⁰ ในกรณีของคำร้องให้ปฏิบัติ เมื่อหน่วยงานเพิกเฉยไม่ตอบคำร้อง ผู้ร้องจะยื่นคำร้องต่อศาลได้ก็ต่อเมื่อพ้นกำหนดสามเดือนไปแล้ว เว้นแต่ว่ามีเหตุจำเป็นพิเศษเฉพาะกรณีที่สร้างความชอบธรรมให้ผู้ร้องสามารถยื่นคำร้องก่อนพ้นกำหนดระยะเวลาข้างต้นได้ (มาตรา 113 วรรค 1)⁹¹ นอกจากนั้นแล้ว หากผู้ร้องยื่นคำร้องหลังจากพ้นระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว กฎหมายยังเปิดโอกาสให้ผู้ร้องยื่นคำร้องให้ศาลสั่งให้คำร้องกลับมาสู่กระบวนการเดิม หากการฝ่าฝืนข้อกำหนดด้านระยะเวลามีได้เกิดจากเหตุที่ผู้ร้องต้องรับผิดชอบ (มาตรา 112 วรรค 2 ถึง 4)⁹²

3.1.3.4 รูปแบบของคำร้องที่จะยื่นต่อศาลนั้นกฎหมายบังคับให้ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร และต้องลงบันทึกไว้ที่ฝ่ายธุรการของศาล (มาตรา 112 วรรค 1 ประโยค 1) โดยเขตอำนาจศาลในการยื่นคำร้องนี้ กระทำได้ทั้งที่ศาลจังหวัดและศาลแขวงในเขตที่เรือนจำตั้งอยู่ (ตามมาตรา 299 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)⁹³

ตั้งที่รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 103 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติกำหนดถึงรูปแบบของการยื่นคำร้องต่อศาลไว้ด้วยการยื่นคำร้องขอพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมนั้น

⁸⁷ ตัวอย่างจากคำตัดสินของศาลแห่งมิวนิก ในวารสารราชทัณฑ์ (1982, p. 378).

⁸⁸ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งแฟรงก์เฟิร์ต ในวารสารราชทัณฑ์ (1989, p. 269).

⁸⁹ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งฮัมม์ ในวารสาร NStZ (1981, p. 118).

⁹⁰ มีการไต่สวนเป็นระยะเวลาใน 1 ปี ตามมาตรา 113 วรรคที่ 3, คาลลิเอส/มุลเลอร์-ดิทซ์. (2002), มาตรา 112 ย่อหน้าที่ 1.

⁹¹ Calliess / Dietz. § 109 Rn. 6. Op.cit.; S/B – Schuler. § 109 Rn. 11 m. w. N. Op.cit.

⁹² กฎหมายรัฐธรรมนูญได้ระบุอย่างชัดเจนว่า บางสถานการณ์ เช่นการตัดสินอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับการออกไปข้างนอกในช่วงการลาพัก.

⁹³ Kaiser/Schöch. (p. 244). Op.cit.

ศาลจะรับไว้พิจารณาได้แต่เฉพาะการยื่นคำร้องที่ได้กระทำเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในทางปฏิบัติ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ยังขาดความชำนาญในการเขียน จึงมีการอนุญาตให้ผู้ต้องขังที่ประสงค์จะยื่นคำร้องต่อศาลนั้นอาจกระทำโดยการให้ถ้อยคำในการได้ส่วนก็ได้⁹⁴

3.1.3.5 การโต้แย้งหรืออุทธรณ์คำสั่งเกี่ยวกับมาตรการบังคับโทษทางอาญา ตามกฎหมายบังคับโทษทางอาญามีได้มีการกำหนดเงื่อนไขให้ต้องกระทำการโต้แย้งหรืออุทธรณ์มาตรการก่อนที่จะนำข้อพิพาทใด ๆ ขึ้นร้องต่อศาล และในขณะเดียวกันก็มีได้ห้ามการจับให้มีกระบวนการอุทธรณ์มาตรการก่อนนำความขึ้นร้องต่อศาลไว้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ จึงเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐในการตัดสินใจว่าจะให้มีกระบวนการโต้แย้งหรืออุทธรณ์มาตรการใด ๆ ก่อนหรือไม่ (มาตรา 109 วรรค 3) รัฐที่กำหนดให้ต้องมีกระบวนการโต้แย้งหรืออุทธรณ์ก่อนที่จะนำข้อพิพาทขึ้นร้องต่อศาลได้แก่ รัฐ Baden Württemberg, Bremen, Hamburg, Nordrhein-Westfalen และรัฐ Schleswig-Holstein ส่วนรัฐอื่น ๆ ไม่มีกระบวนการโต้แย้งหรืออุทธรณ์บังคับไว้⁹⁵

3.1.3.6 ขอบเขตอำนาจของแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม ในเชิงเนื้อหา นั้นถูกบัญญัติไว้ใน มาตรา 78a วรรค 1 หมายเลข 2 แห่งกฎหมายธรรมนูญศาลยุติธรรม ในแง่ขอบเขตอำนาจโดยทั่วไป แผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมจะรับผิดชอบต่อกดีบังคับโทษที่เกิดขึ้นในเรือนจำที่ตั้งอยู่ในเขตเดียวกับศาล ตามมาตรา 110 วรรค 1 ในกรณีที่นักโทษถูกย้ายเรือนจำในระหว่างที่มีการนำข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญาขึ้นสู่ศาล ตามมาตรา 109 แห่ง กฎหมายบังคับโทษทางอาญา หากเป็นคำร้องให้ออกมาตรการที่เป็นประโยชน์แก่นักโทษ ให้ศาลที่มีขอบเขตอำนาจรับผิดชอบคดีความในเรือนจำใหม่เป็นผู้มีอำนาจพิจารณาตัดสินคดีนั้นแทน⁹⁶ แต่หากเป็นคำร้องให้เพิกถอนมาตรการที่ได้ออกไปแล้ว ให้อำนาจตัดสินลงไว้ที่ศาลเดิม ถ้ามาตรการที่ถูกร้องเพิกถอนนั้นมีผลบังคับผูกพันต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำใหม่ และผลของมาตรการนั้นยังไม่สิ้นสุดลง เช่น มาตรการที่อยู่ในแผนการกักคุมตัวนักโทษในเรือนจำ⁹⁷

3.1.3.7 การพิจารณาคดีของแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม โดยทั่วไป การพิจารณาและตัดสินข้อพิพาทของศาล จะพิจารณาจากการกระทำหรือเจตนาของฝ่ายที่ยื่นคำร้องเข้ามา ส่วนกระบวนการในการคัดค้านคำร้องนั้น ก็สามารถทำได้ในภายหลังจากที่ได้มีการยื่นคำ

⁹⁴ Ibid. (p. 245).

⁹⁵ Ibid. (p. 243).

⁹⁶ คำพิพากษาคดีอาญาของศาลฎีกา ในมาตรา 36, p. 33 เกี่ยวกับการดำเนินการตามกฎหมายซึ่งบังคับใช้สำหรับการผ่อนปรนทางกฎหมาย

⁹⁷ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งทวิริงเงอ ในวารสารราชทัณฑ์ (1996, p. 311).

ร้องเข้ามาแล้วจนถึงเมื่อศาลได้ตัดสินข้อพิพาทนั้น⁹⁸ โดยในการไต่สวน อาจกระทำได้โดยการให้การต่อศาลด้วยวาจาก็ได้ ไม่จำเป็นต้องให้การเป็นหนังสือเสมอไป อันเป็นไปตามกฎของวิธีการพิสูจน์ความความบริสุทธิ์กับความไม่แน่นอนชัดเจน⁹⁹

ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตตามคำร้องที่ยื่นเข้ามาหรือจะยกคำร้องดังกล่าวก็ได้ ซึ่งถือเป็นดุลพินิจของศาล อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยชี้ขาดคำร้องแต่ละประเภท จะมีหลักเกณฑ์วางไว้อย่างกว้าง เพื่อให้ศาลใช้ประกอบดุลพินิจในการวินิจฉัยและมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ในการยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนมาตรการใด ๆ นั้น หลักเกณฑ์ในการพิจารณาประกอบการวินิจฉัยนั้น จะมุ่งพิจารณาว่ามาตรการดังกล่าวนั้นผิดกฎหมายหรือไม่ และใช้มาตรการได้กระทำการอย่างใด ๆ อันเป็นการละเมิดสิทธิในความเป็นจริง (มาตรา 115 วรรค 2 ประโยคที่ 1)¹⁰⁰ นอกจากนี้ มาตรา 115 วรรค 4 ประโยคที่ 1 ยังได้บัญญัติถึงเรื่องอำนาจและผลแห่งกฎหมายในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน¹⁰¹ ไว้โดยเฉพาะอีกด้วย

3.1.4 กระบวนการทางกฎหมายสำหรับคำตัดสินเกี่ยวกับการจำคุกตามคำพิพากษาของศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนี ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการทางกฎหมายสำหรับการตัดสินคดีบังคับโทษทางอาญาไว้โดยเฉพาะ โดยมีบัญญัติไว้ในมาตรา 449 ถึงมาตรา 463 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้¹⁰²

มาตรา 451 จะเป็นการกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาคดีว่าเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม เจ้าหน้าที่ของศาลยุติธรรมคือผู้ที่มีอำนาจของรัฐ มาตรา 453 เป็นบทบัญญัติถึงกระบวนการที่เกี่ยวกับงานคุมประพฤติและการเตือน ซึ่งเป็นขั้นตอนภายหลังจากมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว เช่น การเพิกถอนคำสั่ง เป็นต้น มาตรา 454 เป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการตัดสินในเรื่องการระงับโทษส่วนที่เหลือทางอาญากับการคุมประพฤติ มาตรา 458 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยการตีความกฎหมายและการคำนวณอัตราโทษ มาตรา 462 กล่าวถึงกระบวนการและขั้นตอนในการตัดสินคดีของศาล มาตรา 462 a กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของศาลยุติธรรม มาตรา 463 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดรายละเอียดของหลักเกณฑ์ประกอบการตัดสินใจภายหลังที่มีความเหมาะสมในทางอาญา

⁹⁸ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งซาร์บูกเค่น (199ก, p. 51).

⁹⁹ ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งมิวนิค (1984, p. 127).

¹⁰⁰ Kaiser/Schöch. (p. 246). Op.cit.

¹⁰¹ คำพิพากษาศาลแห่งสตูตการ์ต (1980, p. 250). ; ข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งคอบเลนซ์ ปี (1983, p. 315).

¹⁰² Kaiser/Schöch. (p. 240). Op.cit.

ศาลยุติธรรมจะมีอำนาจในการตัดสินคดีความทุกประเภท ยกเว้นข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งตามมาตรา 453 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับงานคุมประพฤติอันเป็นขั้นตอนภายหลังจากมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว ซึ่งข้อยกเว้นนี้ได้ถูกกำหนดห้ามไว้ในมาตรา 462 a อันเป็นบทบัญญัติที่กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของศาลยุติธรรมไว้โดยละเอียด และเป็นหลักการทั่วไปอันเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณากำหนดโทษทางอาญาโดยศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคดี

3.2 ศาลบังคับโทษในสาธารณรัฐฝรั่งเศส

กระบวนการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นมีการจัดระบบการบริหารงานราชทัณฑ์ ซึ่งมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่าระบบงานราชทัณฑ์ของประเทศไทย กล่าวคือ ในกระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นมิได้มีแต่กรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดเพียงหน่วยงานเดียว แต่ยังมีองค์กรศาลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณา มีคำสั่งอนุมัติให้มีการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ การจำคุกในระบบกึ่งเรือนจำ การควบคุมตัวโดยทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และยังมีองค์กรอัยการซึ่งกฎหมายได้กำหนดบทบาทในการร้องขอและให้ความยินยอมหรือคัดค้านการให้มีการใช้วิธีการดังกล่าว รวมทั้งการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลด้วย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีลักษณะทำนองเดียวกับกระบวนการวินิจฉัยพิจารณาพิพากษาอรรถคดี

ทั้งนี้ ประชาชนฝรั่งเศสได้ประกาศอย่างเป็นทางการถึงการยึดมั่นในสิทธิมนุษยชน และหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ตามที่ได้กำหนดไว้ในปฏิญญาสิทธิ ค.ศ. 1789 ซึ่งได้มีการยืนยันเพิ่มเติมในรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1946 โดยตามรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส (สาธารณรัฐที่ 5) หมวด 8 ว่าด้วยเรื่องอำนาจตุลาการ ในมาตรา 66 บัญญัติไว้ว่า

“ห้ามมิให้กักขังบุคคลใดตามอำเภอใจ

อำนาจตุลาการเป็นผู้พิทักษ์เสรีภาพของบุคคลและรับรองให้มีการเคารพหลักการนี้ ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย”

3.2.1 ผู้พิพากษาบังคับโทษ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีผู้พิพากษาบังคับโทษ (Le juge de l'application des peines - JAP) เป็นหลักในกระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษ ผู้พิพากษาบังคับโทษ เป็นผู้พิพากษาพิเศษประจำศาลชั้นต้น ที่มีหน้าที่ติดตามการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษทั้งในและนอกเรือนจำ ตำแหน่งผู้พิพากษาบังคับโทษนี้ ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1958 อันเนื่องมาจากอิทธิพลของหลักปัจเจกบุคคลของการลงโทษ (L'individualization de la peine) ผู้พิพากษาบังคับโทษมีหน้าที่ในการรักษาหลักการและสาระสำคัญของการลงโทษ ซึ่งรวมถึงการ

ปรับปรุงตัวและการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษเพื่อกลับคืนสู่สังคม ดังนั้น ผู้พิพากษาบังคับโทษ จึงจำเป็นต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์¹⁰³

โดยอำนาจของผู้พิพากษาบังคับโทษแบ่งออกตามลักษณะของสถานที่ในการบังคับโทษ ดังนี้¹⁰⁴

(1) กรณีผู้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำ

หลังจากที่ผู้พิพากษาบังคับโทษได้พิจารณาความเห็นของคณะกรรมการบังคับโทษแล้ว มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1.1) ลดโทษให้กับผู้ต้องโทษที่แสดงความพยายามอย่างเต็มที่ในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม

(1.2) อนุญาตให้ผู้ต้องโทษออกนอกเรือนจำ (Des permissions de sortir)

และในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้มีการอภิปรายโต้แย้งกัน (Le débat contradictoire) ผู้พิพากษาบังคับโทษมีอำนาจอนุญาตให้ทัณฑสถานดำเนินการดังต่อไปนี้ หลังจากการอภิปรายโต้แย้งกันแล้ว

(ก) การพักการลงโทษ (La libération conditionnelle) ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของการราชทัณฑ์ฝรั่งเศส ซึ่งผสมผสานหลักความจำเป็นในการลงโทษกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีป้องกันสังคมแบบใหม่ (La défense sociale nouvelle) ในการฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำความผิดเพื่อกลับคืนเข้าสู่สังคม ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 729¹⁰⁵ ได้กล่าวถึงการพักการลงโทษไว้ ดังนี้

“การพักการลงโทษมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องโทษได้กลับคืนเข้าสู่สังคมและเป็นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ผู้ต้องโทษซึ่งต้องโทษจำคุกเสรีภาพ มีสิทธิได้รับประโยชน์จากมาตรการพักการลงโทษได้ หากเขาได้แสดงความพยายามอย่างจริงจังในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม โดยพิจารณาจากความตั้งใจในการฝึกหัดอาชีพ หรือความสม่ำเสมอในการเรียนการสอนหรือการฝึกหัดอาชีพ หรือการฝึกอบรม หรือการประกอบการทำงานชั่วคราวเพื่อความมุ่งหมายในการกลับคืนเข้าสู่สังคม หรือการมีส่วนร่วมสำคัญในชีวิตครอบครัว หรือการปฏิบัติตนอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด หรือความพยายามในการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย

¹⁰³ อุทัย อาทิวา. (2554, น. 152-153). อัยการฝรั่งเศส. *รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรินติ้ง.

¹⁰⁴ แห่่งเดิม. (น. 154).

¹⁰⁵ Code de Procédure Pénale, 45e édition, Edition 2004, DALLOZ, pp. 1058-1059.

ภายใต้บังคับบทบัญญัติ มาตรา 132-23 แห่งประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส การอนุญาตให้พักการลงโทษจะกระทำได้อีกเมื่อระยะเวลาที่ผู้ต้องโทษได้รับโทษจำคุกเสร็จภาพมาแล้วเป็นเวลาอย่างน้อยเท่ากับระยะเวลาของโทษที่เหลืออยู่ สำหรับผู้ต้องโทษซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 132-8, มาตรา 132-9 และ มาตรา 132-10 แห่งประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสนั้น จะสามารถได้รับประโยชน์จากมาตรการของการพักการลงโทษได้อีกเมื่อระยะเวลาที่ผู้ต้องโทษได้รับโทษจำคุกเสร็จภาพมาแล้วเป็นเวลาอย่างน้อยเท่ากับสองเท่าของระยะเวลาของโทษที่เหลืออยู่สำหรับผู้ต้องโทษ แต่ในกรณีดังกล่าวระยะเวลาที่ต้องโทษมาแล้วจะต้องไม่เกินสิบห้าปี

สำหรับนักโทษที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตจะมีสิทธิได้รับการพักการลงโทษต่อเมื่อได้รับโทษจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบห้าปี”

หลักเกณฑ์ทั่วไปสำหรับผู้ต้องโทษที่ไม่ใช่ผู้กระทำความผิดซ้ำ จะพักการลงโทษได้ต่อเมื่อระยะเวลาที่ต้องขังมาแล้วอย่างน้อยเท่ากับระยะเวลาต้องโทษที่ยังเหลืออยู่ ส่วนผู้ต้องโทษซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำนั้นจะพักการลงโทษได้ต่อเมื่อระยะเวลาที่ต้องขังแล้วอย่างน้อยสองเท่าของระยะเวลาต้องโทษที่ยังเหลืออยู่

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้นมีความสัมพันธ์ของการทำงานระหว่างศาลกับเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายตลอดทั้งกระบวนการ ตั้งแต่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น มีการสืบสวนหาตัวผู้กระทำความผิด การพิจารณาคดี การพิพากษาคดี และการบังคับคดีอาญากับผู้ต้องโทษจนกระทั่งพ้นโทษ โดยที่การพิจารณาพิพากษาคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสไม่ได้พิจารณาแต่เฉพาะการกระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังสามารถพิจารณาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษา ซึ่งทำให้พนักงานอัยการและศาลได้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำความผิดและตัวบุคคลผู้กระทำความผิด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการร้องขอให้ลงโทษของพนักงานอัยการ และการพิจารณากำหนดโทษที่จะลงแก่จำเลยของศาล อันเป็นการสอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมใหม่ (La défense sociale nouvelle / The new social defense) ของ Marc Ancel ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการฟื้นฟูแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่สังคมหลังจากพ้นโทษ

คำร้องขอพักการลงโทษที่ขึ้นสู่การพิจารณาของผู้พิพากษาบังคับโทษนั้น อาจเกิดจากการที่ผู้พิพากษาบังคับโทษหยิบยกคดีขึ้นพิจารณาเอง หรือคำขอของผู้ต้องโทษ หรือคำร้องของพนักงานอัยการแห่งสาธารณรัฐ และในการทำคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาบังคับโทษนั้น จะต้องมีความเห็นของผู้แทนจากสำนักบริหารราชทัณฑ์ประกอบ และจะต้องจัดให้มีการไต่สวนพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย (débat contradictoire) ในองค์คณะที่ปรึกษา (La Chambre du Conseil) โดยผู้พิพากษาบังคับโทษจะฟังคำร้องของพนักงานอัยการและข้อสังเกตหรือคำโต้แย้งของผู้

ต้องโทษหรือทนายความของผู้ต้องโทษ เมื่อผู้พิพากษาบังคับโทษได้วินิจฉัยคำร้องแล้ว ผู้ต้องโทษ อัยการแห่งสาธารณรัฐ และอธิบดีอัยการ สามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวได้ ภายในกำหนด 10 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 722 วรรค 6)¹⁰⁶

คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาบังคับโทษที่อนุญาตให้พักการลงโทษมีผลบังคับทันที แม้จะมีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าว เว้นแต่คำอุทธรณ์ของพนักงานอัยการคัดค้านคำวินิจฉัยดังกล่าวจะ ได้กระทำลงภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย จึงจะมีผลให้รอการบังคับตามคำ วินิจฉัยของผู้พิพากษาบังคับโทษไว้ก่อนจนกว่าศาลอุทธรณ์จะได้พิจารณาคำอุทธรณ์ของพนักงาน อัยการ (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 722 วรรค 8)¹⁰⁷

(ข) การคุมตัวไว้ในสถานที่ภายนอกเรือนจำ (La placement à l'extérieur) ในระบบ ของบ้านกึ่งวิถี (Une semi-liberté) หรือกำหนดให้อยู่ภายใต้การควบคุมทางอิเล็กทรอนิกส์ (La placement sous surveillance électronique)

ผู้พิพากษาบังคับโทษมีอำนาจอนุญาตให้ผู้ต้องโทษออกนอกเรือนจำได้ภายใต้การ ติดตามของเจ้าหน้าที่ ในกรณีที่มีเหตุผลด้านความรุนแรงของปัญหาครอบครัว รวมทั้งอนุญาตให้รอ การลงโทษหรือลดโทษได้

คำพิพากษาหรือคำสั่งของผู้พิพากษาบังคับโทษสามารถอุทธรณ์ได้นับแต่วันที่ได้แจ้ง คำพิพากษาหรือคำสั่งให้ทราบแล้วแต่กรณี ในกรณีที่เป็นคำสั่งให้อุทธรณ์ภายในกำหนดยี่สิบสี่ ชั่วโมง ในกรณีที่เป็นคำพิพากษาให้อุทธรณ์ภายในกำหนดสิบวัน

คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาบังคับโทษให้บังคับได้ทันที เว้นแต่จะมีการอุทธรณ์ของ อัยการภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง

(ค) กรณีผู้ต้องโทษอยู่ในเรือนจำเปิด

ผู้พิพากษาบังคับโทษมีอำนาจหน้าที่ในการติดตามดูแลการบังคับโทษซึ่งกระทำลงใน สถานที่ภายนอกเรือนจำ เช่น การเลื่อน หรือการรอกการลงโทษที่มีเงื่อนไขการปฏิบัติ หรือคุม ประพฤติ (Le sursis avec mise à l'épreuve) การทำงานสาธารณประโยชน์ การรอกการลงโทษ โดยมี หน้าที่ที่จะต้องทำงานสาธารณประโยชน์ การห้ามเข้าเขตกำหนด การติดตาม การคุมประพฤติ (Le suivi socio-judiciaire) การพักการลงโทษโดยมีเงื่อนไข

¹⁰⁶ Ibid. (p. 1042).

¹⁰⁷ Ibid. (pp. 1042-1043).

นอกจากนี้ยังมีหน้าที่จัดการกับการลงโทษจำคุกที่ไม่เกินหนึ่งปีสำหรับผู้ต้องโทษที่ได้รับอิสรภาพภายใต้ระบบบ้านพักกึ่งวิถี การอยู่ภายใต้การควบคุมทางอิเล็กทรอนิกส์ การกำหนดให้อยู่นอกเรือนจำ การรอกการลงโทษหรือการลดโทษ หรือการเปลี่ยนโทษจำคุกที่ไม่เกินหกเดือนให้เป็นการรอกการลงโทษที่มีหน้าที่ในการทำงานสาธารณประโยชน์ หรือการลงโทษปรับรายวัน (Les jours-amende)

สำหรับการปฏิบัติงานในสถานที่เปิดนี้ผู้พิพากษาบังคับโทษจะได้รับการสนับสนุนการทำงานจากสำนักงานเพื่อการคืนสู่สังคมและการคุมประพฤติ (Le Service Pénitentiaire d'Insertion et de Probation - SPIP) สำนักงานนี้มีหน้าที่ในการสืบเสาะข้อเท็จจริงก่อนที่จะมีการพิพากษาลงโทษและช่วยผู้ต้องโทษในการเตรียมสำนวนข้อมูลของการบริหารจัดการโทษที่จะเสนอต่อผู้พิพากษา บรรดาที่ปรึกษาด้านการคืนสู่สังคมและการคุมประพฤติ (Les Conseillers d'Insertion et de Probation) จะให้การสนับสนุนผู้ต้องโทษในการคืนสู่สังคม และตรวจตราว่าผู้ต้องโทษได้ปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่

นอกจากนี้ผู้พิพากษาบังคับโทษยังมีอำนาจในการควบคุมและจัดรูปแบบการบังคับโทษในสถานที่กักขังหรือเรือนจำอีกด้วย¹⁰⁸ และร่วมกับผู้พิพากษาไต่สวน ประธานศาลไต่สวนอัยการแห่งสาธารณรัฐ และอธิบดีอัยการในการตรวจเยี่ยมทัณฑสถานด้วย

จะเห็นได้ว่า กระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการพักการลงโทษนั้นมีลักษณะคล้ายกับกระบวนการในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นพนักงานอัยการ ผู้ต้องโทษ ผู้แทนจากราชทัณฑ์ มีบทบาทในกระบวนการพิจารณา และมีศาลเป็นผู้ไต่สวนพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย นับว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของฝรั่งเศสมีลักษณะของการทำงานที่เป็นระบบบูรณาการขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ต้นจนจบ แม้กระทั่งกระบวนการขึ้นบังคับโทษ ซึ่งเป็นกระบวนการหลังคำพิพากษา พนักงานอัยการก็มีบทบาทการทำงานเคียงคู่ไปกับบทบาทของศาล¹⁰⁹

3.2.2 เขตอำนาจของศาลบังคับโทษ

สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้มีรัฐบัญญัติฉบับที่ 2004-204 ลงวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 2004 หรือกฎหมายแปร์เบ็ง II (Loi Perben II) ซึ่งตราออกมาเพื่อปรับกระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษให้เข้ากับวิวัฒนาการของการประกอบอาชญากรรม และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 มกราคม

¹⁰⁸ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 709-1.

¹⁰⁹ อุทัย อาทิวา. (น. 157). เล่มเดิม.

ค.ศ. 2005 กฎหมายดังกล่าวได้จัดรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษขึ้นใหม่โดยการตั้งเขตอำนาจของศาลบังคับโทษ ดังนี้¹¹⁰

(1) เขตอำนาจศาลบังคับโทษชั้นต้น (Les juridictions de l'application des peines) ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาบังคับโทษและศาลบังคับโทษชั้นต้น ซึ่งมีอำนาจตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในการกำหนดรูปแบบหลักในการลงโทษที่ตัดเสรีภาพหรือโทษจำคุกเสรีภาพบางประเภท โดยกำหนดทิศทางและควบคุมการบังคับโทษดังกล่าว¹¹¹

อำนาจของศาลขึ้นอยู่กับอัตราโทษที่กำหนดไว้ ศาลบังคับโทษชั้นต้นมีอำนาจในการพิจารณาคดีที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป และโทษจำคุกที่เหลือตั้งแต่สามปีขึ้นไป

(2) ศาลบังคับโทษชั้นอุทธรณ์ (La chambre de l'application des peines - CHAP) มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยคำร้องอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาบังคับโทษและศาลบังคับโทษชั้นต้น

(3) คณะกรรมการบังคับโทษ (La commission de l'application des peines) ซึ่งประกอบด้วย ผู้พิพากษาบังคับโทษเป็นประธาน และมีอัยการแห่งสาธารณรัฐและหัวหน้าเรือนจำเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง มีหน้าที่ในการให้ความเห็นแก่ผู้พิพากษาบังคับโทษเพื่อประกอบการพิจารณาคำร้องเกี่ยวกับการใช้มาตรการต่าง ๆ แก่ผู้ต้องโทษ ในระหว่างการบังคับโทษตามคำพิพากษา

3.2.3 หลักการปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับตัวนักโทษแต่ละคน (Individualisation des peines)

การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคน (Individualisation des peines) หมายถึง การที่ศาลหรือองค์กรอื่นที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลนักโทษปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคนเพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูปรับปรุงแก้ไขและเพื่อให้ผู้กระทำความผิดพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมอย่างไม่มีปัญหา ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว การคำนึงถึงลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความผิดอาญานั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรก คือ ก่อนการพิพากษา (Personnalisation des peines) โดยศาลจะเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดโทษและระยะเวลาในการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับจำเลย โดยการพิจารณาถึงความหนักเบาของความผิดที่จำเลยได้กระทำ เหตุบรรเทาโทษต่าง ๆ และลักษณะส่วนตัวของจำเลย¹¹² ช่วงที่สอง คือ ระหว่างการลงโทษ (Individualisation

¹¹⁰ แหล่งเดิม. (น.153).

¹¹¹ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 712-1 วรรคแรก.

¹¹² ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 132-24 บัญญัติว่า “ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย ศาลมีอำนาจพิจารณากำหนดโทษและรูปแบบการลงโทษโดยคำนึงถึงพฤติกรรมแห่งความผิดและลักษณะของผู้กระทำ

des peines) ระหว่างที่นักโทษต้องรับโทษอยู่ในเรือนจำ การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคน ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางเพื่อวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูและปรับปรุงแก้ไขให้จำเลยพร้อมที่จะกลับเข้าใช้ชีวิตในสังคมต่อไป

ในอดีตเรามักจะตั้งสมมติฐานว่าบุคคลที่กระทำความผิดรูปแบบเดียวกัน ควรจะได้รับการโทษจำคุกเท่ากัน เพราะวัตถุประสงค์ของการลงโทษมุ่งเน้นแต่การลงโทษผู้กระทำความผิดให้สมกับการกระทำที่ผู้กระทำได้ก่อขึ้น ยับยั้งข่มขู่ไม่ให้ประชาชนกระทำความผิด รวมทั้งการกั้นผู้กระทำความผิดออกจากสังคมในระยะเวลาที่เหมาะสม ด้วยสมมติฐานเพียงเท่านี้ จึงมีการลงโทษนักโทษที่กระทำความผิดแบบเดียวกันด้วยหลักเกณฑ์เดียวกัน เช่น การกำหนดระยะเวลาจำคุกที่เท่ากัน แต่ด้วยในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ในการลงโทษได้เปลี่ยนไปในทิศทางของการมุ่งเน้นการฟื้นฟูแก้ไขตัวนักโทษ พร้อมทั้งการพยายามทำให้นักโทษกลับคืนสู่สังคม การลงโทษจำคุกจึงไม่ได้มีเพียงเพื่อการแก้แค้นทดแทนการกระทำความผิดหรือเพียงเพื่อการกั้นผู้ร้ายออกจากสังคมเท่านั้น แต่การจำคุกนั้น ยังหมายถึงการเปิดโอกาสให้นักโทษได้รับการฟื้นฟูจิตใจ และเตรียมพร้อมกลับเข้าสู่สังคม โดยที่ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน

วัตถุประสงค์การลงโทษแบบดังกล่าว ได้รับการยอมรับในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสที่ได้กล่าวไว้ว่า “การลงโทษทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดเสรีภาพนั้นยอมรับได้ไม่ใช่เพียงเพื่อการป้องกันสังคมและเพื่อการลงโทษผู้ถูกศาลพิพากษา แต่ยังเป็นไปเพื่อการปรับปรุงแก้ไขบุคคลเหล่านี้และเตรียมการให้พวกเขาสำหรับการกลับเข้าสู่สังคม”¹¹³ หลักการของตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสที่วางไว้นี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่ยอมรับนับถือในสาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นอย่างดี กล่าวคือ การป้องกันสังคม การลงโทษคนกระทำความผิด และการปรับปรุงแก้ไขและเตรียมการให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม¹¹⁴ นอกจากนี้ ข้อตกลงระหว่างประเทศอันว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Pacte international sur les droits civils et politiques) ได้ยืนยันหลักการดังกล่าวอีกว่า “งานราชทัณฑ์คือการบำบัดนักโทษซึ่งมีเป้าหมาย คือ การปรับปรุงแก้ไขนักโทษและการส่งคืนนักโทษสู่สังคม”¹¹⁵

ความผิด เมื่อศาลกำหนดโทษปรับ ศาลจะพิจารณาถึงรายได้ของผู้กระทำความผิดด้วย” เช่นเดียวกับในประเทศไทย ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 เรื่องเหตุบรรเทาโทษ ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดดังกล่าว.

¹¹³ คำวินิจฉัยตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส หมายเลข 93-334 DC ลงวันที่ 20 มกราคม 1994 (ราชกิจจานุเบกษา 26 มกราคม หน้า 1380).

¹¹⁴ ปกป้อง ศรีสนิท. (2550, มิถุนายน, น. 34). “การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคน.” *บทบัญญัติ*, เล่มที่ 63 ตอน 2.

¹¹⁵ ข้อ 10-3 ของ Pacte international sur les droits civils et politiques.

ดังนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูแก้ไขนักโทษดังกล่าว การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นช่วงการกำหนดโทษ โดยศาลที่มีอำนาจตัดสินคดี (Personnalisation des peines) หรือช่วงการลงโทษในเรือนจำ (Individualisation des peines) จึงเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สภาวะทางอัตวิสัย (subjective) ของตัวนักโทษแต่ละคนมีผลกับระยะเวลาจำคุก และการกำหนดมาตรการพิเศษต่าง ๆ ระหว่างจำคุก เพื่อการฟื้นฟูนักโทษ นักโทษที่ร่วมมือและมีการพัฒนาการที่ดีย่อมได้รับการส่งตัวคืนสู่สังคมได้เร็วกว่านักโทษทั่วไป¹¹⁶

เมื่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษผู้กระทำความผิดได้นำไปมุ่งเน้นไปในทางการฟื้นฟูแก้ไข (Réhabilitation) และส่งเสริมการกลับเข้าสู่สังคม (Réinsertion) มาตรการและระยะเวลาในการลงโทษจึงต้องเปลี่ยนไป จากเดิมที่ต้องลงโทษนักโทษเพื่อให้สมกับการกระทำที่ได้กระทำไว้เป็นความผิด ก็เปลี่ยนมาเป็นการพิจารณาถึงลักษณะส่วนตัวของนักโทษและความพร้อมที่จะกลับเข้าสู่สังคมในอนาคต¹¹⁷ ในส่วนนี้ “งานราชทัณฑ์” (service pénitentiaire) และ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ”¹¹⁸ (juge de l'application des peines เรียกย่อว่า JAP) เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการฟื้นฟูแก้ไขนักโทษในเรือนจำ โดยหลักแล้ว “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” จะเป็นผู้พิจารณาออกคำสั่งให้ใช้วิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับตัวนักโทษแต่ละคน ซึ่งมาตรการดังกล่าว ประกอบด้วย การลดระยะเวลาจำคุก (Les réductions de peine), การอนุญาตให้ออกนอกเรือนจำ (Les permissions de sortir), การหยุดหรือแบ่งการลงโทษ (La suspension ou le fractionnement de la peine), การจำคุกนอกเรือนจำ (Le placement à l'extérieur), การให้เสรีภาพบางส่วน (La semi-liberté), การควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Le placement sous surveillance électronique), และการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข (La libération conditionnelle)

3.2.3.1 การลดระยะเวลาจำคุก (Les réductions de peine)¹¹⁹ ซึ่งกระทำโดย “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” โดยอาจสั่งลดระยะเวลาจำคุกของนักโทษหลังจากรับฟังความเห็นของ

¹¹⁶ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 35). เล่มเดิม.

¹¹⁷ F. Desportes et F. Le Guehec, Droit pénal général, 10e édition, Economica, 2003, n° 1045, p. 907.

¹¹⁸ ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ (le juge de l'application des peines) เป็นผู้พิพากษาอาชีพในศาลจังหวัด (Tribunal de grande instance) ที่ถูกเสนอชื่อโดย Conseil supérieur de la Magistrature (คล้ายคณะกรรมการตุลาการในประเทศไทย) มีอำนาจหน้าที่ในการปรับใช้โทษและกำหนดมาตรการต่างๆ ให้เหมาะสมกับนักโทษในเรือนจำ รวมถึงการดูแลจำเลยที่ถูกลงโทษแต่ได้รับการรอการลงโทษ (le sursis avec mise à l'épreuve).

¹¹⁹ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 37). เล่มเดิม.

“คณะกรรมการปรับใช้โทษ”¹²⁰ (La commission de l'application des peines) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 721 กำหนดหลักเกณฑ์การลดระยะเวลาลงโทษไว้ว่า ศาลอาจลดโทษจำคุกให้นักโทษในปีแรกได้มากที่สุด 3 เดือน ในปีถัดไปได้มากที่สุด 2 เดือน ในกรณีโทษจำคุกน้อยกว่า 1 ปี ศาลอาจลดโทษจำคุกให้นักโทษได้มากที่สุด 7 วันต่อเดือน อย่างไรก็ตาม ศาลไม่อาจลดโทษให้ได้หากโทษจำคุกขั้นต่ำน้อยกว่า 1 เดือน¹²¹ สำหรับนักโทษที่กระทำผิดซ้ำซาก (récidive) สิทธิประโยชน์ในการได้รับการลดระยะเวลาการลงโทษจะลดน้อยลงเหลือไม่เกิน 2 เดือน สำหรับปีแรก และไม่เกิน 1 เดือนสำหรับปีถัดไป และไม่เกิน 5 วันต่อเดือนสำหรับโทษจำคุกน้อยกว่า 1 ปี

นอกจากการลดระยะเวลาจำคุกแบบปกติ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 721-1 ยังกำหนดให้ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” สามารถลดระยะเวลาจำคุกให้นักโทษเพิ่มเติมได้อีกเท่าหนึ่ง ด้วยเหตุผลพิเศษ คือ ถ้านักโทษได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างจริงจังในการปรับปรุงตัวเอง โดยเฉพาะการแสดงผลงานการผ่านการทดสอบในสถาบันศึกษา หรือมหาวิทยาลัยหรือทางสายอาชีพ หรือการแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าอย่างแท้จริงในการศึกษาหรือการอบรมวิชาชีพ หรือการเข้ารับการบำบัดเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอีก หรือการพยายามที่จะชดใช้ความเสียหายให้ผู้เสียหาย

เมื่อลดระยะเวลาการลงโทษแล้ว นักโทษจะได้รับออกจากเรือนจำเร็วกว่ากำหนดโทษในตอนแรก ผู้เสียหายอาจจะได้รับความกระทบกระเทือนจากคำสั่งลดระยะเวลาดังกล่าว กฎหมายฝรั่งเศสจึงได้กำหนดเพิ่มเติมว่า “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ที่ออกคำสั่งลดระยะเวลาลงโทษอาจออกคำสั่งห้ามมิให้นักโทษพบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เสียหายภายในระยะเวลาที่ได้รับการลดโทษให้ หากนักโทษฝ่าฝืนข้อกำหนดดังกล่าว ผู้พิพากษามีอำนาจสั่งให้นักโทษกลับเข้าเรือนจำได้¹²²

3.2.3.2 การอนุญาตให้ออกนอกเรือนจำ (Les permissions de sortir)¹²³ ภายหลังจากฟังความเห็นของ “คณะกรรมการปรับใช้โทษ” แล้ว “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” อาจสั่งให้นักโทษออกนอกเรือนจำได้ชั่วคราวด้วยเหตุผลสามประการ คือ ประการที่หนึ่ง เหตุจากครอบครัว เช่น ญาติ

¹²⁰ คณะกรรมการปรับใช้โทษ (La commission de l'application des peines) ประกอบด้วย ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ (le juge de l'application des peines), อัยการจังหวัด (le procureur de la République) และ หัวหน้าเรือนจำ (le chef d'établissement) ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 712-5.

¹²¹ คำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศส ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 1990.

¹²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 721-2 (บังคับใช้ 1 มกราคม 2005).

¹²³ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 38). เล่มเดิม.

สนิทป่วยหนักหรือเสียชีวิต¹²⁴ ระยะเวลาอนุญาตให้ออกนอกเรือนจำมากที่สุด 3 วัน และอนุญาตให้เฉพาะนักโทษที่ต้องโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ประการที่สอง เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว ระยะเวลาให้ออกนอกเรือนจำมากที่สุด คือ 3 วันเช่นกัน ประการที่สามเหตุผลส่วนตัว หรือเพื่อออกไปตามหมายเรียกต่างๆ เช่น การไปพบนายจ้าง ไปสอบหรือไปปรากฏตัวหน้าศาล ซึ่งการออกนอกเรือนจำด้วยเหตุผลนี้ต้องไม่เกิน 1 วัน วิธีการนี้มีการปรับใช้อย่างมาก จากสถิติของงานราชทัณฑ์ฝรั่งเศสมีนักโทษได้รับอนุญาตให้ออกนอกเรือนจำถึง 15,000 คน และมากกว่า 30,000 ครั้ง ต่อปี¹²⁵

3.2.3.3 การหยุดหรือแบ่งการลงโทษ (La suspension ou le fractionnement de la peine)¹²⁶ คือ การที่ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” หรือ “ศาลปรับใช้โทษ” (Le tribunal de l’application des peines)¹²⁷ ออกคำสั่งให้หยุดการจำคุกนักโทษหรือแบ่งการจำคุกนักโทษออกเป็นช่วง ๆ

หลักเกณฑ์การแบ่งการจำคุก คือ นักโทษที่อาจได้รับประโยชน์จากมาตรการดังกล่าว จะต้องแสดงให้เห็นถึงเหตุขัดแย้งทางด้านสุขภาพ ทางด้านวิชาชีพ หรือทางด้านสังคม โดยนักโทษที่ได้รับสิทธิจะต้องมีระยะเวลาจำคุกเหลืออยู่ไม่เกิน 1 ปี ในกรณีของการแบ่งระยะเวลาจำคุก ระยะเวลาจำคุกที่ถูกแบ่งต้องไม่น้อยกว่า 2 วัน และระยะเวลารวมในการใช้มาตรการแบ่งระยะเวลาจำคุกทั้งหมดต้องไม่เกิน 3 ปี

องค์กรที่ออกคำสั่ง คือ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” แต่การพิจารณาออกคำสั่งนั้นไม่เหมือนกับสองมาตรการก่อนที่ใช้การไต่สวนโดยผู้พิพากษานายเดียว วิธีพิจารณาออกคำสั่งหยุดหรือแบ่งระยะเวลาลงโทษนี้มี “การทำให้เป็นระบบศาล” (Juridictionnalisation)¹²⁸ กล่าวคือ

¹²⁴ J. Pradel, Manuel de Droit pénal général, 14e édition, Cujas, 2002, n°720, p. 637.

¹²⁵ Ibid, p. 638.

¹²⁶ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 39). เล่มเดิม.

¹²⁷ “ศาลปรับใช้โทษ” (Le tribunal de l’application des peines) ในแต่ละเขตศาลอุทธรณ์จะมีการจัดตั้ง “ศาลปรับใช้โทษ” ขึ้นเพื่อพิจารณาการปรับใช้โทษกับนักโทษในเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกินอำนาจของผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” (juge de l’application des peines) องค์ประกอบของศาลปรับใช้โทษ คือ ประธานศาลคนหนึ่ง และผู้ช่วยอีกสองคน ซึ่งถูกเลือกจากบรรดาผู้พิพากษาปรับใช้โทษในเขตอำนาจศาล การจัดองค์กรแบบศาลปรับใช้โทษแท้จริงแล้ว คือ การให้ศาลทำคำสั่งในเรื่องสำคัญ ๆ แบบองค์คณะนั่นเอง ในขณะที่เรื่องที่มีความสำคัญน้อยจะให้ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ ซึ่งเป็นผู้พิพากษาคนเดียว มีอำนาจออกคำสั่งได้เอง ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 712-3.

¹²⁸ “การทำให้เป็นระบบศาล” (juridictionnalisation) ในส่วนของการปรับใช้โทษกับนักโทษ เริ่มกระบวนการด้วยผลของรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 15 มิถุนายน 2000.

“ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ต้องเปิดศาล¹²⁹ และรับฟังความเห็นทุกฝ่าย (Contradictoire)¹³⁰ โดยต้องรับฟังความเห็นจากงานราชทัณฑ์ อัยการ และนักโทษ รวมทั้งทนายความของนักโทษ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ต้องทำคำสั่งโดยระบุเหตุแห่งการออกคำสั่ง และคู่ความสามารถอุทธรณ์คำสั่งได้

นอกจากนี้ นักโทษที่มีสภาพร่างกายไม่เหมาะกับการจำคุกอาจได้รับการหยุดการลงโทษด้วยวิธีพิเศษ มาตรา 720-1-1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส โดยนักโทษต้องแสดงให้เห็นว่าสภาพร่างกายของนักโทษไม่อาจถูกจำคุกได้อย่างถาวร แต่ศาลจะสั่งได้ก็ต่อเมื่อมีผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ไม่น้อยกว่าสองคนให้การรับรอง การออกคำสั่งหยุดการลงโทษด้วยวิธีพิเศษนี้สอดคล้องกับข้อ 3 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Convention européenne des droits de l’homme) ที่ห้ามการลงโทษแบบไร้มนุษยธรรม การออกคำสั่งหยุดการลงโทษด้วยวิธีพิเศษนี้ใช้วิธีพิจารณาแบบระบบศาลเช่นเดียวกัน (Juridictionnalisation) และอยู่ในอำนาจของ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” หากเป็นกรณีที่นักโทษต้องคำพิพากษาจำคุกไม่เกิน 10 ปี หรือกรณีที่นักลงโทษเหลือระยะเวลาจำคุกอีกไม่เกิน 3 ปี และอยู่ในอำนาจของ “ศาลปรับใช้โทษ” ในกรณีอื่น ๆ ที่นักโทษต้องโทษรุนแรงกว่า

3.2.3.4 การทำงานนอกเรือนจำ (Le placement à l’extérieur)¹³¹ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 723 วรรค 1 ได้กำหนดให้นักโทษสามารถทำงานนอกเรือนจำได้ ภายใต้ความควบคุมของเจ้าหน้าที่เรือนจำ นักโทษที่อาจได้รับคำสั่งดังกล่าวต้องเป็นนักโทษที่ไม่เคยมีประวัติถูกลงโทษจำคุกเกิน 6 เดือน และโทษจำคุกที่เหลืออยู่ต้องไม่เกิน 5 ปี การพิจารณาออกคำสั่งนั้นกระทำโดยศาลปรับใช้โทษภายใต้วิธีพิจารณาระบบศาลเช่นเดียวกับการพิจารณาออกคำสั่งในเรื่องการหยุดหรือแบ่งการลงโทษนั่นเอง

3.2.3.5 การให้เสรีภาพบางส่วน (La semi-liberté)¹³² โดยมาตรการนี้อาจถูกสั่งได้โดยผู้พิพากษาตอนตัดสินโทษจำเลย หรืออาจถูกสั่งได้ในภายหลังโดย “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ไม่ว่าจะถูกสั่งโดยศาลใด การให้เสรีภาพบางส่วนมีหลักการเดียวกัน คือ นักโทษได้รับอิสรภาพโดยปราศจากการควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ แต่ต้องกลับเข้ามาในเรือนจำเมื่อถึงกำหนดเวลา ในอดีตนักโทษที่ได้รับประโยชน์จากมาตรการนี้จะต้องกลับเข้าเรือนจำทุกเย็น ต่อมารัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 30

¹²⁹ หากนักโทษอยู่ในเรือนจำการเปิดพิจารณาคดีให้ทำที่เรือนจำ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 712-6.

¹³⁰ ผู้พิพากษาปรับใช้โทษอาจงดการฟังความเห็นทุกฝ่ายได้หากอัยการ และนักโทษหรือทนายความของนักโทษยินยอม ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 712-6 วรรค 2.

¹³¹ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 40). เล่มเดิม.

¹³² ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 41). เล่มเดิม..

ธันวาคม 1985 ได้ผ่อนคลายการกลับเข้าเรือนจำ โดยเปิดโอกาสให้ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” มีดุลพินิจในการกำหนดเวลาการกลับเข้าเรือนจำของนักโทษโดยคำนึงถึงมูลเหตุที่อนุญาตให้นักโทษออกจากเรือนจำ นักโทษที่อาจได้รับประโยชน์จากมาตรการนี้ คือ นักโทษที่เหลือเวลาจำคุกไม่เกิน 1 ปี¹³³ และการพิจารณาออกคำสั่งตามมาตรการนี้จะต้องถูกกระทำโดยกระบวนการศาลเช่นกัน

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ศาลนิยมนกำหนดโทษจำคุกจำเลยแบบผสม เช่น ลงโทษจำคุก 1 ปี 6 เดือน แต่กำหนดให้จำเลยอยู่ในเรือนจำจริง ๆ บางส่วนเท่านั้น เช่น 6 เดือน ส่วนที่เหลือ 1 ปี ให้รอกการลงโทษไว้ ในกรณีนี้เกิดปัญหาขึ้นมาว่าศาลสามารถกำหนดมาตรการให้เสรีภาพบางส่วน (La semi-liberté) ได้หรือไม่ เพราะโทษจำคุกที่ศาลกำหนดทั้งหมดเกิน 1 ปี ไม่เข้าเงื่อนไขของมาตรการนี้ ในขณะที่นักโทษต้องถูกจำคุกจริง ๆ เพียง 6 เดือน ซึ่งไม่เกิน 1 ปี ในปัญหานี้ศาลฎีกาฝรั่งเศสอนุญาตให้ศาลล่างกำหนดมาตรการในการให้เสรีภาพบางส่วนกับจำเลยคนดังกล่าวได้ เพราะโทษจำคุกจริง ๆ ที่เหลืออยู่ไม่เกิน 1 ปี¹³⁴

ศาลได้กำหนดวิธีการให้เสรีภาพบางส่วนกับนักโทษประมาณ 7,000 คนต่อปี ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน คือ เพื่อการทำงานประมาณ 80% เพื่อการฝึกอาชีพ 16% และเพื่อการกลับไปหาครอบครัวประมาณ 2%¹³⁵

3.2.3.6 การควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Le placement sous surveillance électronique)¹³⁶ เป็นมาตรการที่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐบัญญัติ ฉบับลงวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1997 โดยมีหลักการคือการปล่อยให้นักโทษอยู่ที่บ้าน โดยมีกำไลอิเล็กทรอนิกส์คอยควบคุมแทนเจ้าหน้าที่ และแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบเมื่อนักโทษออกนอกเขตที่พัก ในทางปฏิบัตินักโทษจะถูกใส่กำไลอิเล็กทรอนิกส์ที่ข้อเท้าหรือข้อมือซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวส่งสัญญาณวิทยุไปยังเครื่องรับสัญญาณที่ถูกติดตั้งในบ้าน และเชื่อมต่อสัญญาณดังกล่าวผ่านทางสายโทรศัพท์ไปยังศูนย์ควบคุมนักโทษของงานราชทัณฑ์ สัญญาณที่ถูกส่งไปนี้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทราบว่านักโทษยังคงอยู่ในบ้าน หากสัญญาณขาดหายไปหรือนักโทษถอดกำไลออก เจ้าหน้าที่จะถูกเตือนให้ทราบทันทีโดยระบบอัตโนมัติ¹³⁷ การควบคุมด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์นี้จะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และ

¹³³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 723-1.

¹³⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศส ลงวันที่ 6 ธันวาคม 1994.

¹³⁵ F. Desportes et F. Le Guehec, Droit pénal général, Op. cit., n° 1056, p. 915 ; J. Pradel, Manuel de Droit pénal général, Op. cit., n°722, p. 640.

¹³⁶ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 41-43). เล่มเดิม.

¹³⁷ F. Desportes et F. Le Guehec, Droit pénal général, Op. cit., n° 1056 - 1, p. 916.

ความเป็นส่วนตัวของนักโทษ¹³⁸ อย่างไรก็ตามนักโทษอาจได้รับอนุญาตให้ออกนอกบ้านได้ในกรณีจำเป็นเพื่อการบำบัดรักษาโรคหรือเพื่อกิจกรรมทางวิชาชีพ

นักโทษที่อาจได้รับการควบคุมตามวิธีการนี้ คือ นักโทษที่ต้องโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือโทษจำคุกที่เหลืออยู่ไม่เกิน 1 ปี โดยผู้พิพากษาที่ออกคำสั่งนี้อาจกำหนดหน้าที่ให้นักโทษต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของการคุมประพฤติที่กำหนดไว้สำหรับการรอกการลงโทษ (sursis avec mise à l'épreuve) เช่น การมารายงานตัวเมื่อถึงกำหนด การห้ามพบปะผู้เสียหาย เป็นต้น นักโทษจะต้องให้ความยินยอมกับการใช้มาตรการควบคุมแบบนี้ โดยต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความก่อนการตัดสินใจ นอกจากนี้การปรับใช้มาตรการควบคุมแบบนี้อาจต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลอีกสองคนเพิ่มเติม คือ เจ้าของสถานที่ในกรณีที่พักที่ควบคุมไม่ใช่บ้านของนักโทษ¹³⁹ และผู้แทนโดยชอบธรรมในกรณีที่นักโทษเป็นผู้เยาว์

มาตรการควบคุมนักโทษด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์นี้จัดว่าเป็นมาตรการใหม่ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยในระยะแรกรัฐมนตรีบางส่วนในคณะรัฐมนตรียังคงตั้งข้อสงสัยกับประสิทธิภาพและความยากลำบากในการปรับใช้มาตรการนี้ แม้กฎหมายจะประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1997 แต่การทดลองใช้ครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 2000 โดยรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมได้จัดให้มีการทดลองให้นักโทษถูกควบคุมด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ การทดลองครั้งนี้ให้ผลที่ดีโดยมีนักโทษสมัครใจเข้าสู่การควบคุมด้วยอิเล็กทรอนิกส์จำนวน 255 คน และมีเพียง 12 คนเท่านั้น ที่ถูกเพิกถอนและถูกนำตัวกลับเข้าเรือนจำ โดยในจำนวนนี้ นักโทษ 7 คน ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด นักโทษ 2 คน กระทำความผิดใหม่ และมีนักโทษเพียง 3 คน ที่หลบหนี¹⁴⁰

หลังจากผลการทดลองดังกล่าว รัฐบาลสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีความมั่นใจมากขึ้นในการปรับใช้มาตรการควบคุมนักโทษด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ดังจะเห็นได้จากรัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 2002 กำหนดให้ “องค์กรเอกชนที่ได้รับการรับรอง” มีอำนาจใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ใหม่ในการควบคุมนักโทษ¹⁴¹ แต่การตรวจสอบว่านักโทษอยู่ที่ควบคุมหรือไม่ยังเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ในปัจจุบันมาตรการดังกล่าวเป็นที่นิยมมาก ทำให้ปัญหาเรื่องนักโทษล้นเรือนจำเบาบางลง

การออกคำสั่งและการเพิกถอนคำสั่งตามมาตรการนี้ต้องการทำโดยกระบวนการศาล โดยการรับฟังความเห็นทุกฝ่ายทั้งทางนักโทษรวมทั้งทนายความ อัยการ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์

¹³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 723-8 วรรค 2.

¹³⁹ แหล่งเดิม. มาตรา 723-7 วรรค 2.

¹⁴⁰ F. Desportes et F. Le Gunehec, Droit pénal général, Op. cit., n° 1056-1, p.917.

¹⁴¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 723-9 วรรค 3.

เหตุแห่งการเพิกถอนคำสั่งมี 5 ประการ คือ

- (1) เมื่อพฤติการณ์อันเป็นเหตุให้ออกคำสั่งหมดไป
- (2) เมื่อนักโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดโดยศาล
- (3) เมื่อปรากฏหลักฐานความประพฤติเสื่อมเสียของนักโทษ
- (4) เมื่อนักโทษปฏิเสธการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่กระทำโดยศาล
- (5) เมื่อนักโทษร้องขอเอง

หากศาลออกคำสั่งเพิกถอนการควบคุมด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ นักโทษจะต้องกลับเข้าเรือนจำ โดยต้องรับโทษที่เหลืออยู่หลังจากหักระยะเวลาควบคุมด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์¹⁴²

ปัญหาที่เกิดขึ้นและถูกยกขึ้นพิจารณาในสาธารณรัฐฝรั่งเศส คือ การที่สัญญาณเดือนว่านักโทษออกนอกเขตกำหนด จะเป็นเหตุให้นักโทษต้องถูกเพิกถอนการควบคุมด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์โดยทันทีหรือไม่ รัฐสภาฝรั่งเศสเข้าใจถึงความเป็นไปได้ที่เครื่องมืออาจเกิดการขัดข้อง จึงไม่ได้กำหนดอย่างเคร่งครัดว่าผู้พิพากษาต้องเพิกถอนมาตรการนี้ทันทีเมื่อสัญญาณเดือนดังกล่าวเกิดขึ้น ดังนั้น ในระยะแรกที่มีการปรับใช้มาตรการนี้ เมื่อสัญญาณเดือนดังกล่าวเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่จะถูกส่งตัวไปที่บ้านที่ควบคุมนักโทษทันที เพื่อพิสูจน์ว่านักโทษยังคงอยู่ในสถานที่ควบคุมหรือไม่ การส่งตัวเจ้าหน้าที่ไปที่บ้านนักโทษทุกกรณีที่สัญญาณเดือนดังกล่าว สร้างความยุ่งยากในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นอย่างมาก รัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 2002 จึงกำหนดใหม่ว่าการส่งตัวเจ้าหน้าที่ไปที่บ้านที่ควบคุมนักโทษไม่ใช่เรื่องบังคับอีกต่อไป เมื่อสัญญาณเดือนการออกนอกเขตกำหนดดังกล่าวเกิดขึ้น รัฐบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจดุลยพินิจกับ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ในการพิจารณาว่าสัญญาณเดือนดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเจตนาหลบหนีหรือเพราะเหตุอื่น นอกจากนี้มาตรา R. 57-22 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสยังได้กำหนดวิธีปฏิบัติที่ง่ายขึ้น กล่าวคือ เมื่อสัญญาณเดือนดังกล่าว ให้เจ้าหน้าที่โทรศัพท์ติดต่อไปยังนักโทษเพื่อยืนยันการปรากฏตัวของนักโทษแทนการส่งเจ้าหน้าที่ไป¹⁴³

3.2.3.7 การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข (La libération conditionnelle)¹⁴⁴ คือ การปล่อยนักโทษกลับสู่อิสรภาพแบบมีเงื่อนไขให้นักโทษปฏิบัติ เมื่อนักโทษปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด ก็จะไม่ถูกนำกลับมาลงโทษอีก ในทำนองกลับกัน หากนักโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด นักโทษจะถูกนำกลับมาเข้าเรือนจำ การปล่อยสู่อิสรภาพในลักษณะนี้คล้ายกับการรอกการ

¹⁴² แหล่งเดิม. มาตรา 723-13 วรรค 2.

¹⁴³ F. Desportes et F. Le Guehec, Droit pénal général. Op. cit., n° 1056-1, p. 917.

¹⁴⁴ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 43-48). เล่มเดิม.

ลงโทษ (Le sursis avec mise a l'epreuve) แต่ต่างกันตรงที่การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนี้ปรับใช้กับนักโทษที่เคยอยู่ในเรือนจำจริง ๆ มาแล้ว แต่ศาลสั่งปล่อยนักโทษออกก่อนกำหนด โดยมีเงื่อนไขให้นักโทษปฏิบัติในขณะที่การรอการลงโทษใช้กับจำเลยที่ศาลตัดสินจำคุก แต่ศาลกำหนดเงื่อนไขให้จำเลยปฏิบัติโดยไม่ต้องเข้าเรือนจำ

หากพิจารณาข้อดีของการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขแล้วจะพบว่าวิธีการดังกล่าวให้ประโยชน์หลายอย่างมากว่าการปล่อยนักโทษออกจากเรือนจำเมื่อครบกำหนดระยะเวลาจำคุก ที่เห็นได้ชัดคือ นักโทษที่เข้าสู่กระบวนการพักการลงโทษนั้น แม้ว่าจะได้รับอิสรภาพก่อนกำหนดจริง แต่ก็จะต้องถูกคุมขังด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ นานาที่ศาลกำหนดขึ้นเพื่อที่จะให้นักโทษปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคม หากนักโทษปฏิบัติตามเงื่อนไขเหล่านี้ได้เป็นผล ก็เท่ากับเป็นสิ่งยืนยันความสำเร็จในการฟื้นฟูนักโทษ ในทำนองกลับกัน หากนักโทษไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขเหล่านี้ได้ นักโทษก็จะถูกจับเข้าเรือนจำอีกทีหนึ่ง ในขณะที่หากไม่มีการปรับใช้มาตรการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนี้ แม้นักโทษจะถูกจำคุกครบตามกำหนดเวลาก็จริง แต่ก็ไม่มีเงื่อนไขใดๆ ให้นักโทษปฏิบัติหลังจากได้รับอิสรภาพเพื่อเป็นการฟื้นฟูตัวนักโทษเลย

การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขมีแนวคิดมาจาก นาย Bonneville de Marsangy ซึ่งเป็นผู้พิพากษา¹⁴⁵ โดยเป็นวิธีการที่เก่าแก่เริ่มใช้ครั้งแรกโดยรัฐบัญญัติฉบับลงวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1885 อย่างไรก็ตาม การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขกลับไม่ได้รับความนิยมในระยะแรก ๆ และจำนวนนักโทษที่ได้รับคำสั่งให้พักการลงโทษกลับมีแนวโน้มลดลง เพราะเหตุว่า กระบวนการออกคำสั่งและเพิกถอนคำสั่งนั้นไม่ใช่กระบวนการศาล (non jurisdiction) ทำให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากถึงเรื่องความโปร่งใส และความเป็นธรรม ดังจะเห็นได้จากในอดีต องค์กรผู้มีอำนาจออกคำสั่งและเพิกถอนคำสั่งพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนั้น คือ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ถ้าโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ซึ่งแม้จะเป็นตุลาการอาชีพ แต่กระบวนการออกคำสั่งก็ไม่ใช้ระบบศาล กล่าวคือ คำสั่งไม่ต้องให้เหตุผล และไม่อาจอุทธรณ์คำสั่งได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ในอดีตนั้น “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ที่ออกคำสั่งเกี่ยวกับการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขเป็นเพียงผู้ออกคำสั่งทางปกครองแบบหนึ่งเท่านั้น ส่วนถ้าโทษจำคุกที่สูงกว่า 5 ปี องค์กรผู้มีอำนาจออกคำสั่งเกี่ยวกับการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนั้นกลับกลายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นองค์กรทางการเมืองฝ่ายบริหารที่ได้รับการวิจารณ์อย่างมากถึงเรื่องความเป็นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีกระแสกดดันทาง

¹⁴⁵ F. Desportes et F. Le Gunehec, Droit pénal général. Op. cit., n° 1056-1, p. 918.

สังคม เมื่อองค์กรฝ่ายบริหารเหล่านี้ทำการปล่อยนักโทษออกมาก่อนกำหนด คำสั่งดังกล่าวเท่ากับเป็นการออกคำสั่งที่ขัดกับอำนาจตุลาการที่ได้พิพากษาและกำหนดโทษไว้แล้วในตอนแรก¹⁴⁶

การทำให้เป็นกระบวนการศาล (Jurisdictionnalisation) สำหรับการพักการลงโทษเริ่มมีขึ้นด้วยผลของรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ 15 มิถุนายน 2000 เพื่อแก้ปัญหาข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่กล่าวมา และเพื่อส่งเสริมการใช้การพักการลงโทษกับนักโทษ อันจะมีผลดีทั้งทางด้านลดจำนวนนักโทษในเรือนจำ พร้อมกับการปรับปรุงแก้ไขนักโทษให้พร้อมกับการกลับสู่สังคม

การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขในบทบัญญัติของกฎหมายปัจจุบัน (แก้ไขครั้งสุดท้ายเมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 2007) มีเจตนารมณ์ที่จะให้นักโทษกลับคืนสู่สังคม (La réinsertion des condamnés) และการป้องกันการกระทำความผิดอีก (La prévention de la récidive)¹⁴⁷ โดยนักโทษที่อาจได้รับประโยชน์จากมาตรการนี้คือนักโทษที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างจริงจังที่จะปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคม เช่น เมื่อนักโทษสามารถพิสูจน์ถึงการทำกิจกรรมทางวิชาชีพ หรือ พิสูจน์ถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพอย่างไม่ลดละ รวมทั้งการฝึกงานหรือการทำงานชั่วคราว เพื่อที่จะให้ตนเองกลับคืนสู่สังคม หรือพิสูจน์ถึงความจำเป็นในการกลับไปใช้ชีวิตครอบครัว หรือ พิสูจน์ถึงความจำเป็นในการเข้าบำบัดรักษา หรือ พิสูจน์ถึงความพยายามที่จะชดใช้ความเสียหายให้ผู้เสียหาย¹⁴⁸

เงื่อนไขของการร้องขอพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนี้ คือ นักโทษจะต้องได้รับโทษในเรือนจำมาแล้วกึ่งหนึ่งของโทษที่เหลืออยู่¹⁴⁹ ตัวอย่างเช่น นักโทษคนหนึ่งต้องโทษจำคุก 10 ปี นักโทษคนนี้สามารถร้องขอพักการลงโทษได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วอย่างน้อยเป็นเวลา 5 ปี และในกรณีที่นักโทษได้รับประโยชน์จากมาตรการลดระยะเวลาจำคุก (Les réductions de peine) ก็ต้องนำสิทธิประโยชน์เหล่านี้ของนักโทษมารวมในการคำนวณสิทธิในการร้องขอการพักการลงโทษด้วย ตัวอย่างเช่น นักโทษคนหนึ่งต้องโทษจำคุก 10 ปี โดยนักโทษคนนี้ได้รับการลดระยะเวลาจำคุกจากศาลเป็นเวลา 12 เดือน ภายหลังจากที่ได้รับผลการลดระยะเวลาลดโทษแล้ว นักโทษจะถูกขังในเรือนจำจริง ๆ เพียง 9 ปี นักโทษคนนี้อาจร้องขอเวลาการพักการลงโทษได้เมื่อตนเองได้รับโทษจำคุกมาแล้ว 4 ปี 6 เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาครึ่งหนึ่งของการคุมขังจริง ๆ ทั้งหมด 9 ปี แต่สำหรับนักโทษที่กระทำความผิดซ้ำซาก สิทธิประโยชน์จะน้อยกว่านักโทษทั่วไป กล่าวคือ นักโทษที่

¹⁴⁶ P. Poncela, « Le fait du prince : la libération conditionnelle accordée par le ministre de la justice », RSC, 1999, p. 140 cité par F. Desportes et F. Le Guehrec, Droit pénal général. Op. cit., n° 1057, p. 919.

¹⁴⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 729 วรรค 1.

¹⁴⁸ แห่งเดิม. มาตรา 729 วรรค 1.

¹⁴⁹ แห่งเดิม. มาตรา 729 วรรค 2.

กระทำความผิดซ้ำซากอาจร้องขอการพักการลงโทษได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วเป็นเวลาอย่างน้อยสองเท่าของโทษที่เหลืออยู่¹⁵⁰ ตัวอย่างเช่น นักโทษที่กระทำความผิดซ้ำซากคนหนึ่งได้รับโทษจำคุก 9 ปี นักโทษคนนี้อาจร้องขอการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขเมื่ออยู่ในเรือนจำมาแล้วอย่างน้อย 6 ปี

ในทุกกรณี แม้โทษจำคุกจะยาวนานมากเพียงใด (เว้นแต่โทษจำคุกตลอดชีวิต) นักโทษทุกประเภท สามารถร้องขอการพักการลงโทษได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 15 ปี สำหรับนักโทษทั่วไป และอย่างน้อย 20 ปี สำหรับนักโทษที่กระทำความผิดซ้ำซาก ตัวอย่างเช่น นักโทษคนหนึ่งต้องโทษจำคุก 40 ปี นักโทษคนนี้อาจร้องขอการพักการลงโทษได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 15 ปี

ในกรณีของโทษจำคุกตลอดชีวิต นักโทษสามารถร้องขอการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 18 ปี และสำหรับนักโทษที่กระทำความผิดซ้ำซากที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต อาจร้องขอการพักการลงโทษได้เมื่อถูกจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 22 ปี¹⁵¹

นอกจากนี้ ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับสวัสดิภาพทางครอบครัว กฎหมายได้เพิ่มบทบัญญัติเรื่องการพักการลงโทษแบบพิเศษที่ให้กับผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กที่อายุไม่เกิน 10 ปี¹⁵² กล่าวคือ ศาลอาจพักการลงโทษให้ผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กที่อายุไม่เกิน 10 ปีได้ทันที หากผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กนั้นต้องโทษจำคุกไม่เกิน 4 ปี หรือโทษจำคุกที่เหลืออยู่ไม่เกิน 4 ปี อย่างไรก็ตาม หากผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กต้องโทษจำคุกเพราะการกระทำความผิดต่อเด็ก ผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กไม่อาจได้รับประโยชน์จากบทบัญญัติพิเศษนี้ รวมทั้งผู้ใช้อำนาจปกครองเด็กที่เข้าลักษณะเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำซาก ก็ไม่ได้รับประโยชน์จากบทบัญญัติพิเศษนี้เช่นกัน

องค์กรตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งและเพิกถอนคำสั่งการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข คือ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” ในกรณีนักโทษต้องโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี หรือในกรณีที่โทษจำคุกที่เหลืออยู่ไม่เกิน 3 ปี และ “ศาลปรับใช้โทษ” ในกรณีอื่นๆ ซึ่งเรื่องที่อยู่ในอำนาจของ “ศาลปรับใช้โทษ” ก็คือกรณีนักโทษที่ต้องโทษหนักกว่านั้นเอง การออกคำสั่งและเพิกถอนคำสั่งพักการลงโทษโดยศาลปรับใช้โทษจะพิจารณาด้วยองค์คณะ¹⁵³

วิธีพิจารณาออกคำสั่งนั้นใช้ระบบศาล กล่าวคือ คำสั่งจะต้องใช้เหตุผลในการออกคำสั่ง และคำสั่งอาจถูกอุทธรณ์ได้ที่ศาลอุทธรณ์ นอกจากนั้น ก่อนออกคำสั่ง ผู้พิพากษาหรือศาลจะต้องรับฟังความทุกฝ่าย กล่าวคือ ฝ่ายนักโทษรวมทั้งทนายความ ฝ่ายอัยการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์

¹⁵⁰ แหล่งเดิม. มาตรา 729 วรรค 2.

¹⁵¹ แหล่งเดิม. มาตรา 729 วรรค 3.

¹⁵² แหล่งเดิม. มาตรา 729-3.

¹⁵³ J. Pradel, Manuel de Droit pénal général, 14e edition, Cujas, 2002, n°720, p. 637.

การใช้กระบวนการศาล (Juridictionnalisation) ในการออกคำสั่งเกี่ยวกับการพักการลงโทษโดยผลของรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 2000 นั้นให้ผลในเชิงบวก กล่าวคือ ในคดีพักการลงโทษนักโทษอุกฉกรรจ์ที่เคยอยู่ในอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมนั้น เมื่อมีการใช้กระบวนการศาลและการออกคำสั่งเกี่ยวกับการพักการลงโทษโดยผลของรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ 15 มิถุนายน ค.ศ. 2000 นั้นให้ผลในเชิงบวกกล่าวคือ ในคดีพักการลงโทษนักโทษอุกฉกรรจ์ที่เคยอยู่ในอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมนั้น เมื่อมีการใช้กระบวนการศาลและการออกคำสั่งโดยองค์กรตุลาการ จำนวนคำสั่งพักการลงโทษเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า¹⁵⁴ ซึ่งทำให้ปริมาณนักโทษลดลงจากเรือนจำอย่างเห็นได้ชัด แต่ในส่วนของนักโทษปกติที่เคยอยู่ในอำนาจของ “ผู้พิพากษาปรับใช้โทษ” อยู่แล้ว แม้มีการใช้กระบวนการศาลโดยผลของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันนี้ คำสั่งพักการลงโทษก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นมากแบบมีนัยสำคัญ

นักโทษที่ได้รับการพักการลงโทษจะต้องอยู่ภายใต้มาตรการหลายอย่าง ซึ่งก็คือ มาตรการแบบเดียวกับจำเลยที่ได้รับการรอกการลงโทษนั่นเอง โดยหลัก ๆ คือ มาตรการควบคุม (mesures de contrôle) และมาตรการช่วยเหลือ (mesures d'assistance) ในส่วนมาตรการควบคุมนั้น ผู้พิพากษาเลือกสั่งได้หลายมาตรการ เช่น การรายงานตัวกับเจ้าหน้าที่ตามกำหนด แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบถึงการเปลี่ยนที่อยู่หรือที่ทำงาน การห้ามขยับยานพาหนะ การห้ามเข้าสถานที่บางแห่ง การห้ามพบปะสังสรรค์กับผู้ร่วมกระทำผิดหรือผู้เสียหาย การห้ามพกอาวุธ การห้ามประกอบอาชีพบางอย่างที่สัมพันธ์กับการกระทำความผิด ในส่วนของมาตรการช่วยเหลือ เช่น การให้ไปฝึกงานฝึกอาชีพ การให้ไปรักษาพยาบาล รวมทั้งการเข้าอบรมหน้าที่พลเมือง

การเพิกถอนคำสั่งพักการลงโทษให้กระทำแบบเดียวกับการออกคำสั่งทั้งในเรื่องขององค์กรผู้มีอำนาจและวิธีพิจารณา โดยเหตุแห่งการเพิกถอนคำสั่งมีสามประการ คือ

- (1) ประการที่หนึ่ง นักโทษกระทำความผิดใหม่
- (2) นักโทษมีความประพฤติเสื่อมเสียอย่างชัดเจน
- (3) นักโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขในการคุมประพฤติ

เมื่อนักโทษถูกเพิกถอนคำสั่ง ผู้พิพากษาหรือศาลที่เพิกถอนคำสั่งต้องกำหนดระยะเวลาจำคุกให้นักโทษ ซึ่งอาจเป็นโทษทั้งหมดหรือแต่เพียงบางส่วนที่เหลืออยู่ในขณะออกคำสั่งพักการลงโทษ แต่หากนักโทษไม่ถูกเพิกถอนคำสั่งพักการลงโทษจนครบกำหนดระยะเวลาคุมประพฤติ นักโทษจะหลุดพ้นจากโทษจำคุกถาวรตั้งแต่วันที่มิคำสั่งพักการลงโทษ

¹⁵⁴ F. Desportes et F. Le Gunehec, Droit penal general, Op. cit., n° 1063-1, p. 926.

โดยสรุปแล้ว การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคนนั้นได้ถูกนำมาใช้ใน ประเทศฝรั่งเศสอย่างกว้างขวาง แม้จะมีหลายวิธีการแต่จุดมุ่งหมายล้วนแต่เป็นหนึ่งเดียว คือ การ พยายามปรับปรุงแก้ไขให้นักโทษกลับคืนสู่สังคมอย่างไม่มีปัญหา (Reinsertion) องค์กรผู้ออกคำสั่ง รวมทั้งวิธีพิจารณาในการออกคำสั่งนั้นใช้ระบบศาลทั้งหมดเพื่อประกันความเป็นกลาง และความ โปร่งใสในการออกและเพิกถอนคำสั่งต่างๆ¹⁵⁵

¹⁵⁵ ปกป้อง ศรีสนิท. (น. 49). เล่มเดิม.

บทที่ 4

วิเคราะห์ขอบเขตอำนาจของศาลในกระบวนการบังคับโทษของประเทศไทย

สิทธิผู้ต้องขัง (prisoners' right) มีที่มาจากสิทธิมนุษยชนและการรับรองตามหลักการสากลต่าง ๆ ซึ่งไม่มีสภาพบังคับแน่นอน และสิทธิมนุษยชนมีที่มาจากสิทธิของมนุษย์ (The Rights of Man) และ Bill of Rights ของอังกฤษ และคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นแนวความคิดทางการเมืองที่มีผู้กล่าวอ้างอยู่เสมอ¹ ส่วนสิทธิผู้ต้องขังเป็นการขยายความจากสิทธิต่างๆ ดังกล่าวมา ทั้งคำพูดและการใช้คำ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่ามีใช่เป็นสิทธิของผู้กระทำความผิด จะเป็นได้อย่างมากก็เพียงคำขวัญเท่านั้น ผู้ต้องขังอาจได้รับการปฏิบัติ ที่ไรมนุษยธรรมต่าง ๆ ได้มากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการทางอาญาในการคุมขังหรือการปฏิบัติต่าง ๆ ระบบการลงโทษในบางประเทศ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายอย่างแน่ชัดว่า ผู้กระทำความผิดในคดีอาญาจะสูญเสียสิทธิต่างๆ ส่วนในสหรัฐอเมริกานั้นมีการบัญญัติรับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญว่า “นักโทษมีสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนซึ่งอยู่ภายนอกเรือนจำทุกประการ ยกเว้นการใช้สิทธินั้นจะขัดกับการปฏิบัติงานของเรือนจำ ดังนั้น เรือนจำจำต้องแสดงเหตุผลว่าเหตุใดจึงมีความจำเป็นจะต้องตัดสิทธิบางประการของนักโทษมากกว่าที่จะให้นักโทษเป็นผู้กล่าวอ้างว่าเหตุใดตนจึงไม่ควรถูกตัดสิทธิ”²

ผู้เขียนเห็นว่า บุคคลซึ่งต้องโทษตามคำพิพากษาของศาลยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังหรือนักโทษเด็ดขาด ยังคงมีสิทธิในฐานะพลเมือง ยกเว้นสิทธินั้นจะถูกจำกัดหรือลิดรอนโดยกฎหมาย สิทธิบางประการของพลเมืองถูกเพิกถอนเนื่องจากบุคคลกระทำความผิดอาญา แต่ไม่เคยมีกฎหมายบัญญัติให้เพิกถอนสิทธิของการเป็นพลเมืองหรือไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย และในขณะเดียวกันผู้บริหารงานราชทัณฑ์ก็มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง ป้องกันการหลบหนีและการทำร้ายระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเอง รวมทั้งการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังก่อนที่เขาจะได้รับการปล่อยตัว

¹ Nigel Walker. (1980, p. 165). *Punishment. Danger and Stigma : The Morality of Criminal Justice*. Oxford: Basil Blackwell.

² Ibid. (p. 177).

จากแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เห็นว่า การที่รัฐจะใช้อำนาจทางกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายที่มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ต้องให้ความสำคัญเสรีภาพของผู้ต้องโทษอย่างเป็นธรรมด้วย เพราะกระบวนการบังคับโทษนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องโทษ ทั้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กล่าวคือ ตั้งแต่ในชั้นจับกุม คမ်းขัง ตรวจค้น จนกระทั่งในชั้นบังคับโทษ ซึ่งหลักการสำคัญในการดำเนินคดีอาญานั้น ต้องเป็นกระบวนการที่ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ต้องไม่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย (Fair Balance)³

4.1 ขอบเขตอำนาจในกระบวนการยุติธรรมของศาลไทย

การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ จะใช้ “หลักการตรวจสอบ” กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐและศาลจะมีหน้าที่ร่วมกันในการดำเนินการค้นหาความจริงเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม ตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐภายใต้การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างองค์กร ซึ่งเป็นการแยกอำนาจหน้าที่ในการสอบสวน ฟ้องร้อง และการพิจารณาคดี ออกจากกัน กล่าวคือ ในคดีอาญาทั่วไป เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้อง และมีการฟ้องคดีต่อศาล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 กำหนดให้คดีที่พนักงานอัยการจะฟ้องต้องผ่านการสอบสวนความผิดนั้นจากพนักงานสอบสวนมาชั้นหนึ่งก่อน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการถ่วงดุลและคานอำนาจกันระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ตามหลักการตรวจสอบ หรือในกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีเอง กฎหมายก็ได้บัญญัติในเชิงบังคับให้ศาลต้องดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเพื่อเป็นการถ่วงดุลในชั้นหนึ่งก่อน อันเป็นการป้องกันการแก้งบับบังคับ หรือการสร้างความสะดวกหรือความได้เปรียบให้ผู้ถูกฟ้องโดยไม่จำเป็น และเมื่อศาลประทับฟ้องโจทก์ไว้พิจารณาแล้วศาลก็จะดำเนินกระบวนการพิจารณาและมีคำพิพากษาคดีต่อไป

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว กระบวนการภายหลังศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกของประเทศไทย หรือกระบวนการบังคับโทษนั้น โดยหลักแล้วจะเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์เกือบทั้งหมด องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษของต่างประเทศ เช่นในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นต้น

³ ณรงค์ ใจหาญ. (มิถุนายน 2540, น. 64). “หลักประกันสิทธิของประชาชนในคดีของอาญาใหม่ปัจจุบัน และทศวรรษหน้า (2540-2550), บทบัญญัติ 53 (2).

หลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ถูกต้องนั้น โดยหลักแล้วในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา จะต้องสามารถควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจได้ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบจากบุคคลในองค์กรในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นไปในรูปแบบของการควบคุมตรวจสอบภายในหน่วยงานซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ต้องกระทำอยู่แล้ว สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือจะต้องมีกฎหมายกำหนดกลไกควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจดังกล่าวนี้จากภายนอกด้วย และอีกประการหนึ่งก็คือจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของเจ้าพนักงานและศาลได้อีกทางหนึ่ง การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจจากภายนอก คือ การถ่วงดุลและคานอำนาจกันและกัน ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงความรับผิดชอบ (accountability) ในการบริหารงานยุติธรรมด้วย ส่วนการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ ก็คือ การเปิดเผยให้ประชาชนสามารถวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าพนักงานและศาลได้ การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐจากภายนอกและการเปิดเผยเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงเพื่อควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้นี้จัดเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งของหลักประชาธิปไตย⁴

ส่วนกระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษของไทย ที่ศาลได้เข้าไปมีบทบาทด้วยนั้น ได้แก่ การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการตรวจเรือนจำ และกรรมการพิจารณาอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องขังเท่านั้น⁵

1) คณะกรรมการตรวจเรือนจำ⁶

ในการตรวจพิจารณากิจการของเรือนจำและให้คำแนะนำแก่เจ้าพนักงานเรือนจำนั้น พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 45 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการจำนวนไม่เกิน 5 นาย ซึ่งแต่งตั้งจาก ข้าราชการตุลาการสังกัดกระทรวงยุติธรรม เจ้าพนักงานอัยการ และข้าราชการสังกัดอื่น ๆ ร่วมด้วย

⁴ คณิต ฅ นคร. (มปป., น. 70). “ความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการยุติธรรม” *หนังสือที่ระลึกวันรพี 31*. คณะกรรมการนักศึกษา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁵ พงศ์อนันต์ การุณยนิช, อุดิษา ศิวังปิ่น, อุทัย อาทิวะช, อติสร ไชยคุปต์, ศรีณย์ ธิรพัฒน์ และคมวิทย์ กัทรไชยวัฒน์. (2547, น. 53). *บทบาทของอัยการจังหวัดในคณะกรรมการพักการลงโทษ*. หลักสูตรการฝึกอบรมนักบริหารงานยุติธรรม หลักสูตรอัยการจังหวัด รุ่นที่ 24 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด.

⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479. มาตรา 45.

2) กรรมการพิจารณาอภัยโทษ⁷

พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2555 มาตรา 15 ซึ่งกำหนดให้ต้องมีผู้พิพากษาศาลแห่งท้องที่ หรือตุลาการศาลทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน และพนักงานอัยการแห่งท้องที่ หรืออัยการทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน รวมสามคน เป็นคณะกรรมการ มีหน้าที่ตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับพระราชทานอภัยโทษ และส่งรายชื่อต่อศาลแห่งท้องที่ เพื่อพิจารณาออกหมายสั่งปล่อยหรือลดโทษ

ส่วนกระบวนการอันเกี่ยวกับการบังคับโทษในเรื่องอื่น ๆ เช่น การพักการลงโทษ พักการกักกัน ศาลจะมีได้เข้าไปมีบทบาทร่วมด้วยแต่อย่างไร

จากการศึกษากระบวนการบังคับโทษในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พบว่า มีการจัดตั้งเป็นแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาขึ้นในศาลยุติธรรม โดยแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมนี้ มีอำนาจหน้าที่โดยเฉพาะเกี่ยวกับการดำเนินการบังคับโทษ รวมถึงการรับพิจารณาตัดสินข้อพิพาทอันเกิดจากกระบวนการบังคับโทษทางอาญาทั้งปวง ทั้งนี้ โดยมีกฎหมายกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของแผนกคดีการบังคับโทษอาญาในศาลยุติธรรมไว้อย่างชัดเจน

กระบวนการบังคับโทษในสาธารณรัฐฝรั่งเศสก็จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยจากการศึกษามาแล้วในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า กระบวนการในชั้นบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกระบวนการพิจารณาคดี กล่าวคือ ไม่ใช่กระบวนการที่เป็นเรื่องของหน่วยงานราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียว แต่จะมีหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในชั้นบังคับโทษด้วยกันหลายฝ่าย โดยมีศาลเป็นผู้มีบทบาทหลักในกระบวนการดังกล่าว หรือที่เรียกว่า “ผู้พิพากษาบังคับโทษ” ซึ่งผู้พิพากษาบังคับโทษจะทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการบังคับโทษ (La Commission de l' application des peines) และมีพนักงานอัยการและหัวหน้าเรือนจำเป็นกรรมการ ซึ่งมีหน้าที่คอยให้ความเห็นแก่ผู้พิพากษาบังคับโทษเพื่อประกอบการพิจารณาคำร้องเกี่ยวกับการใช้มาตรการต่าง ๆ แก่ผู้ต้องโทษในระหว่างกระบวนการบังคับโทษตามคำพิพากษา

เนื่องจากกระบวนการบังคับโทษเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา และเป็นขั้นตอนสำคัญในการอบรม ปรับพฤติกรรมผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคม นอกจากนี้ การบังคับโทษถือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องโทษอย่างมากอยู่แล้ว จึงสมควรให้มีองค์กรอื่น โดยเฉพาะศาลเข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการ

⁷ พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2555. มาตรา 15.

บังคับโทษของไทย มากยิ่งขึ้น เพื่อทำหน้าที่สอดส่องดูแล และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องขังในระหว่างการบังคับโทษ เช่นเดียวกับกระบวนการบังคับโทษในต่างประเทศ

4.2 การกำกับดูแลให้เป็นไปตามคำพิพากษา

การบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล เป็นกระบวนการขั้นตอนภายหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาคัดสินคดีแล้ว การดำเนินการบังคับโทษเป็นหน้าที่รับผิดชอบของราชทัณฑ์ ซึ่งดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลว่าด้วยการประหารชีวิต จำคุก กักขัง กักกันผู้กระทำความผิด รวมทั้งการควบคุมบุคคลตามคำสั่งและตามกฎหมาย เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น

อำนาจหน้าที่โดยหลักของศาลตามกฎหมายของประเทศไทยนั้นสิ้นสุดการปฏิบัติหน้าที่เพียงการพิพากษาคดีถึงที่สุด เท่านั้น ภายหลังจากที่จำเลยถูกตัดสินให้ลงโทษจำคุกอันเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ขอบเขตอำนาจหน้าที่ทั้งหมดจะตกไปสู่กรมราชทัณฑ์เพียงหน่วยงานเดียว โดยศาลไม่มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบหรือใช้อำนาจใด ๆ ภายหลังจากการส่งตัวจำเลยเข้ารับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดได้อีก

หากพิจารณาตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีความแตกต่างกับกระบวนการบังคับโทษของประเทศไทยค่อนข้างมาก ซึ่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะมีแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาขึ้นในศาลยุติธรรม โดยให้มีอำนาจหน้าที่เฉพาะเกี่ยวกับการดำเนินการบังคับโทษทางอาญา รวมถึงการรับพิจารณาตัดสินข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งอันเกิดจากกระบวนการบังคับโทษทางอาญาทั้งปวง ทั้งนี้ โดยมีกฎหมายกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมไว้อย่างชัดเจน

โดยหลักแล้ว แผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมนี้ จะทำหน้าที่ออกคำสั่งอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทั้งหมด เช่น คำสั่งที่เกี่ยวกับการรอลงอาญา การเปลี่ยนแปลง แก้ไขวิธีการลงโทษผู้ต้องขัง การย้ายสถานที่คุมขัง มาตรการต่าง ๆ ในการคุมขัง รวมถึงรับเรื่องร้องเรียน และคำร้องต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการในการบังคับโทษทางอาญา เช่น การเลื่อนการบังคับโทษ การนับระยะเวลาการบังคับโทษ และมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญา เป็นต้น โดยแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมจะมีเขตอำนาจในการรับเรื่องราวและตัดสินคดีเฉพาะในท้องที่ที่อยู่ในเขตอำนาจที่ศาลนั้นตั้งอยู่ และแผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมนี้ก็มีประจำศาลจังหวัดในทุก ๆ จังหวัดที่มีเรือนจำตั้งอยู่

ส่วนตามกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะพบว่า การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายฝรั่งเศสทั้งระบบนั้น มีความสัมพันธ์ของการทำงานระหว่างศาลกับเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการ กล่าวคือ ตั้งแต่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น การสืบสวน สอบสวนหาตัวผู้กระทำความผิด การพิจารณา พิพากษาคดี การบังคับคดีอาญาแก่ผู้ต้องโทษ จนกระทั่งพ้นโทษ

กระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้น มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกระบวนการในชั้นพิจารณาคดี กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นกระบวนการที่เป็นเรื่องของหน่วยงานราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียว ในกระบวนการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะมีองค์กรศาลเป็นองค์กรหลักซึ่งมีบทบาทหน้าที่หลักในการพิจารณาอนุมัติคำสั่งที่เกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทั้งหมด เช่น การพิจารณาอนุมัติให้มีการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ การจำคุกในระบบกึ่งเรือนจำ การควบคุมตัวโดยทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น โดยการดำเนินการของหน่วยงานราชทัณฑ์นั้นจะต้องอยู่ในการดูแลรับผิดชอบขององค์กรศาลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่หลักในการบังคับโทษ นอกจากนี้ ยังมีองค์กรอื่นๆ ที่จะคอยเข้ามามีบทบาทในการร้องขอ และการให้ความยินยอม หรือคัดค้านในเรื่องใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษดังกล่าว รวมทั้งการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลด้วย ซึ่งเป็นการทำงานในลักษณะเดียวกับในชั้นพิจารณาคดี

หน้าที่หลักของผู้พิพากษาบังคับโทษสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นที่มีหน้าที่ติดตามการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษทั้งในและนอกเรือนจำ เช่น การเลื่อน หรือการรอกการลงโทษที่มีเงื่อนไขการปฏิบัติหรือคุมประพฤติ (Le sursis avec mise à l'épreuve) การทำงานสาธารณประโยชน์ การรอกการลงโทษ โดยมีหน้าที่ที่จะต้องทำงานสาธารณประโยชน์ การห้ามเข้าเขตกำหนด การติดตาม คุมประพฤติ (Le suivi socio - judiciaire) การพักการลงโทษโดยมีเงื่อนไข เป็นต้น นอกจากนี้ผู้พิพากษาบังคับโทษยังมีอำนาจในการควบคุมและจัดรูปแบบการบังคับโทษในสถานที่กักขังหรือเรือนจำอีกด้วย⁸

จะเห็นได้ว่า ทั้งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและในสาธารณรัฐฝรั่งเศส การดำเนินการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษนั้น เป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชทัณฑ์ โดยจะมีองค์กรศาลเข้าร่วมทำหน้าที่และมีบทบาทหลักในกระบวนการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาอย่างเหมาะสม และเป็นธรรมแก่ผู้ต้องขังมากที่สุด โดยมีการจัดระบบการบังคับโทษอย่างเหมาะสม และมีความชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการออกหมาย ให้อำนาจ การจัดตั้งศาลบังคับโทษ หรือการมีผู้

⁸ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 709-1.

พิพากษาคอยทำหน้าที่กำกับดูแลการบังคับโทษตามคำพิพากษาโดยเฉพาะ ซึ่งสมควรนำมาเป็นแบบอย่างแก่กระบวนการบังคับโทษในประเทศไทยเพื่อปรับปรุงกระบวนการบังคับโทษของไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การจัดระบบบริหารงานราชทัณฑ์ของไทยควรมีการปรับเปลี่ยนเป็นไปตามหลักการเช่นเดียวกันนี้ กล่าวคือ ควรมืองค์กรศาลเข้ามามีบทบาทร่วมในการใช้อำนาจหน้าที่ใด ๆ อันจะมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังในกระบวนการบังคับโทษ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในระหว่างบังคับโทษ และในขณะเดียวกันก็เป็นการถ่วงดุลและคานอำนาจมิให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงหน่วยงานเดียวใช้อำนาจเด็ดขาด ซึ่งจะมีผลให้การใช้อำนาจของรัฐเกิดความไม่เป็นธรรมแก่บุคคลที่ถูกคุมขังอยู่และกระทบสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังนั้นด้วย

4.3 การใช้อำนาจตรวจสอบของศาลในกระบวนการบังคับโทษ

เนื่องจากประเทศไทยใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งยึดถือหลักนิติธรรม (The Rule Of Law) อันเป็นหลักการที่ขาดเสียมิได้สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหลักนิติธรรมนี้เองมีส่วนสำคัญในการสร้างความเสมอภาคและเสรีภาพในสังคม อันเป็นกระบวนการที่จะช่วยคุ้มครองบุคคลจากการใช้อำนาจธรรมของทั้งบุคคลและรัฐ หรือศาลทางความเป็นจริง ซึ่งการนำหลักนี้ไปปฏิบัติย่อมต้องอาศัยการมีฝ่ายตุลาการหรือศาลที่เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล การตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารโดยฝ่ายตุลาการจึงเป็นหลักการที่ขาดเสียมิได้ในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย⁹ อำนาจตุลาการซึ่งเป็นอำนาจ 1 ใน 3 ของอำนาจอธิปไตย ต้องสามารถให้ความคุ้มครองประชาชนในสิทธิเสรีภาพได้ องค์การตุลาการมีหน้าที่ประสิทธิประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยการควบคุมตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมาย และการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่อาจมีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชน ทั้งนี้ การตรวจสอบอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การโต้แย้ง คัดค้าน การปรึกษาหารือ การไต่สวน การให้ประชาชนรับรู้และเข้าถึงเอกสาร การให้เหตุผลในคำสั่งทางปกครอง การให้สิทธิแก่คู่ความในคดี เป็นต้น

⁹ กัทธศักดิ์ วรรณแสง. (น. 134). “การตรวจสอบและควบคุมฝ่ายบริหารโดยอำนาจตุลาการและรูปแบบขององค์กรตุลาการ.” *วารสาร ศาลยุติธรรม*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2556, จาก http://elib.coj.go.th/Article/j5_s_9.pdf.

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มิได้บัญญัติถึงการตรวจสอบการใช้อำนาจโดยศาลไว้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาแล้วย่อมเข้าใจได้ว่าในศาลยุติธรรมของไทยเองก็มีการทึงในการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารเช่นกัน โดยอำนาจของศาลยุติธรรมในการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารจะให้ความสำคัญแก่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนจากการล่วงละเมิดของฝ่ายบริหาร ทั้งนี้ ตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้ความคุ้มครองไว้ เช่น ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการจับ คั่น ขังบุคคลใด ๆ ฝ่ายบริหารจะกระทำเองโดยพลการไม่ได้ แต่จะต้องผ่านการตรวจสอบการใช้อำนาจนั้น โดยศาลยุติธรรมเสียก่อน กล่าวคือ ศาลยุติธรรมจะไต่สวนและออกหมายอาญาทุกประเภท เช่น หมายค้น หมายจับ หมายขัง เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองก็จะมีอำนาจเพียงปฏิบัติหรือจัดการตามหมายเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองตามหมายดังกล่าว ล้วนแต่มีผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของปัจเจกชนโดยตรงทั้งสิ้น ซึ่งในเรื่องนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ในมาตรา 32 ว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

...

การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใด เพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

อย่างไรก็ตาม หลักการในกฎหมายไทยมิได้กำหนดให้ศาลยุติธรรมใช้อำนาจในการตรวจสอบดังกล่าวนี้ครอบคลุมกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ กล่าวคือ อำนาจศาลจะสิ้นสุดเพียงการออกหมายจำคุกในกรณีที่มีการพิพากษาให้จำคุกจำเลยเท่านั้น ส่วนภายหลังจากที่จำเลยถูกส่งตัวเข้าจำคุกตามคำพิพากษาแล้วนั้น อำนาจหน้าที่ที่จะถูกส่งไปยังกรมราชทัณฑ์เป็นผู้มีอำนาจจัดการกระบวนการบังคับโทษจำคุกจำเลยแต่เพียงหน่วยงานเดียวเบ็ดเสร็จ และกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษทั้งหมด ไม่ว่าจะการออกคำสั่ง การกำหนดมาตรการใด ๆ แก่ผู้ต้องขัง การลงโทษทางวินัย รวมถึงลดจนการให้สิทธิผู้ต้องขังยื่นเรื่องราว ข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทอันเกี่ยวกับ

การบังคับโทษจำคุก ก็จะตกอยู่ในอำนาจของกรมราชทัณฑ์โดยมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เป็นผู้ใช้อำนาจ หรือออกคำสั่งอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษทั้งสิ้น โดยปราศจากกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจจากหน่วยงานภายนอก อันไม่เป็นไปตามหลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance)

ในกระบวนการบังคับโทษของไทย หน่วยงานหลักที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ กระบวนการบังคับโทษ ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ แม้ว่าการจัดแบ่งส่วนราชการของกรมราชทัณฑ์จะมีหน่วยตรวจสอบภายใน แต่ก็ยังเป็นหลักประกันที่เลือนลอยอยู่มากเพราะเป็นเพียงการตรวจสอบภายใน กล่าวคือ เป็นการตรวจสอบระหว่างเจ้าพนักงานกรมราชทัณฑ์ด้วยกันเองเท่านั้น ไม่ใช่การตรวจสอบจากภายนอก (accountability) การบริหารงานยุติธรรมในลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์รัฐมีความไม่สมดุลกัน กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญานั้นเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์รัฐอยู่ตลอดเวลา ประโยชน์ส่วนบุคคลก็คือ สิทธิเสรีภาพ ส่วนประโยชน์รัฐก็คือ ความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ ซึ่งจะต้องทำให้ประโยชน์ทั้งสองด้านเกิดความพอดีสมดุลกัน เพราะมิฉะนั้นแล้วถ้ารัฐไม่อ่อนแอคนในรัฐนั้นก็จะเป็น “กรรม” ไป¹⁰ เหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงมาตรการบังคับโทษที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้มีความสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์รัฐ

แม้ในปัจจุบันกระบวนการบังคับโทษของไทยจะได้มีการแต่งตั้งผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเข้าร่วมพิจารณาในลักษณะของสหวิชาชีพ อันนับได้ว่าเป็นความสอดคล้องกับมาตรฐานสากลที่ต้องการให้กระบวนการในส่วนของราชทัณฑ์มีความโปร่งใสโดยการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบของคณะกรรมการที่มีอำนาจตรวจสอบและพิจารณากระบวนการบังคับโทษตามคำพิพากษาของประเทศไทยยังมีความลึกลับกันอยู่¹¹ เช่น คณะกรรมการตรวจเรือนจำและคณะกรรมการพิจารณาภัยโทษ จะประกอบด้วยข้าราชการตุลาการ หรือผู้พิพากษา เข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย ในขณะที่คณะกรรมการลดวันต้องโทษและคณะกรรมการพักการลงโทษประจำเรือนจำไม่มีผู้พิพากษาเข้าร่วมเป็นกรรมการ คงมีแต่คณะกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนจากองค์กรในฝ่ายบริหารเท่านั้น

จากระบบการบังคับโทษทางอาญาของไทย ที่มีลักษณะเป็นการให้อำนาจในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยอาศัยคนหรือองค์กรเพียงหนึ่งเดียวเช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้ใช้อำนาจมีอำนาจอย่างล้นเหลือ เพราะไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจจากองค์กรอื่น อันส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจ

¹⁰ คณิต ฌ นคร. (2555, มีนาคม, น. 225). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

¹¹ ฟงค็อนันต์ การุณยวนิช และคณะ. หน้าเดิม.

อย่างไม่มีขอบเขตและไม่เป็นกรรม ซึ่งผู้ต้องขังก็มีสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยคนหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ

การจะสร้างกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพ จะต้องมีการควบคุมตรวจสอบเพื่อมิให้กระบวนการยุติธรรมใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่กระทบสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยมิชอบหรือเกินความจำเป็น ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบต่อความสรีทธาของประชาชนอันมีต่อกระบวนการยุติธรรมโดยตรง โดยผู้เขียนเห็นว่าควรมีการปรับปรุงกระบวนการบังคับโทษทางอาญาเสียใหม่ โดยให้องค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ ไม่ใช่รวบหน้าที่ทั้งหมดไว้ที่กรมราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียวดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เกิดการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจกันเพื่อมิให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดใช้อำนาจเกินเลยไป และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ใช้สิทธิของตนตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้อย่างเต็มที่ และห้ามการกระทำที่มิชอบของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ อันเป็นการยกฐานะของผู้ต้องขังจากที่มีสถานะเป็นกรรมในคดี ขึ้นเป็นประธานในคดี (Subject)¹²

หากพิจารณาตามกฎหมายของสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี แผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม เป็นองค์กรหลักที่มีอำนาจโดยตรงเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษให้ เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งเป็นกระบวนการอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลังจากศาลยุติธรรมได้มีคำพิพากษาให้จำคุกแล้ว โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรศาลและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังได้รับการบังคับโทษอย่างถูกต้องเหมาะสม ตามมาตรฐานของศาลที่กำหนดไว้ และนอกจากนี้ หากผู้ต้องขังมีข้อขัดข้องเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ เช่น การคำนวณวันต้องขังลำดับของการลงโทษ การนับระยะเวลาการบังคับโทษ เหล่านี้เป็นต้น แผนกคดีการบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมก็จะเป็นผู้วินิจฉัยเอง และผู้ต้องขังอาจยังมีสิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวได้อีกด้วย

ส่วนกระบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น มิได้มีแต่กรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานผู้มีอำนาจสิทธิขาดเพียงหน่วยงานเดียว แต่ยังมีองค์กรศาลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่ให้จำคุก และนอกจากองค์กรศาลแล้ว ยังมีองค์กรอัยการซึ่งกฎหมายได้กำหนดบทบาทให้มีหน้าที่ในการดูแลสอดส่องกระบวนการบังคับโทษว่าเป็นการกระทบต่อสิทธิผู้ต้องขังคนใดหรือไม่ โดยพนักงานอัยการมีอำนาจยื่นคำร้องหรือคำคัดค้านใด ๆ ที่เห็นว่ามีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง หรือทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องขัง ต่อผู้พิพากษาบังคับโทษได้โดยตรง

¹² คณิต ณ นคร. (น. 45). เล่มเดิม.

อันจะเห็นได้ว่า กระบวนการบังคับโทษทั้งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและในสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีการควบคุมดูแลตรวจสอบอย่างใกล้ชิดจากองค์กรศาล ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์กรหลักในการทำหน้าที่บังคับโทษโดยตรงแก่ผู้ต้องขัง โดยหน่วยงานราชทัณฑ์มีหน้าที่ควบคุมดูแลผู้ต้องขังภายใต้อำนาจของศาลอีกชั้นหนึ่งเท่านั้น

การดำเนินกระบวนการบังคับโทษแก่ผู้ต้องขัง ทั้งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและในสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั้น หน้าที่ในทางปฏิบัติจะเป็นของราชทัณฑ์ โดยมีองค์กรศาลเข้าร่วมมีบทบาทหลักในการใช้อำนาจตัดสินใจ หรือออกคำสั่งใด ๆ อันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทั้งหมด และทำหน้าที่เสมือนเป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจของหน่วยงานราชทัณฑ์อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ ยังให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังอย่างเต็มที่ในการเสนอเรื่องราวข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทอันเกิดจากการถูกโต้แย้งสิทธิในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อโต้แย้งอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษ มิใช่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจที่ถูกโต้แย้งนั่นเอง แต่เป็นผู้พิพากษาบังคับโทษ จึงทำให้การใช้อำนาจหน้าที่ของราชทัณฑ์นั้นได้รับการตรวจสอบและมีการคานอำนาจกันระหว่างองค์กร ตามหลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance)

ผู้เขียนเห็นว่า กระบวนการบังคับโทษเป็นกระบวนการที่มีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังโดยตรง จึงควรได้รับการสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดจากองค์กรที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจทั้งจากหน่วยงานอื่นและจากประชาชนทั่วไปได้ด้วยการใช้อำนาจดังกล่าวจึงจะเป็นที่ยอมรับ ซึ่งกระบวนการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลในประเทศไทย จะเป็นอำนาจเฉพาะโดยตรงของราชทัณฑ์ซึ่งศาลมีบทบาทน้อยมากภายหลังจากที่ได้พิพากษาคัดสินคดีจนกระทั่งคดีถึงที่สุดแล้ว และแม้กรมราชทัณฑ์จะมีหน่วยตรวจสอบภายในก็เป็นเพียงการตรวจสอบระหว่างเจ้าพนักงานหน่วยงานเดียวกันด้วยกันเองเท่านั้น ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้น มิใช่เป็นการตรวจสอบภายนอก จึงสมควรมีการปรับปรุงให้องค์กรศาลเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการบังคับโทษร่วมกับงานราชทัณฑ์เช่นเดียวกับต่างประเทศ เพื่อให้กระบวนการบังคับโทษของไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะสร้างความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งให้แก่ทั้งองค์กรของรัฐและประชาชน รวมถึงตัวผู้ถูกคุมขังด้วย

ทั้งนี้ การให้ศาลเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการขึ้นบังคับโทษร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการออกคำสั่ง พิจารณาคำร้อง คำขอต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการบังคับโทษนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ภายในขอบเขตแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติให้อำนาจไว้ มิได้เป็นการใช้อำนาจเกินขอบเขตที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้แต่อย่างใด เพราะการที่ให้ศาลเข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าวก็เปรียบเสมือนเป็นการใช้อำนาจถ่วงดุลกันระหว่างองค์กร

เพื่อให้การทำหน้าที่เกิดความสมดุลกันระหว่างการใช้อำนาจรัฐกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีศาลเป็นผู้ตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ และคอยสอดส่องดูแลคุ้มครองสิทธิผู้ต้องโทษ มิให้อำนาจหน้าที่ทั้งหมดเบ็ดเสร็จอยู่ที่หน่วยงานเดียว ซึ่งเป็นไปตามหลักการของประเทศที่ยึดถือระบอบประชาธิปไตย และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึงบทบาทหน้าที่ของศาลไว้ในหมวด 10 ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องบททั่วไป โดยกำหนดให้ศาลมีอำนาจโดยอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่าง ๆ อีกทั้งยังได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนชาวไทยทุกคนไว้โดยหากถูกระทบสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ บุคคลนั้นย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลได้ นอกจากนี้ยังได้บัญญัติให้การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ จึงอาจสรุปได้ว่า การให้ศาลเข้าไปมีบทบาททำหน้าที่ควบคู่ไปกับหน่วยงานราชทัณฑ์ในกระบวนการชั้นบังคับโทษนั้น จึงเป็นการทำหน้าที่โดยองค์กรศาลตามรัฐธรรมนูญ มิได้เป็นการเกินขอบเขตการใช้อำนาจซึ่งให้ไว้โดยรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด และเป็นเรื่องที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องโทษซึ่งเป็นประชาชนพลเมืองไทยแล้ว ยังเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ต้องตามหลักสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง อันเป็นหลักการสากลอีกด้วย

4.4 การใช้สิทธิทางศาลในกระบวนการบังคับโทษ

ตามกฎหมายไทย ในกรณีที่ผู้ต้องขังในเรือนจำถูกละเมิดสิทธิ เสรีภาพจากการคุมขังที่มีขอบ ผู้ต้องขังย่อมมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญในการเรียกร้องเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองสิทธิของตน ตามมาตรการคุ้มครองผู้ถูกคุมขัง โดยมีขอบ ซึ่งมาตรการนี้ ประเทศไทยได้ให้การรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 32 วรรคท้าย ซึ่งบัญญัติว่า

“...ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองสิทธิในกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิ เสรีภาพจากการคุมขังที่มี
ชอบ ยังได้มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ด้วย ซึ่งบัญญัติว่า

“เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใด
โดยมิชอบด้วยกฎหมาย บุคคลเหล่านี้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลท้องถิ่นที่มีอำนาจ
พิจารณาคดีอาญาขอให้ปล่อย คือ

- (1) ผู้ถูกคุมขังเอง
- (2) พนักงานอัยการ
- (3) พนักงานสอบสวน
- (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัศดี
- (5) สามี ภริยา หรือญาติของผู้นั้น หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของ

ผู้ถูกคุมขัง

เมื่อได้รับคำร้องตั้งนั้น ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้า
ศาลเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลศาลมี อำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดย
พลัน และถ้าผู้คุมขังแสดง ให้เป็นที่พอใจแก่ศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบ
ด้วยกฎหมาย ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที”

มาตรการคุ้มครองผู้ถูกคุมขังโดยมิชอบดังกล่าว มีที่มาจากมาตรการคุ้มครองสิทธิและ
เสรีภาพของบุคคล อันมาจากหลัก habeas corpus ของอังกฤษ¹³ โดยคำว่า “การถูกควบคุมโดยมิ
ชอบด้วยกฎหมาย” ที่บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 พิจารณาจาก
ตัวบุคคลที่ถูกควบคุมเป็นสาระสำคัญ และอาจตีความหมายได้ว่า หมายถึง การสูญเสียเสรีภาพใน
ร่างกาย หรือเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เปลี่ยนที่ทางที่บุคคลที่ถูกควบคุมหรือขังนั้นไม่จำเป็นต้อง
ยอมรับสภาพเช่นนั้น ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดอาญาหรือไม่ รวมถึงการที่
บุคคลถูกจำกัดเสรีภาพในร่างกายโดยปราศจากจุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดีด้วย¹⁴

วิธีการดำเนินการเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองจากการถูกควบคุมโดยมิชอบ จะต้องมีการ
ร้องขอจากบุคคลที่ถูกกฎหมายระบุไว้ การที่กฎหมายให้อำนาจพนักงานอัยการที่จะยื่นคำร้องขอให้
ปล่อยตัวได้ด้วยนั้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพนักงานอัยการในฐานะผู้รักษากฎหมาย ในการ

¹³ ธานีท์ กรีชวิเชียร. (2505, น. 449). “หมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 1200/2504”, *บทบัญญัติคดี* เล่ม
ที่ 20. ; ธานีท์ กรีชวิเชียร. (2517, พฤษภาคม, น. 1). “อิทธิพลของกฎหมายอังกฤษในระบบกฎหมายไทย”,
วารสารกฎหมาย 1 (2).

¹⁴ คณิต ณ นคร. (น. 389-390). เล่มเดิม.

อำนาจความยุติธรรม และความเป็นภาวะวิสัยของพนักงานอัยการอีกด้วย ซึ่งจากมาตรา 90 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเห็นได้ว่าการไต่สวนกรณีเช่นนี้ เป็นกระบวนการของศาลโดยแท้ แต่ในฐานะที่ผู้ร้องเป็นผู้กระตุ้นให้ศาลทำการไต่สวน ผู้ร้องจึงมีสิทธิที่จะกระตุ้นในเรื่องพยานหลักฐานได้ด้วย และในขณะที่เดียวกันผู้ที่ก่อให้เกิดการควบคุมหรือขังหรือจำคุก ก็มีสิทธิที่จะโต้แย้งได้อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน และหากเป็นที่พอใจขอศาลว่าการควบคุมหรือขังนั้น ผิดกฎหมาย หรือการจำคุกผิดไปจากคำพิพากษา ศาลก็จะมีคำสั่งปล่อยตัวผู้นั้นไป¹⁵

หากพิจารณาตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ตามที่ได้กล่าวโดยละเอียดมาแล้วในบทที่ 3 ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีช่องทางต่าง ๆ มากมายในการให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสร้องเรียน หรือให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายจากการคุมขังโดยมิชอบ ไม่ว่าจะเป็นการยื่นคำร้องหรือคำฟ้องต่อศาลอันเกี่ยวข้องกับมาตรการบังคับโทษทางอาญา การใช้สิทธิเรียกร้องหรือโต้แย้งมาตรการบังคับโทษของหน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการบังคับโทษทางอาญาเพื่อให้เกิดการตรวจสอบความเหมาะสมของการใช้มาตรการบังคับโทษแก่ผู้ต้องขังนั้น การเข้าร้องทุกข์ต่อผู้บังคับบัญชาเรือนจำ การร้องเรียนไปยังองค์กรผู้แทนราษฎร วิธีการเข้าร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่กำกับดูแลเพื่อให้เข้าไปทำการตรวจสอบ หรือเปลี่ยนแปลงมาตรการต่าง ๆ ที่ออกโดยหน่วยงานกำกับดูแลนั้น การให้สิทธิผู้ต้องขังในการแสดงความประสงค์ของตน หรือคำแนะนำหรือการว่ากล่าวตักเตือน โดยเสนอไปยังสมาชิกคณะกรรมการที่กำกับดูแลเรือนจำ การเข้าแจ้งความเพื่อดำเนินคดีอาญากับเจ้าพนักงานเรือนจำ เป็นต้น

4.5 กระบวนการพักการลงโทษ

การพักการลงโทษ คือ การปล่อยตัวผู้ต้องขังอย่างมีเงื่อนไข โดยคณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษจะเป็นผู้พิจารณาและวินิจฉัยว่าผู้ต้องขังรายใดสมควรได้รับการพักโทษ ในการพิจารณาและวินิจฉัยนั้น คณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษจะพิจารณาตามหลักเกณฑ์ตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ฉะนั้นการบริหารงานด้านการพักการลงโทษจึงเป็นการวางแผน อำนาจการและควบคุมให้คณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษได้พิจารณาและวินิจฉัยผู้ต้องขังที่สมควรได้รับการพักการลงโทษตามหลักเกณฑ์ที่กรมราชทัณฑ์กำหนด และให้มีการดำเนินงานพักการลงโทษตามวิธีการที่กำหนด รวมทั้งการกำกับตรวจสอบการดำเนินงานซึ่งเป็นมาตรการในการควบคุมด้วย

¹⁵ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ส่วนที่ 2 การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ.

กระบวนการพักการลงโทษ เป็นมาตรการทางทัณฑ์โทษซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ การปฏิบัติในเรื่องการพักการลงโทษนี้ ได้มีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2579 มาตรา 32 (5) เมื่อนักโทษเด็ดขาดมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือ มีความประพฤติดี มีความอดสาหัส ก้าวหน้าในการศึกษา ทำกา งาน ช่วยราชการ และได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษตามหมายศาลในขณะนั้น หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี และจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขพักการลงโทษที่กำหนดไว้ ไม่น้อยกว่า 1 ปี แต่ไม่เกินกำหนดที่เหลืออยู่

คณะกรรมการพักการลงโทษ ถูกกำหนดไว้โดยกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 46, 91 และ ข้อ 92 อย่างละเอียด โดยคณะกรรมการพักการลงโทษจะเป็นผู้พิจารณาตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย เรื่องการพักการลงโทษ

โดยสรุป การพักการลงโทษของไทยมีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และระเบียบว่าด้วยการพักการลงโทษของกระทรวงมหาดไทยซึ่งครอบคลุมคุณสมบัติของนักโทษเด็ดขาดที่จะได้รับการพิจารณาพักการลงโทษ ระยะเวลาที่ได้รับการพักการลงโทษ การดำเนินการพักการลงโทษและอื่น ๆ ด้วย

การพักการลงโทษเป็นหลักการที่ยอมรับกันว่ามีประโยชน์และเป็นผลดีแก่ระบบงานราชทัณฑ์ มีวิธีการปฏิบัติที่รอบคอบรัดกุม แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายที่ประเทศไทยยังนำกระบวนการพักการลงโทษมาใช้ค่อนข้างน้อยมาก จนไม่มีผลในการลดจำนวนผู้ต้องขัง เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ประเทศไทยไม่มีโอกาสนำมาตราการพักการลงโทษมาใช้ ก็คือรัฐมนตรีโยบายพระราชทานอภัยโทษในโอกาสต่าง ๆ อยู่มาก จนทำให้การอภัยโทษได้ถูกนำมาใช้เพื่อปล่อยตัวผู้ต้องขังออกจากเรือนจำก่อนครบกำหนดเป็นหลัก แทนมาตรการพักการลงโทษ หรือการลดวันต้องโทษ

กระบวนการพักการลงโทษตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย กฎ และระเบียบต่าง ๆ ถือเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักทัณฑ์โทษและการบริหารงานราชทัณฑ์อันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิผลในการควบคุมสังคม¹⁶

¹⁶ เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์, อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, บุญทิพย์ ผ่องจิต แดนเกรฟ และประธาน วัฒนวานิชย์. (2529, น. 424). สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำรา สหาคคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

จากการศึกษากระบวนการพักการลงโทษในสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการดำเนินการจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดขององค์กรศาลและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ โดยหน่วยงานราชทัณฑ์จะดำเนินการใด ๆ ภายใต้การกำกับดูแลของศาล ซึ่งศาลเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณาอนุมัติให้มีการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ นอกจากนี้ ยังต้องได้รับความเห็นชอบหรือความยินยอมจากพนักงานอัยการในการออกคำสั่งดังกล่าวอีกด้วย และหากอัยการไม่เห็นด้วยก็อาจมีการคัดค้านการใช้วิธีการดังกล่าวได้ อันจะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวพันกันทั้งระบบมิใช่กระทำได้โดยอำนาจของหน่วยงานราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียว

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการพักการลงโทษอย่างมาก จะเห็นได้จากการจัดตั้ง “ศาลพักการลงโทษ” ศาลพักการลงโทษแห่งชาติ (La jurisdiction nationale de la liberation conditionnelle) และศาลพักการลงโทษภาค (La jurisdiction regional de la liberation conditionnelle)

(1) ศาลพักการลงโทษแห่งชาติ (La jurisdiction nationale de la liberation conditionnelle)

เป็นศาลสูงสุดสำหรับพิจารณาคำร้องขอพักการลงโทษ โดยคำวินิจฉัยของศาลพักการลงโทษแห่งชาตินี้ เป็นคำสั่งที่สุด ไม่สามารถอุทธรณ์ ฎีกา ต่อไปได้อีก มีองค์คณะประกอบด้วยประธานศาลฎีกา Le premier president de la Cour de cassation) เป็นประธาน และมีผู้พิพากษาศาลฎีกาอีก 2 คน ผู้แทนจากสมาคมกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องโทษแห่งชาติ 1 คน และมีผู้แทนจากสมาคมช่วยเหลือผู้เสียหายแห่งชาติอีก 1 คน ผู้แทนจากสมาคมทั้งสองนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แต่งตั้ง¹⁷

(2) ศาลพักการลงโทษภาค (La jurisdiction regional de la liberation conditionnelle)

มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอพักการลงโทษที่เกินอำนาจผู้พิพากษาบังคับโทษ ศาลพักการลงโทษภาคนี้ตั้งขึ้นประจำศาลอุทธรณ์แต่ละศาล มีองค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะเป็นประธาน และมีผู้พิพากษาบังคับโทษ 2 คน ในเขตอำนาจศาลอุทธรณ์ภาคซึ่งเป็นที่ตั้งของเรือนจำที่ผู้ต้องโทษถูกคุมขังอยู่¹⁸

ตามที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าสาธารณรัฐฝรั่งเศสให้ความสำคัญอย่างมากแก่กระบวนการพักการลงโทษ โดยมีการจัดตั้งศาลพักการลงโทษขึ้น และมีองค์คณะผู้พิพากษาสำหรับการพิจารณาคำสั่งพักการลงโทษโดยเฉพาะ แต่ในทางตรงข้าม ประเทศไทยกลับไม่มีการกำหนดให้

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 772-1 วรรคห้า และวรรคหก.

¹⁸ แหล่งเดิม. มาตรา 772-1 วรรคแรก และวรรคสอง.

ผู้พิพากษาเป็นตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการพิจารณาพักการลงโทษเลย ซึ่งคณะกรรมการพักการลงโทษจะประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนจากกรมตำรวจ อัยการ และผู้แทนจากหน่วยงานอื่น ๆ แต่ไม่ได้กำหนดให้มีข้าราชการตุลาการเข้าร่วมด้วยแต่อย่างใด

นอกจากนี้พนักงานอัยการของสาธารณรัฐฝรั่งเศสก็มีบทบาทอย่างมากในกระบวนการพักการลงโทษ โดยมีบทบาทหน้าที่ในลักษณะคล้ายกับบทบาทหน้าที่ในชั้นพิจารณาคดี และบทบาทหน้าที่ของพนักงานอัยการตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ มีหลายประการ ดังนี้¹⁹

(1) เริ่มกระบวนการไต่สวนการพักการลงโทษโดยการยื่นคำร้องขอให้ศาลบังคับโทษทำการไต่สวนการพักการลงโทษ

(2) ให้ความยินยอมเกี่ยวกับการพักการลงโทษ ซึ่งมีผลทำให้ผู้พิพากษาบังคับโทษสามารถอนุญาตให้มีการพักการลงโทษได้โดยไม่ต้องมีการไต่สวน

(3) มีอำนาจอุทธรณ์คำสั่งของผู้พิพากษาบังคับโทษ และศาลบังคับโทษ ต่อศาลบังคับโทษแห่งชาติซึ่งเป็นศาลสูงสุดสำหรับพิจารณาคำร้องขอพักการลงโทษ

ทั้งบทบาทหน้าที่ของพนักงานอัยการแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะมีอำนาจหน้าที่ซึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับพนักงานอัยการจังหวัดของไทย แต่บทบาทของพนักงานอัยการฝรั่งเศสในกระบวนการพักการลงโทษมีมากกว่าพนักงานอัยการของไทย ตามอำนาจหน้าที่ซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ซึ่งยังคงรูปแบบการอำนวยความยุติธรรมในชั้นบังคับคดีอาญาไว้ ทำนองเดียวกับชั้นพิจารณาคดี ดังนี้จึงเห็นได้ว่า บทบาทของพนักงานอัยการฝรั่งเศสมีความสำคัญในการทำหน้าที่เคียงคู่ไปกับบทบาทของศาลในการพิจารณาพักการลงโทษ

ส่วนบทบาทของพนักงานอัยการของไทยในการพักการลงโทษ เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทของพนักงานอัยการฝรั่งเศสแล้ว บทบาทของพนักงานอัยการของไทยตามกฎหมายราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้เพียงให้มีคณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษเป็นผู้แทนจากสำนักงานอัยการ ทั้งนี้โดยที่กฎหมายของไทยมิได้ให้อำนาจคณะกรรมการพักการลงโทษ มีอำนาจอนุมัติให้มีการพักการลงโทษในกรณีปกติได้ คณะกรรมการพักการลงโทษคงมีอำนาจอนุมัติให้พักการลงโทษได้เฉพาะกรณีพิเศษ (คือ กรณีที่มีเหตุพิเศษจะพักการลงโทษมากกว่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้) เท่านั้น ส่วนอำนาจอนุมัติให้มีการพักการลงโทษในกรณีปกติ (คือ การอนุมัติพักการลงโทษแก่ผู้ต้องขังซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย) นี้ เป็นอำนาจของอธิบดีกรมราชทัณฑ์

¹⁹ พงศ์อนันต์ การุณขวนิช และคณะ. หน้าเดิม.

ทั้งนี้ กระบวนการพักการลงโทษเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและมีผลกระทบในหลายด้าน ผู้เขียนจึงเห็นว่า สมควรให้คณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษนี้ จะต้องมีส่วนจากผู้แทนจากข้าราชการตุลาการสังกัดกระทรวงยุติธรรม เข้าร่วมในการพิจารณามีคำสั่งอนุญาตให้พักการลงโทษในกรณีปกติด้วย เพราะศาลซึ่งเป็นผู้ดำเนินการพิจารณาคดีมาตั้งแต่ต้นย่อมมีความสำคัญในการพิจารณาก่อนการขออนุมัติการพักการลงโทษได้อย่างรอบคอบถูกต้อง การให้อำนาจอธิบดีกรมราชทัณฑ์ซึ่งไม่ได้รับรู้เรื่องราวมาก่อนและไม่รู้จักตัวนักโทษเป็นผู้อนุมัติ อาจทำให้การอนุมัติให้พักการลงโทษผิดพลาดได้ และนอกจากนี้ การกำหนดบทบาทของพนักงานอัยการในการเป็นคณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษก็ยังไม่เหมาะสม โดยผู้เขียนเห็นว่าควรให้ศาลและพนักงานอัยการเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่หลักในการดำเนินการพิจารณาพักการลงโทษ โดยให้พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจร้องขอ ให้ความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับคำขอพักการลงโทษ คัดค้านโต้แย้ง และอุทธรณ์คำวินิจฉัยของศาลในการออกคำสั่งเรื่องพักการลงโทษ โดยให้ศาลซึ่งได้พิจารณาคดีมาแต่ต้นจนกระทั่งมีคำพิพากษาเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยอนุญาตให้พักการลงโทษ โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ให้ความเห็นประกอบคำวินิจฉัยของศาล เพื่อให้มีการรับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในการที่จะได้รับหรือไม่ได้รับสิทธิต่าง ๆ จากกระบวนการบังคับโทษทางอาญา และที่สำคัญคือเป็นไปตามหลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) อันจะให้หน่วยงานราชทัณฑ์ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังให้ความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพแก่ผู้ต้องขังได้อย่างเต็มที่

อาจสรุปได้ว่ากระบวนการชั้นบังคับโทษของประเทศไทย การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและการให้ความคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขัง ตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันของประเทศไทย ส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามยังมีกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ บางส่วนบางเรื่อง ที่ยังไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะวิธีการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำอันเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ สภาพของเรือนจำและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขัง มักจะพบว่าเจ้าหน้าที่และผู้ปกครองทัณฑสถานไม่เคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขัง รวมถึงการใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ไม่เหมาะสม มีทัศนคติเป็นปฏิปักษ์ต่อสิทธิมนุษยชนและไม่รับรู้สิทธิผู้ต้องขังซึ่งปัญหาเหล่านี้ไม่อาจแก้ไขด้วยการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการบัญญัติกฎหมายเพียงอย่างเดียว²⁰ การอบรม ให้ความรู้ ส่งเสริม และวางมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง

²⁰ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. (น. 425). เล่มเดิม.

ตลอดจนมีองค์กรที่น่าเชื่อถือเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการบังคับโทษ เพื่อเป็นการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจบริหารงานราชการชั้นที่ อีกทั้งยังเป็นการให้สิทธิผู้ต้องขังอย่างเต็มที่ในการยื่นเรื่องร้องทุกข์ หรือข้อโต้แย้งอันเกิดจากการถูกละเมิดสิทธิของผู้ต้องขัง โดยตรง ต่อองค์กรที่ทำหน้าที่ในการตรวจสอบถ่วงดุล อันจะเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ต้องขังได้อย่างแท้จริง และช่วยเสริมสร้างให้กระบวนการบังคับโทษของไทยมีประสิทธิภาพ น่าเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป

โดยผู้เขียนเห็นว่าควรจะมีการให้องค์กรศาลเข้ามามีบทบาทหลักในการปฏิบัติหน้าที่ ร่วมกับหน่วยงานราชการชั้นที่ เพื่อเป็นการตรวจสอบ ถ่วงดุล และคานอำนาจของราชการชั้นที่ องค์กรภายนอกด้วย (Accountability) และเพื่อประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมตามความเป็นจริง อันจะส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพผู้ต้องขัง และการบริหารจัดการงานราชการชั้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) และหลักการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance) ที่เป็นการจัดการอำนาจของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และมีระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจ โดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องขังเป็นประการสำคัญ ต้องตามทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าบทความและเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ของผู้เขียน พบว่ามีนักกฎหมายที่เห็นว่า “การบังคับโทษอาญา” เป็นกระบวนการที่อยู่นอกวิधिพิจารณาความอาญา กล่าวคือ “การบังคับโทษอาญา” ต้องเป็นไปตาม “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” หรือ “กฎหมายราชทัณฑ์” ดังนั้น “การบังคับโทษอาญา” จึงเป็นภารกิจขององค์กรราชทัณฑ์ กล่าวคือ “การบังคับโทษอาญา” เป็นเรื่องของอำนาจบริหารหาใช้อำนาจตุลาการไม่

โดยเห็นว่าบทบัญญัติในภาค 7 แห่งประมวลกฎหมายวิधिพิจารณาความอาญา อันว่าด้วย “อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นโทษเบา และลดโทษ” นั้น เป็นบทบัญญัติของ “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” หาใช่กฎหมายวิधिพิจารณาความอาญาไม่ เพราะกฎหมายวิधिพิจารณาความอาญาสิ้นสุดที่ “การบังคับคดีอาญา”²¹ และนอกจากนี้ การที่รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิधिพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 และมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้เพิ่มมาตรา 89/2 ลงในประมวลกฎหมายวิधिพิจารณาความอาญา²² โดยปราศจากความเข้าใจ

²¹ คณิต ณ นคร. (น. 661). เล่มเดิม.

²² ประมวลกฎหมายวิधिพิจารณาความอาญา มาตรา 89/2 “ในกรณีที่มีเหตุจำเป็น เมื่อพนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือเจ้าพนักงาน ผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้จำคุกผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดที่ได้รับโทษจำคุกมาแล้ว ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของกำหนด

ในทางเนื้อหาของเรื่อง บทบัญญัติของมาตรา 89/2 ซึ่งเป็นบทบัญญัติของ “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” จึงไปปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแทนที่จะไปบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และเมื่อภารกิจเกี่ยวกับ “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” เป็นภารกิจของอำนาจบริหารหรือเป็นภารกิจขององค์กรราชทัณฑ์ที่จะต้องเป็นหลักในการดำเนินการ ดังนั้น บทบัญญัติของมาตรา 89/2 นอกจากอยู่ผิดที่ผิดทางแล้วยังกลับไปบัญญัติด้วยว่า “ในกรณีจำเป็น... ฯลฯ...เมื่อศาลเห็นสมควร” ซึ่งท่านเห็นว่าผิดหลักการในทางกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง เพราะศาลหรือผู้พิพากษาไม่ใช่องค์กร “การบังคับโทษอาญา” การบัญญัติให้ศาลเห็นสมควรเองจึงผิดหลักการไปเลยทีเดียว²³

ผู้เขียนเห็นว่า “การบังคับโทษอาญา” ซึ่งเป็นไปตาม “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” หรือ “กฎหมายราชทัณฑ์” หรือตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นั้น เป็นเรื่องของอำนาจฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นภารกิจหลักขององค์กรราชทัณฑ์อันเป็นองค์กรหลักในการดำเนินการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล แต่อย่างไรก็ตาม ในการบังคับโทษทางอาญานี้ ก็ถือเป็นการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก และเป็นกระบวนการที่มีผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของบุคคลผู้ต้องโทษเป็นอย่างมากเช่นกัน ดังนั้น

โทษตามที่ระบุไว้ในหมายศาลที่ออกตามคำพิพากษานั้น หรือไม่น้อยกว่าสิบปี ในกรณีต้องโทษจำคุกเกินสามสิบปีขึ้นไปหรือจำคุกตลอดชีวิต โดยวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ก็ได้

(1) ให้จำคุกไว้ในสถานที่อื่นตามที่บุคคลดังกล่าวร้องขอหรือตามที่ศาลเห็นสมควร นอกจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุก ทั้งนี้ ลักษณะของสถานที่ดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งต้องกำหนดวิธีการควบคุม และมาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วย

(2) ให้จำคุกไว้ในเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกหรือสถานที่อื่นตาม (1) เฉพาะวันที่กำหนดตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

(3) ให้จำคุกโดยวิธีการอื่นที่สามารถจำกัดการเดินทางและอาณาเขตของผู้นั้น ได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในการพิจารณาของศาลตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลคำนึงถึงฐานความผิด ความประพฤติ สวัสดิภาพของผู้ซึ่งต้องจำคุก ตลอดจนจนสวัสดิภาพและความปลอดภัยของผู้เสียหายและสังคมด้วย ทั้งนี้ ให้ศาลดำเนินการไต่สวนหรือสอบถามผู้เสียหาย เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องตามหมายจำคุก พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในท้องถิ่นนั้น หรือผู้ซึ่งศาลเห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้อง

คำสั่งของศาลตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลกำหนดให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายนั้น เป็นผู้มีหน้าที่และรับผิดชอบในการดำเนินการตามคำสั่ง และให้นำความใน มาตรา 89/1 วรรคสี่ มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

²³ คณิต ฒ นคร. (2555, 11 พฤษจิกายน). “ที่ใดไม่มีผู้ฟ้อง ที่นั่นไม่มีผู้พิพากษา”. สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2556, จาก <http://www.lrcd.go.th/?p=4185>.

ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การปล่อยให้อำนาจหน้าที่ในการดำเนินการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษนั้น ตกอยู่ในอำนาจขององค์กรราชทัณฑ์แต่เพียงองค์กรเดียว ย่อมเป็นการไม่เหมาะสม ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การให้อำนาจในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยอาศัยองค์กรเพียงหนึ่งเดียว เช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้ใช้อำนาจมีอำนาจอย่างล้นเหลือ เพราะไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจจากองค์กรอื่น อันจะส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจอย่างไม่มีขอบเขตและไม่เป็นธรรมได้ โดยเฉพาะการใช้อำนาจที่มีผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของบุคคล ซึ่งแม้บุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้ต้องโทษ แต่ตามแนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังที่ว่า ผู้ต้องขังต้องสูญเสียสิทธิ เสรีภาพ บางส่วนจากการถูกลงโทษ แต่ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังคงมีสิทธิ เสรีภาพ บางส่วนที่ยังเหลืออยู่จากการถูกลงโทษ ซึ่งการสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษจำคุกนั้น ก็น่าจะเป็นเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้นเพื่อวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษเท่านั้น และบุคคลนั้นจะยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย อีกทั้งองค์กรสหประชาชาติรับรองหลักสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล โดยกำหนดมาตรการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐที่จะจับกุม คุมขังบุคคล ว่าจะต้องทำภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด และได้รับการตรวจสอบโดยองค์กรศาล หรือเจ้าพนักงาน และมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ตรวจสอบความชอบธรรมของการจับหรือควบคุมได้ และมีสิทธิได้รับคำคืนโทษทดแทนในกรณีการควบคุมกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน มีกฎกระทรวง ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2553) ออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ในข้อ 3 ให้ยกเลิกความในข้อ 91 และข้อ 92 แห่งกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการพักการลงโทษ” มีอำนาจหน้าที่ให้ความเห็นชอบการพักการลงโทษ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ รองปลัดกระทรวงยุติธรรมซึ่งปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมาย อธิบดีกรมคุมประพฤติ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ผู้แทนกรมสุขภาพจิต ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม และผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นกรรมการ

ให้ผู้อำนวยการสำนักทัณฑ์ปฏิบัติ เป็นกรรมการและเลขานุการ และผู้อำนวยการส่วนพักการลงโทษ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ”

ซึ่งมีที่มาจากการเล่นอรรถกถา... ให้มีการแก้ไข โดยกระทรวงยุติธรรม ได้เสนอว่า เนื่องจากภารกิจด้านการควบคุมผู้ต้องขังและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดี ไม่กลับมาก่อทำผิดซ้ำ เจ้าพนักงานเรือนจำ และผู้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่โดยที่ข้อ 91²⁴ และข้อ 92²⁵ แห่งกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ซึ่งได้กำหนดองค์ประกอบและชื่อเรียกตำแหน่งของคณะกรรมการพักการลงโทษนักโทษเด็ดขาดไว้ ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งเพื่อให้กระบวนการพิจารณาพักการลงโทษกรณีมีเหตุพิเศษเป็นไปด้วยความรอบคอบ โปร่งใส เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย จึงเสนอว่าสมควรกำหนดให้มีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยบุคคลภายนอกร่วมเป็นคณะกรรมการพักการลงโทษด้วย²⁶ โดยให้ยกเลิกความในข้อ 91 และข้อ 92 แห่งกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ข้อ 91 จะพักการลงโทษได้ต่อเมื่อคณะกรรมการต่อไปนี้ให้ความเห็นชอบ และรัฐมนตรีอนุมัติ

คณะกรรมการพักการลงโทษประกอบด้วย

- (1) ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ
- (2) รองปลัดกระทรวงยุติธรรม ซึ่งปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมาย เป็นกรรมการ
- (3) อธิบดีกรมราชทัณฑ์ เป็นกรรมการ
- (4) อธิบดีกรมคุมประพฤติ เป็นกรรมการ

²⁴ จะพักการลงโทษได้ต่อเมื่อคณะกรรมการต่อไปนี้เห็นชอบ และอธิบดีอนุมัติ

(ก) คณะกรรมการสำหรับเรือนจำภูมิภาค ให้ประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นประธาน และข้าราชการชั้นประจำแผนกขึ้นไปที่ข้าหลวงประจำจังหวัด ตั้งขึ้นอีก 2 นาย

(ข) คณะกรรมการสำหรับเรือนจำกลางประกอบด้วย ข้าราชการชั้นหัวหน้าแผนกที่อธิบดีตั้งขึ้นไม่น้อยกว่า 3 นาย

²⁵ ในกรณีมีเหตุพิเศษ จะพักการลงโทษมากกว่าที่กำหนดไว้ในข้อ 46 ก็ได้ แต่คณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยข้าราชการต่อไปนี้ได้อนุมัติอีกชั้นหนึ่งแล้ว

- (1) ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธาน
- (2) ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ กรรมการ
- (3) ผู้แทนกรมตำรวจ กรรมการ
- (4) ผู้แทนกรมมหาดไทย กรรมการ
- (5) ผู้แทนกรมอัยการ กรรมการ

²⁶ การประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2553.

- (5) อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นกรรมการ
- (6) อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ เป็นกรรมการ
- (7) เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เป็นกรรมการ
- (8) ผู้แทนกองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นกรรมการ
- (9) ผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นกรรมการ
- (10) ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม เป็นกรรมการ
- (11) ผู้แทนกรมการปกครอง เป็นกรรมการ
- (12) ผู้แทนกรมสุขภาพจิต เป็นกรรมการ
- (13) ผู้แทนกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ เป็นกรรมการ
- (14) ผู้อำนวยการสำนักทัณฑ์ปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ
- (15) ผู้อำนวยการส่วนพักการลงโทษ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ”

คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติหลักการร่างกฎกระทรวง ฉบับที่ ... (พ.ศ.) ออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาแล้วดำเนินการต่อไปได้

ซึ่งจะเห็นได้ว่า การเสนอร่างกฎกระทรวงฉบับใหม่นี้ เพิ่มหน่วยงานกระทรวงยุติธรรมเข้าไปมีบทบาทร่วมในการเป็นคณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบในการพักการลงโทษด้วย โดยให้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณา กล่าวคือ ให้มีหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการพักการลงโทษ แต่อย่างไรก็ตามกฎกระทรวงฉบับนี้มีผลใช้บังคับก็ย่อมจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการบังคับโทษของไทยได้ดียิ่งกว่าที่เคยปฏิบัติมา โดยยึดหลักการตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งเป็นหลักการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดี

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

โดยทั่วไปผู้ต้องขังในเรือนจำจะตกอยู่ในสภาพที่ผิดธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบกับ การดำรงชีวิตของสังคมภายนอก ผู้ต้องขังภายในเรือนจำมักจะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและสร้าง กฎเกณฑ์ความประพฤติของกลุ่มเพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าหน้าที่ แต่ผู้ต้องขัง ส่วนใหญ่มักจะยอมรับอำนาจการบังคับบัญชาและยอมรับชะตากรรม แม้ว่าจะมีความคับแค้นใจ จากความเป็นอยู่ภายในเรือนจำและการปกครองของเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างมาก ความรู้สึกที่เป็น ปฏิปักษ์ดังกล่าวพัฒนาจนเป็นลักษณะที่เรียกว่า Prisonization การมีความเชื่อที่ต่อต้านเจ้าหน้าที่ ซึ่ง จะมีเพิ่มสูงมากขึ้นเมื่อใช้ระยะเวลาอยู่ในเรือนจำเป็นเวลานาน ๆ และความรู้สึกดังกล่าวของผู้ ต้องขังจะเริ่มลดลงเมื่อใกล้เวลาได้รับการปล่อยตัว เนื่องจากความตึงเครียดและความกดดันของ ผู้ต้องขังในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายในเรือนจำ กฎ ข้อบังคับ และการปฏิบัติของเจ้า พนักงานเรือนจำ เพื่อการควบคุมดังกล่าวส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง เป็นไปในทางที่ไม่ดีนัก เจ้าหน้าที่จะปฏิบัติและใช้คำพูดในลักษณะข่มขู่ ไม่สุภาพ บางครั้งใช้คำ หยาบคาย การปกครองมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจและปกปิด ส่วนผู้ต้องขังมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ในบางครั้งผู้ต้องขังต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ต้องขังด้วยกัน และอาจได้รับการปฏิบัติโดยไม่ ชอบด้วยประการต่าง ๆ เช่น การกระทำทารุณจากผู้ต้องขังที่มีอิทธิพลหรือมีความเข้มแข็งกว่า

จากข้อเรียกร้องที่ว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนหวงแหน ดังนั้นการจำกัดเสรีภาพ น่าจะเป็นวิธีการลงโทษที่รุนแรงเพียงพอแล้ว การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติทำให้ ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพ เช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความ ทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การ เรียกร้องให้มีการตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย ซึ่งผู้เขียนเห็น ว่าการสูญเสียสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษจำคุก ก็เป็นเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคม

เท่านั้น และบุคคลเหล่านั้นยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย

จากการศึกษากระบวนการบังคับโทษของประเทศไทย พบว่าภายหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกจำเลยแล้ว จะมีการส่งตัวจำเลยเข้าสู่เรือนจำ ทักษสถาน เพื่อควบคุมตัวไว้ภายในระยะเวลาตามที่ศาลได้มีคำพิพากษาไว้ ซึ่งกระบวนการนี้ จะเป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชทัณฑ์โดยเฉพาะ ซึ่งศาลจะมีได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง รับรู้ถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ การใช้อำนาจกระทำการใด ๆ หรือการออกคำสั่งใด ๆ แม้จะเป็นการกระทำหรือคำสั่งของเจ้าหน้าที่อันมีผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องขัง ทั้งหมดนี้ หน่วยงานราชทัณฑ์จะเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการบังคับ และจะมีเพียงบางกระบวนการเท่านั้นที่กำหนดให้ต้องมีองค์กรอื่นเข้าร่วมในการพิจารณา เช่น

การพักการลงโทษตามกฎหมายของประเทศไทย นักโทษเด็ดขาดที่จะได้รับการพักการลงโทษจะต้องผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นประธาน กรรมการ ผู้แทนกรมคุมประพฤติ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และเจ้าหน้าที่เรือนจำอีกสองคน ที่ผู้บัญชาการเรือนจำแต่งตั้งเป็นกรรมการ เมื่อได้คัดเลือกแล้วให้เสนอขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการพักการลงโทษ ซึ่งประกอบด้วย ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ รองปลัดกระทรวงยุติธรรมซึ่งปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมาย อธิบดีกรมคุมประพฤติ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ผู้แทนกรมสุขภาพจิต ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม และผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นกรรมการ

การลดวันต้องโทษให้แก่ักโทษเด็ดขาด จะต้องมิตคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนของกรมราชทัณฑ์ กรมตำรวจ กรมประชาสงเคราะห์ จิตแพทย์จากกรมการแพทย์ และผู้แทนจากสำนักงานอัยการสูงสุด โดยพิจารณาอนุมัติตามเสียงส่วนมาก

จะเห็นได้ว่า กระบวนการบังคับโทษทางอาญาของไทยส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นการให้อำนาจในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยองค์กรเพียงหนึ่งเดียวซึ่งย่อมทำให้องค์กรผู้ใช้อำนาจมีอำนาจอย่างสิ้นเหลือ เพราะไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจจากองค์กรอื่น และส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจอย่างไม่มีความชอบเขตและไม่เป็นธรรม และแม้จะมีกระบวนการบางลักษณะที่ให้อำนาจหน่วยงานอื่น ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการออกคำสั่ง แต่ก็ยังเป็นเพียงการเข้าชื่อร่วมในการให้ความเห็นชอบแก่การออกคำสั่งอันเป็นการดำเนินการให้ถูกต้องครบถ้วนตามขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น กฎหมายมิได้ให้อำนาจใด ๆ แก่ผู้พิพากษาหรือพนักงานอัยการในการใช้อำนาจโดยอิสระ

เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิอันชอบธรรมของผู้ต้องขัง อันจะพึงมีตามหลักสากลตลอดจนสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งผู้ต้องขังก็มีสิทธิได้รับการคุ้มครองจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยคนหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ โดยกระบวนการบังคับโทษทางอาญาในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของราชทัณฑ์เพียงองค์กรเดียว ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าการกระบวนการบังคับโทษเป็นกระบวนการที่มีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังโดยตรง จึงควรได้รับการสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดจากองค์กรที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจทั้งจากหน่วยงานอื่นและจากประชาชนทั่วไปได้ด้วย การใช้อำนาจดังกล่าวจึงจะเป็นที่ยอมรับ ซึ่งกระบวนการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลในประเทศไทย จะเป็นอำนาจเฉพาะโดยตรงของราชทัณฑ์ซึ่งศาลมีบทบาทน้อยมากภายหลังจากที่ได้พิพากษาคัดสินคดีจนกระทั่งคดีถึงที่สุดแล้ว และแม้กรมราชทัณฑ์จะมีหน่วยตรวจสอบภายในก็เป็นเพียงการตรวจสอบระหว่างเจ้าพนักงานหน่วยงานเดียวกันด้วยกันเองเท่านั้น ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้นมิใช่เป็นการตรวจสอบภายนอก

จากการศึกษากระบวนการบังคับโทษของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างละเอียดถึงกระบวนการบังคับโทษและมาตรการต่าง ๆ ในการให้สิทธิผู้ต้องขัง รวมถึงกระบวนการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ตลอดจนมีการบัญญัติถึงอำนาจของศาลในการพิจารณาข้อพิพาท หรือข้อโต้แย้งอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ โดยมีการจัดตั้งแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาประจำอยู่ในศาลยุติธรรมทุกศาลเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ โดยเฉพาะ เช่น การอนุญาต การออกคำสั่งที่มีผลต่อผู้ต้องขัง การพิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญา

ส่วนในสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นก็จะมีการจัดระบบการบริหารงานราชทัณฑ์โดยมีองค์กรศาลเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณา มีคำสั่งอนุมัติให้มีการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ การจำคุกในระบบกึ่งเรือนจำ การควบคุมตัวโดยทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และนอกจากมีองค์กรศาลทำหน้าที่แล้ว กระบวนการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสยังได้กำหนดให้มีองค์กรอื่นซึ่งก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าศาลทำหน้าที่ควบคู่ไปด้วยอันได้แก่องค์กรอัยการ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการจะต้องทำหน้าที่ในการให้ความยินยอมหรือคัดค้านคำร้อง คำขอตลอดจนการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญาด้วยเสมอ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการในชั้นบังคับโทษทางอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้นมีขั้นตอนการดำเนินกระบวนการ และมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าในชั้นพิจารณาพิพากษาอาชญากรรมคดีซึ่งจะมีทั้งผู้พิพากษาและพนักงานอัยการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และมีบทบาทหน้าที่หลักในการชี้ขาดเรื่องทั้งปวงในกระบวนการบังคับโทษทางอาญาที่จะมีผลกระทบต่อผู้ต้องขังนั่นเอง

กระบวนการบังคับโทษทางอาญาของไทยก็ยังคงความเป็นรูปแบบที่ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะรูปแบบของคณะกรรมการที่มีอำนาจในการตรวจสอบและพิจารณากระบวนการบังคับโทษตามคำพิพากษาของไทย เห็นว่ายังมีความไม่เหมาะสม ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร และมิได้ให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังอย่างเต็มที่ในกรณีที่ผู้ต้องขังถูกละเมิดสิทธิ เสรีภาพในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ เช่นในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีช่องทางต่าง ๆ มากมายในการให้สิทธิผู้ต้องขังยื่นคำร้องเรียนหรือข้อโต้แย้งใด ๆ ที่ตนถูกละเมิดสิทธิในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่นั้นไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่ออกคำสั่ง หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่กำกับดูแล หรือหน่วยงานภายนอกที่สามารถเข้ามาทำการตรวจสอบได้ รวมถึงยื่นคำร้องหรือคำฟ้องต่อศาลในแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้หน่วยงานราชทัณฑ์ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเหมาะสมและเป็นธรรมต่อผู้ต้องขัง อีกทั้งยังทำให้เกิดความสมดุลในเรื่องการคุ้มครองประโยชน์ของรัฐกับประโยชน์ส่วนบุคคลก็คือสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง อีกด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

มาตรการในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังจากการถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานจากการปฏิบัติภายในเรือนจำ รวมถึงการตัดสินใจพิพากษาหรือข้อโต้แย้ง ตลอดจนการมีคำสั่งอย่างใด ๆ อันจะมีผลกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องขังนั้น ควรได้รับการคุ้มครองดูแลในฐานะที่ผู้ต้องขังเป็นพลเมืองเช่นเดียวกับบุคคลที่อยู่ในสังคมทั่ว ๆ ไป ซึ่งการมีมาตรการทางกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียวย่อมไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังได้อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน

การมีหน่วยงานหรือองค์กรที่สามารถทำหน้าที่ในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจระบบงานราชทัณฑ์ รวมถึงรับเรื่องราวร้องเรียนข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งอันเกิดจากการถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังได้โดยตรง ย่อมเป็นการแก้ปัญหาการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ได้ นอกจากนี้ การออกคำสั่งแก่ผู้ต้องขังอันจะมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง ควรเป็นการออกคำสั่งจากองค์กรยุติธรรม กล่าวคือ ผู้ต้องขังควรมีสิทธิในการยื่นคำร้องต่อศาล โดยสามารถใช้สิทธิทางศาลร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐได้โดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตามลำดับชั้นในการบริหารและบังคับบัญชา คณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือหน่วยงานหรือองค์กรใด ๆ ซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าว เพื่อเป็นการระงับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การละเมิดกฎหมายหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมายอื่น เช่น

(1) เมื่อผู้ต้องขังถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมายหรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล ผู้ต้องขังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อยตามที่ปัจจุบันมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 บัญญัติให้อำนาจไว้ และผู้ต้องขังจะต้องได้รับสิทธิในการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อพิจารณาการคุมขังโดยไม่ชอบหรือมีการเยียวยาแก้ไข (Remedy)

(2) ดำเนินคดีแพ่งเพื่อขอให้ได้รับการชดเชยความเสียหายหรือต่อสู้คดี

(3) ร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือมีหน้าที่รับเรื่องราวร้องทุกข์โดยตรง

(4) เอกสารต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขังร้องเรียน หรือร้องทุกข์ จะต้องไม่ผ่านการตรวจ หรืออ่าน หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยเจ้าหน้าที่ของราชทัณฑ์

(5) กระบวนการลงโทษทางวินัยอันมีผลกระทบต่อสิทธิและประโยชน์ที่ผู้ต้องขังจะได้รับ เช่น การลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ การพิจารณาลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขัง เป็นต้น ควรได้รับการพิจารณาและออกคำสั่งโดยศาล (การคุ้มครองสิทธิในข้อนี้มีได้หมายถึงการพิจารณาคดีปกติที่ศาลพิสูจนการกระทำความผิดของจำเลย แต่จะเป็นลักษณะของการไต่สวนหาข้อเท็จจริงในการพิจารณาสั่งตามคำร้อง อันเป็นเรื่องกระทบต่อสิทธิผู้ต้องขังโดยตรง)

นอกจากสิทธิต่าง ๆ ที่คุ้มครองผู้ต้องขังแล้ว ยังควรมีหน่วยงานหรือองค์กรที่มีอำนาจตรวจสอบถ่วงดุลการปฏิบัติงานของเรือนจำ และมีหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำหน้าที่รับเรื่องราวร้องทุกข์ ตลอดจนพิจารณาข้อพิพาทหรือโต้แย้งที่ผู้ต้องขังกล่าวอ้างว่าตนถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพในระหว่างถูกควบคุมหรือขังโดยเจ้าพนักงานเรือนจำ รวมถึงการออกคำสั่งใด ๆ อันจะมีผลเป็นการกระทบสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง ซึ่งองค์กรที่มีความเหมาะสมในการทำหน้าที่นี้ได้แก่องค์กรศาล อย่างไรก็ตาม ศาลที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวย่อมจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบังคับโทษ และกระบวนการต่าง ๆ ทั้งหมดของการบังคับโทษ เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะมีแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาไว้โดยเฉพาะ มีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาท ตลอดจนทำคำสั่งอันเกี่ยวกับการดำเนินการบังคับโทษทางอาญาทั้งปวง

ส่วนสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะมีผู้พิพากษาบังคับโทษ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในกระบวนการบังคับโทษทั้งหมด เช่น การพิจารณา มีคำสั่งอนุมัติให้มีการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ ตลอดจนรับเรื่องร้องเรียน และพิจารณาวินิจฉัยข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ ทำนองเดียวกันในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยจะมีผู้พิพากษาบังคับโทษ เป็นผู้พิพากษาพิเศษประจำศาลชั้นต้น ทำหน้าที่ติดตามการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษทั้งในและนอกเรือนจำ และยังมีหน้าที่ในการรักษาหลักการและสาระสำคัญของ การลงโทษ ซึ่งรวมถึงการปรับปรุงตัวและการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษเพื่อกลับคืนสู่สังคม ซึ่งผู้พิพากษาบังคับของสาธารณรัฐ

ฝรั่งเศสจะทำงานอย่างใกล้ชิดและควบคู่ไปกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์นั่นเอง และนอกจากนี้ สาธารณรัฐฝรั่งเศสยังมีศาลพักการลงโทษซึ่งทำหน้าที่โดยผู้พิพากษาบังคับโทษ มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอพักการลงโทษ โดยเฉพาะอีกด้วย

ทั้งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะมีกระบวนการในการบังคับโทษที่คล้ายกัน กล่าวคือ จะมีองค์กรศาลเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำกับดูแลการปฏิบัติงานของราชทัณฑ์ โดยจะเป็นไปในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่งใด ๆ อันจะมีผลเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิผู้ต้องขัง การให้สิทธิใด ๆ แก่ผู้ต้องขัง ตลอดจนรับเรื่องราว คำร้อง หรือคำฟ้องต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง อันเป็นข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งในกระบวนการบังคับโทษ เพื่อวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทนั้น ซึ่งกระบวนการในการบังคับโทษนี้ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากระบวนการพิจารณาคดีหลัก โดยในสาธารณรัฐฝรั่งเศสให้ความสำคัญกับกระบวนการนี้เทียบเท่ากับกระบวนการในชั้นพิจารณาคดีหลัก

นอกจากการบังคับโทษของทั้งสองประเทศดังกล่าวจะมีศาลเป็นผู้มีบทบาทหลักในกระบวนการบังคับโทษแล้ว ยังมีพนักงานอัยการคอยทำหน้าที่ควบคู่กันไปด้วย โดยการเสนอคำร้อง การโต้แย้ง การให้ความเห็น การอุทธรณ์ คำสั่งต่าง ๆ ที่ผู้พิพากษาบังคับโทษได้วินิจฉัย อันเป็นการรักษาและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังจากกระบวนการบังคับโทษอย่างเต็มที่และครอบคลุมทั้งกระบวนการ หากได้ปล่อยให้เป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียวไม่ และผลประโยชน์สุดท้ายที่ได้มานั้น ย่อมตกอยู่กับผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลผู้ถูกบังคับและต้องสูญเสียสิทธิ เสรีภาพบางประการเพื่อการบังคับโทษทางอาญานั้นเอง

เนื่องจากกระบวนการบังคับโทษเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา และเป็นขั้นตอนสำคัญในการอบรม ปรับพฤติกรรมผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคม นอกจากนี้ การบังคับโทษถือเป็นการจำกัดสิทธิ เสรีภาพ ของผู้ต้องโทษอย่างมากอยู่แล้ว จึงสมควรให้มีองค์กรอื่น โดยเฉพาะศาลเข้ามามีบทบาทหลักในกระบวนการบังคับโทษของไทย มากยิ่งขึ้น เพื่อทำหน้าที่สอดส่อง ดูแล และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องขังในระหว่างการบังคับโทษ เช่นเดียวกับกระบวนการบังคับโทษในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส ทั้งนี้ อำนาจตุลาการซึ่งเป็นอำนาจ 1 ใน 3 ของอำนาจอริปไตย ต้องสามารถให้ความคุ้มครองประชาชนในสิทธิเสรีภาพได้ องค์กรตุลาการมีหน้าที่ประสิทธิประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยการควบคุมตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมาย และการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่อาจมีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชนซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ

ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรมีการปรับปรุงกระบวนการบังคับโทษทางอาญาเสียใหม่ โดยนำระบบการบังคับโทษของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาใช้ กล่าวคือ ปรับรูปแบบการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันของการทำงานในระหว่างแต่ละองค์กร อันได้แก่ ศาล อัยการ และเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนทั้งกระบวนการ โดยเฉพาะการให้ผู้พิพากษาทำงานอย่างใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ไม่ใช่รวบรวมหน้าที่ทั้งหมดไว้ที่กรมราชทัณฑ์แต่เพียงหน่วยงานเดียวดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เกิดการตรวจสอบ ถ่วงดุล และคานอำนาจของราชทัณฑ์ เพื่อมิให้ใช้อำนาจเกินเลยไป และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ใช้สิทธิของตนตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้อย่างเต็มที่ และห้ามการกระทำที่มีขอบของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ อันเป็นการยกฐานะของผู้ต้องขังจากที่มีสถานะเป็นกรรมในคดี ขึ้นเป็นประธานในคดี (Subject) โดยให้องค์กรศาลเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการบังคับโทษร่วมกับงานราชทัณฑ์เช่นเดียวกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและสาธารณรัฐฝรั่งเศส ทั้งนี้ก็เพื่อให้กระบวนการบังคับโทษของประเทศไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะสร้างความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งให้แก่ทั้งองค์กรของรัฐและประชาชน รวมถึงตัวผู้ถูกคุมขังด้วย

โดยในเบื้องต้นควรเริ่มจากการกำหนดให้มีผู้พิพากษาบังคับโทษ เป็นผู้พิพากษาที่มีหน้าที่ติดตามการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษ พิจารณาคำร้อง คำขอ ต่าง ๆ ที่จะออกคำสั่งอันมีผลกระทบต่อผู้ต้องโทษ รับเรื่องราวข้อโต้แย้ง ข้อพิพาทที่ผู้ต้องโทษยื่นขึ้นมา อันเนื่องมาจากการกระทำเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษ ตลอดจนมีอำนาจในการจัดการรูปแบบการบังคับโทษของผู้ต้องโทษแต่ละคนโดยพิจารณาเป็นรายคน นอกจากนี้ควรกำหนดบทบาทให้พนักงานอัยการเข้าไปมีบทบาทส่วนร่วมในการใช้อำนาจเพื่อให้ความเห็น ให้ความยินยอมหรือคัดค้านคำร้อง คำขอ ตลอดจนการอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษทางอาญาด้วยเสมอ ซึ่งจะทำให้กระบวนการบังคับโทษมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับกระบวนการในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี อันเป็นการยกระดับการให้ความสำคัญแก่สิทธิของผู้ต้องโทษและเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในชั้นบังคับโทษของเจ้าหน้าที่อันมีผลโดยตรงต่อผู้ต้องโทษด้วย

ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากประเทศไทยมีการนำกระบวนการบังคับโทษทางอาญาในรูปแบบเช่นเดียวกับในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี หรือในสาธารณรัฐฝรั่งเศส มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการบังคับโทษทางอาญาของไทย ก็ย่อมจะทำให้กระบวนการบังคับโทษของไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้การทำงานของภาครัฐเป็นไปอย่างเป็นระบบ และมีความน่าเชื่อถืออีกด้วย

DPUC

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กลุ่มงานวิชาการด้านการราชทัณฑ์ สำนักทัณฑ์วิทยา. *ระบบงานราชทัณฑ์ไทย*.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. (2529). *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2553). *คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา* (พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินต์ติ้ง (ประเทศไทย).
- คณะนักศึกษาศรีอยุธยาโท. *รายงานการวิจัยเรื่องภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังที่มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณิต ฒ นคร. (2555, มีนาคม). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณิต ฒ นคร. “ความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการยุติธรรม” *หนังสือที่ระลึกวันรพี 31*. คณะกรรมการนักศึกษา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2551). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ชานินทร์ กรีวิเชียร. (2553). *หลักนิติธรรม*. จัดพิมพ์โดยสำนักประธานศาลฎีกา. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ 50.
- บวรศักดิ์ อุวรรณ โณ. พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ. *สารานุกรมไทย ฉบับกาญจนาภิเษก พ.ศ. 2542*.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- ประเสริฐ เมฆมณี. (2526). *คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เรียงมาตรา กับกฎกระทรวง และมาตรฐานทั่วไปในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- พงศอนันต์ การุณขวนิช และคณะ. (2547). *บทบาทของอัยการจังหวัดในคณะกรรมการพักการลงโทษ*. หลักสูตรการฝึกอบรมนักบริหารงานยุติธรรม หลักสูตรอัยการจังหวัด รุ่นที่ 24 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2551). *กฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์* (พิมพ์ครั้งที่ 9).
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2551). *สิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2551). *เจตนารมณ์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550*. กรุงเทพฯ: สภาผู้แทนราษฎร.

วิทยานิพนธ์

- ธานี วรภัทร์. (2552). *กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สุรัตน์ จัปใจ. (2523). *แนวทางการให้บริการสงเคราะห์บุคคลผู้ต้องโทษ: ศึกษาและวิเคราะห์จากกรณีผู้ศึกษาต้องโทษ เรือนจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมรัตน์ เข้มศิริ. (2553). *กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังภายนอกเรือนจำ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บทความ

- ณรงค์ ใจหาญ. (2540, มิถุนายน). “หลักประกันสิทธิของประชาชนในคดีของอาญาใหม่ ปัจจุบันและทศวรรษหน้า (2540 - 2550), *บทบัณฑิตย* 53 (2).
- ชานินท์ กรัยวิเชียร. *หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1200/2504, บทบัณฑิตย* เล่มที่ 20 พ.ศ. 2505. หน้า 449.
- ชานินท์ กรัยวิเชียร. (2517, พฤษภาคม). *อิทธิพลของกฎหมายอังกฤษในระบบกฎหมายไทย, วารสารกฎหมาย* ปีที่ 1 ฉบับที่ 2.
- ปกป้อง ศรีสนิท. (2550, มิถุนายน). “การปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับนักโทษแต่ละคน.” *บทบัณฑิตย*, 63 (2).
- ประธาน วัฒนวานิชย์. *บทบาทของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมอาชญากรรม รวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ครีดิ เกษมทรัพย์*.

ประธาน วัฒนวาณิชย์. (2520). “ระบบความยุติธรรมทางอาญา: แนวความคิดเกี่ยวกับการควบคุม
อาชญากรรมและกระบวนการนิติธรรม.” *วารสารนิติศาสตร์*, 9 (2).

ภัทรศักดิ์ วรรณแสง. “การตรวจสอบและควบคุมฝ่ายบริหาร โดยอำนาจตุลาการและรูปแบบองค์กร
ตุลาการ.” *วารสาร ศาสตยติธรรม*. หน้า 134.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2552, มกราคม - เมษายน). *วารสารวิชาการศาลปกครอง*, 9 (1).

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2538). “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยตาม
กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย.” ใน *รวมบทความ
ทางวิชาการเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุทัย อาทิวา. (2554). *อัยการฝรั่งเศส. รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส*.
กรุงเทพฯ: วิ.เจ.พรินต์ติ้ง.

เอกสารอื่นๆ

กำชัย จงจักรพันธ์. กล่าวบรรยายร่างข้อเสนอเรื่อง “หลักนิติธรรม ความหมาย สาระสำคัญ และ
ผลของการฝ่าฝืน.” ณ โรงแรมรามาร์คเดนมส์ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2556.

อาคม ตูลาติลล และดิเรก เต็งจำรูญ. (2523). *สัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์*.

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

กำหนด โสภณวสุ. *ความหมายของคำว่านิติธรรม*. สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2556, จาก
<http://www.patuncity.com/upload/1307476549.doc>.

วันชัย ม้าสุวรรณ. *หลักนิติธรรม*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2556, จาก
<http://www.patuncity.com/upload/1307476549.doc>.

กระทรวงยุติธรรม. *หลักการและพื้นฐานกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, กระบวนการและการ
บริหารงานยุติธรรมไทย*. สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2556, จาก [http://www.moj.go.th/
upload/mini110_information/uploadfiles/25400_9270.pdf](http://www.moj.go.th/upload/mini110_information/uploadfiles/25400_9270.pdf).

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

กฎกระทรวงมหาดไทย.

ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Ak - Volckart. (2000). *Zum Anpassungsdruck durch tägliche Abhängigkeit vom Prozessgegner.*

Rn. 7 vor § 108, Rn. 30.

BGH NStZ 1988, Bei einer Verlegung ist ein anhängiges Verfahren an das für die neue Anstalt zuständige Gericht zu verweisen.

Blau. (1988). *Zur Gesetzgebungsgeschichte.*

Böttcher, R., Mayer, E. (1993). Änderungen des Strafverfahrensrechts durch das Entlastungsgesetz. NStZ 1993

Calliess, R.-P. and Müller-Dietz, H. (2002). *Strafvollzugsgesetz*, ninth edition, C.H. Beck.

Diepenbruck 1981. K.H.: *Rechtsmittel im Strafvollzug*. Jur. Diss. Göttingen.

Eschke 1993. *der zutreffend die Subsidiarität der Beratungshilfe gegenüber der Beratung nach § 73 verneint.*

F. Desportes et F. Le Gunehec, *Droit penal general*, 10^e edition, Economica, 2003, n° 1045.

Gerald Gardiner. (1958). *The purpose of criminal punishment*. 21 Mod. L. Rev.

J. Pradel, *Manuel de Droit penal general*, 14^e edition, Cujas, 2002, n°720.

Joan Petersilia. (2003). *When Prisoners Come Home*.

Kaiser/Schöch. *Strafvollzug*. 5. Auflage.

Kleinknecht / Meyer - Goßner. (2001). § 462 a Rn. 1.

Litwinski. (1986). *Zum jetzigen Verfahrens, aus der Sicht der Gefangenen*.

Meier/Rossner/Schoch. (2003). Zum Rechtsschutz im Jugendstrafvollzug. Einzelheiten zum Jugendstrafvollzug.

Nigel Walker, *Punishment. Danger and Stigma: The Morality of Criminal Justice*. (Oxford: Basil Blackwell, 1980).

P. Poncela, « Le fait du prince: la liberation conditionnella accordée par le minister de la justice», RSC, 1999,

Peter. (1977). *Ebenso*.

vgl. Etwa Claus Roxin, *Strafverfahrensrecht*, 24. Auflage.

Wagner. (1976). *Zur Praxis des früheren Verfahrens, auch aus der Sicht der Gefangenen*.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

รติบดี รัชตะเมธากุล

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

พ.ศ. 2553 สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสหภาพนายความ

DPU